

**TEXT PROBLEM
WITHIN THE
BOOK ONLY**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU 192884

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—391—29-4-72—10,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. M83
296J Accession No. M516
Author इवायग, स्टीफन :
Title जळते रहस्य.

This book should be returned on or before the date last marked below

जळते रहस्य

[स्टीफेन इवायग याच्या 'दी बर्निंग सीक्रेट'
या इंग्रजी कादंबरीचा मराठी अनुवाद]

अनुवादक :

बा. भ. बोरकर

किंमत २ रुपये]

[प्रथमावृत्ति १९४५

बलवन्त पुस्तक भाण्डार.

गिरगांव नाका, मुंबई नं. ४

■ प्रकाशक :

दामोदर नारायण मोघे
स्कूल व कॉलेज बुकस्टॉल,
कोल्हापूर .

■ मुद्रक :

माधव जयराम पाध्ये
श्री लक्ष्मी नारायण प्रेस,
कोल्हापूर

सर्व हक्क

अनुवादकाचे स्वाधीन

■ मुखपृष्ठ :

दीनानाथ दलाल

इवायग पति-पत्नींच्या

पवित्र स्मृतीस—

बोरकर-वाङ्मय

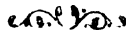
(प्रकाशित)

- प्रतिभा (काव्य)
जीवनसंगीत (,,)
कागदी होड्या (लघुनिबंध)
मावळता चंद्र (कादंबरी)
अंधारांतली वाट (,,)
जळतें रहस्य (कथा-भाषांतरित)

(आगामी)

- दूधसागर (काव्य)
खेळणीं (लघुनिबंध)
संपातीचे पंख (कादंबरी)
तपोवनांत (भाषणे)
गांठीभेटी (स्वभावचित्रे)

तोंडओळख—

स्टीफन् झ्वायगचें कोणतेंहि नवें पुस्तक दिसलें कीं केव्हां एकदां तें वाचून टाकतों असें मला होऊन जातें. Um Segredo Ardente ही त्याची ललितकृति माझ्या हातीं आली त्यावेळीं याच उत्सुकतेनें मी वाचायला घेतली आणि हां हां म्हणतां वाचून पुरी केली. सामान्यपणें कोणतेंहि चांगलें पुस्तक मजकडून लवकर वाचून होत नाहीं. असें असतां अवघ्या तासादीडतासांत हें वाचन झालेलें पाहून माझा मलाच अचंबा वाटला. असा विलक्षण चटका लावणाऱ्या या कथेचा आस्वाद माझ्या पत्नीलाहि मिळावा या हेतूनें फुरसतीच्या वेळीं मी रोज तिचा अनुवाद तिला ऐकवूं लागलों. थोड्याच वेळांत या कथेनें तिच्या मनाची जी पकड घेतली ती पाहून माझा उत्साह दुणावला आणि वाचून अनुवाद करतांना रसप्रवाहाला पडणारा खंड दूर करण्यासाठीं मी थोड्याच दिवसांत हा अनुवाद लिहून हातावेगळा केला. पुढें कांहीं दिवसांनीं Burning Secret हा याच कथेचा इंग्रजी अनुवाद मला वाचायला मिळाला. तो कित्येक ठिकाणीं पोर्तुगीज अनुवादाहून सरस असल्याचे आढळून आल्यामुळे मी तदनुसार माझ्या अनुवादात योग्य ते फेरफार केले. प्रस्तुत कृतीची जन्मकथा ही अशी आहे.

या एवढ्या निवेदनावरून कवळ योगायोगाने मी अनुवादलेखनाकडे वळलों हे दिसून येईल. मात्र या अनुभवाने कांहीं गोष्टी मी शिकलों त्यांतली एक ही कीं अनुवादलेखन हे सङ्कदर्शनी वाटतें तितके सोपे काम नाहीं. कला या संश्लेला तें पात्र आहे कीं नाहीं याचद्वल दुमत असले तरी त्याला कौशल्य विपुल लागतें. त्यांत मूळ कथा पाश्चात्य भाषेंतली आणि पाश्चात्य जीवनाची मीमांसा करणारी असली म्हणजे ती स्वाभाविक आणि सुबोध मराठी वळणांत बसवायला कितीहि दक्षता घेतली किंवा केवढेहि चातुर्य खर्च केले तरी तें अपुरेंच वाटतें. दुसरी गोष्ट ही कीं याहि लेखनांत एक प्रकारचा आनंद आहे.

त्यांत नवनिर्मितीपासूनचा किती आणि मूळ लेखकाशीं तादात्म्य पावण्या पासूनचा किती हें सांगणें दुर्घट असलें तरी स्वतंत्र प्रतिभेला सुद्धां मोह घालण्याचें आणि तिचें परिपोषण करण्याचें सामर्थ्य त्यांत आहे. तेव्हां आपल्याकडील लेखकांनीं फावला वेळ अनुवादलेखनांत वेचल्यास त्यांची ही मानसक्रीडा त्यांच्या प्रतिभेला आणि पर्यायानें मराठी साहित्याला उपकारक झाल्याशिवाय रहाणार नाही एवढा निर्वाळा या लहानशा अनुभवानें मी देऊं शकतो. त्यामुळें जगांतलें उत्कृष्ट साहित्य मराठींत वैपुल्याने अवतीर्ण होईल आणि सौंदर्याच्या निर्मितीपेक्षां तद्विषयक शुष्क चर्चेकडे आणि जीवनाची हृद्य चित्रणे काढण्याऐवजीं मस्तकशूल उठविणाऱ्या तत्संबाधिक वादांकडे वळण्याची जी घातक प्रवृत्ति आपल्या वाङ्मयांत मूळ धरूं पहात आहे तिचे वेळींच उच्चाटण होण्यास मदत होईल. कारण सौंदर्याच्या विविध अवतारांची प्रत्यक्ष प्रतीती आणि जीवनाचा सर्वांगीण साक्षात्कार हीं सतत मिळत राहिल्यामुळेंच सामान्य वाचकाची रसिकता अधिकाधिक सशुद्ध आणि संस्कारी होत जात असते.

वस्तुतः या सर्वमान्य सत्यांचा उच्चार करण्याची आज तरी गरज भासूं नये पण झ्वायगसारख्या महान प्रतिभेच्या जगन्मान्य साहित्यस्रष्ट्याचीं आतांपर्यंत तीनाहून अधिक पुस्तकें मराठींत अनुवादित झालेलीं नाहीत हें पाहिल्यावर तीं बोटून दाखविल्याशिवाय रहावत नाही. इंग्रजींत झ्वायगची किती पुस्तके अनुवादित झालेलीं आहेत हे मी सांगूं शकत नाहीं पण पोर्तुगेजींतून तीसाहून अधिक पुस्तकें मला पहावयास मिळालीं आहेत. त्यांत कथा, कादंबरी, निबंध, प्रबंध, चरित्र, स्वभावचित्र इत्यादि सारे वाङ्मयप्रकार आढळतात आणि आश्चर्याची गोष्ट ही कीं त्याने ते सर्व सारख्याच असाधारण प्रभुत्वानें हाताळले आहेत. वाङ्मयवृक्षाची अशी क्वचितच एखादी शाखा असेल कीं जिला झ्वायगचा पुण्यप्रद हस्तस्पर्श घडला नाही आणि जिला जिला म्हणून हें भाग्य लाभले ती ती सुवर्णाच्या फळाफुलांनीं बहरून आल्याशिवाय राहिली नाही. अशा थोर साहित्यकाराचे चरित्र आणि वाङ्मय प्रगमनशील राहूं इच्छिणाऱ्या मराठीच्या संग्रही शक्य तितक्या लवकर मिळूं शकलें पाहिजे.

प्रस्तुत कथेची चौकट, तिच्यांतील पात्रे, त्यांचे स्वभावविशेष, त्यांचा कलह, जिच्याशी तो गुंतला आहे ती समस्या, त्या समस्येतून निर्माण होणारे विविध प्रश्न, लेखकाचे कथनकौशल्य, कथाविस्तार करतांना त्यात कुठेहि स्वतः प्रगट न होण्याची चतुराई या व इतर अनेक कथाविशेषांवर पुष्कळ सागतां येण्यासारखे आहे. पण इवायगसारख्या महान प्रतिभावंतांची साहित्य-सृष्टि ही विधात्याच्या सृष्टीप्रमाणे एकाचवेळीं ज्ञान, रजन, उद्बोधन आणि संजीवन यांची खाण असते; भाष्याच्या मर्यादेत ती बसू शकत नाही आणि रसपिपासू अतःकरणांत स्थान मिळवायला तिला तिची मध्यस्थीहि पण लागत नाही. म्हणूनच त्याच्या वाङ्मयाबद्दल बोलण्याचा मनस्वी मोह होत असतांनाहि हातून रसप्रमाद घडू नये म्हणून मी तो आवरून धरीत आहे. हीच कथा सामान्य लेखकाने कशी हाताळली असती, तिच्यांतील केद्रत्रिंदुत्व एडगरला मिळाले असते कीं अन्य कुणाला मिळाले असते आणि ते तसे मिळते तर कथेच्या परिणामांत आणि सार्थकतेत काय अंतर पडले असते हे ठरविण्याइतका मराठी वाचक सुबुद्ध आहे असे मी मानतो.

शेवटीं या कृतीच्या वाचनाने इवायगबद्दलचे महाराष्ट्राचे प्रेम वृद्धिंगत व्हावे आणि त्यामुळे त्याचे समग्र वाङ्मय मराठींत उपलब्ध होण्याची सोय व्हावी म्हणून मी ही अल्पकृति मराठी वाचकांना सादर करीत आहे. तिच्या प्रकाशनाची जबाबदारी घेतल्याबद्दल माझे मित्र श्री. मोघे आणि तिच्या मुखवृष्ट्याची तत्परतेने सजावट करून दिल्याबद्दल माझे चित्रकार मित्र श्री. दलाल यांचा मी ऋणी आहे.

केपें, गोवा १-७-४५

बा. भ. बोरकर

दोम चरित्रें

डॉ. बाळकृष्ण—चरित्र, कार्य व आठवणी

सपादक : मो. रा. वाळंबे, बी. ए., बी. टी.

राजाराम कॉलेजचे आदर्श प्राचार्य कै. डॉ. बाळकृष्ण यांच्या आंतर-राष्ट्रीय कीर्तीचें रहस्य जाणण्याची तरुण विद्यार्थ्यांची इच्छा सर्वथैव पुरी करणारा अमोल ग्रंथ. साहित्यसम्राट श्री. तात्यासाहेब केळकर यांची सुंदर प्रस्तावना. पृष्ठे ३००, कि. ३॥ रु., ट. ख. ६ आणे.

खांडेकर—चरित्र आणि वाङ्मय

लेखक : प्रो. मा. का. देशपांडे, एम. ए.

पचविसाव्या महाराष्ट्र साहित्य समेलनाचे अध्यक्ष सुप्रसिद्ध साहित्य-सेवक श्री. वि. स. खांडेकर यांचें चरित्र या पुस्तकांत प्रारंभी देण्यांत आलें असून पुढें गुजगोष्टी-लेखक, टीकाकार, लघुकथा-लेखक, कादंबरीकार व चित्र-पट-कथालेखक या दृष्टीने एकेक स्वतंत्र प्रकरणांत खांडेकरांच्या वाङ्मयाचें परीक्षण करण्यांत आलें आहे. शेवटीं खांडेकरांचा विनोद आणि भाषाशैली याबद्दल विवेचन केले असून प्रो. फडके व खांडेकर यांच्या वाङ्मयाची तुलना केली आहे. मराठी वाङ्मयाच्या अभ्यासूंना अत्यंत उपयुक्त व संग्राह्य.

पृष्ठे ३००, कि. २॥ रु., ट. ख. ६ आणे

स्कूल अँड कॉलेज बुकस्टॉल, कोल्हापूर

भागीदार : : : : १

एक्स्प्रेस सिमरिंग स्टेशनात आली तशी इंजिननें एक कर्कश शिटी घातली. एक क्षण शांततेचा गेला आणि त्या स्फटिकवत् डोंगरी हवेंत डब्यांनी थोडा आराम केला. गाडींतून एक दोन प्रवासी खाली उतरले आणि काहीं नवे लोक आत चढले. मागून पुढून चढ्या आवाजांतले उद्गार वातावरणात फेंकले जाऊं लागले. पुन्हा एकदां इंजिननें कर्कश शिटी घातली आणि फुरशासारखी दिसणारी ती डब्याची काळीसवळीं माळ ओढीत नेत ती बोगद्याच्या जवळ्यात अदृश्य झाली. साऱ्या वनश्री वर पुन्हां एकदां शामक शांति पसरून राहिली आणि वाऱ्याचे झोत खेळून गेल्यामुळे हवेली विलक्षण सुखकरता प्राप्त झाली.

उतरलेल्या मंडळींमध्ये एक तरुण मनुष्य आपल्या हंसऱ्या मुद्रेमुळे आणि नीटनेटक्या पोषाखामुळे चटकन नजरेत भरत होता. त्याची चाल मोहक पण चपळ असल्यामुळे तो सर्वांआधीं गाड्याच्या स्टॅंडशीं येऊन पोचला. त्याने एक गाडी केली आणि विशेष घाई न करतां आपण पसंत केलेल्या हॉटेल्कडे त्यानें ती गाडीवानाला हांकायला सांगितलें. वसंत ऋतूचा भर होता आणि मे जूनात दिसणारे शुभ्र अस्थिर दग आकाशांतून धावत होते. कधीं ते शिवाशिबीचा खेळ खेळत होते तर कधीं लंपडाव खेळत होते; कधीं एकमेकांना आलिंगने देत होते तर कधीं पळून जात होते; कधीं पुष्पसदृश हातांनीं निरोप देत होते तर कधीं देवदूतांप्रमाणे अंतर्धान पावत होते; कधीं अकस्मात प्रगट होत होतं तर कधीं खोडकरपणानें हळूच शेजारच्या पर्वतांना माकडटोप्या घालीत होते. इतक्यांत भिजून

जळते रहस्य

चित्र झालेल्या कृशकोमल वृक्षवेलींतून चंचल आणि मस्त वारा जोराने वाहू लागला आणि त्यासरशी त्याची गात्रे कडकड वाजू लागून तेजस्वी ठिणग्याप्रमाणे लक्षावधि जलकण जमीनीवर शिंपवू लागले. हिमाच्छादित पर्वतशिखरावरून वाऱ्याचे अतिशीतल प्रवाह खाली वाहत येत होते आणि त्यांच्या तिखटपणामुळे श्वास घेणेसुद्धा कठीण जात होतें. चराचरात एकच अस्थिरता भरून राहिली होती. उतरणीवरून घोडे त्यांच्या रुपेरी गळपट्ट्यांच्या मंजुळ तालावर लीलेने दुडदुडत होते.

हॉटेलात पोंचल्यावर पहिल्या प्रथम त्याने पाहुण्यांची यादी पाहिली आणि एकही ओळखीचे नांव न निघाल्यामुळे त्याची निराशा झाली.

“इकडे येण्याची ही कुठली अवदसा आठवली मला !” तो पुटपुटला, “वाटेल ती भिकार कचेरीसुद्धा या एकलकोंड्या जागेपेक्षा शतपटीने बरी ! एक मी फार आधी तरी येऊन पोंचलो आहे—नाहीं-तर उशिरां तरी. आपल्या मुठ्याचे नशीब काही ठीक दिसत नाही. या इतक्या लोकांत आपल्या ओळखीचे एक माणूस असेल तर शपथ ! या यादीला शोभा देण्यापुरत्या एक दोन स्त्रिया तरी ! तसे असतं तर निदान त्यांच्या जिवावर अनुरंजनाचा एक लहानसा खेळ खेळून तरी हार्ती आलेल्या या आठवड्याचे चीज करतां आले असतें.”

हा तरुण ऑस्ट्रियन खानदानीत मोडत होता आणि बरिष्ठ नोकर-शाहीत काम करित होता. त्याने आठवड्याची रजा घेतली होती. मात्र त्याला खरोखरच विश्रांतीची गरज होती म्हणून नव्हे. त्याचे म्हणणे असे होते की आपले सहकारी जर मजेला निघाले आहेत तर आपणहि त्यांचा मार्ग कां चोखाळूं नये ! तत्वचिंतनाचे बॅरन ओटोला जरी वावडे

भागीदार

नव्हेंतें तरी त्याचा स्वभाव मुख्यतः सहवासप्रिय होता आणि जावें तिथें त्याचें हार्दिक स्वागत होई. एकान्ताचा त्याला थोड्याच वेळांत कंटाळा येत असे आणि स्वतःचा सहवास त्याला नकोसा होऊन जाई. एकट्यानें रहावें लागलें म्हणजे आपली जास्त जास्त ओळख करून घ्यावी लागते म्हणून एकान्त तो बुद्धिपुरस्सर टाळित असे. स्त्री पुरुषांच्या खांद्याला खांदा भिडल्याशिवाय आपल्या बुद्धीला धार येत नाही, भावनांची ज्वाला उफाळून उठत नाही, उल्हास आनंद व्यक्त होत नाही हें त्याला अनुभवानें माहात झालें होते. एकटा असला म्हणजे त्याला स्वतःचें जीवन आगपेटेंतल्या काडीप्रमाणे निश्चल आणि अचेतन वाटूं लागे.

हॉटेलच्या रिकाम्या चौकांनून निहेंतुकपणानें आणि दुर्मुखल्यावृत्तीनें उगीच त्यानें नियतकालिकाचीं पानें उरटलीं; नंतर संगीताच्या खोर्लित जाऊन त्यानें तेथल्या पियानोवर एक गत वाजवण्याचा प्रयत्न केला. पण त्याच्या बोट्यांची तरलता गेली होती त्यामुळें गतीची लय त्याच्यांतून नीट उमटत नाही. पूर्णपणें नाराज होऊन त्याने आरामखुर्चीत अंग लोटलें आणि खिडकींतून बाहेर पाहूं लागला. रात्र पडत चालली होती आणि देवदारचे वृक्ष राखिया रंगाच्या धुक्यानें माखले जात होते. तन्बल एक तास संतस्त चित्तानें तो वाढत्या छायांकडे टक लावून बसला होता. शेवटीं त्यानें भोजनगृहांत जाण्याचें ठरविलें व तो उठला.

तेथें अवर्षाच मेजें मांडलेलीं होती; जेवायला बसलेल्या लोकांवरून त्यानें घाईघाईनें एक दृष्टि फिरवली. ओळखी देखीचें कुणीही माणूस दिसत नव्हतें. नाहीं म्हणायला एक ओळखीचा चेहरा दिसला. पण तो घोड्याच्या मोतहाराचा. माननेच त्याने त्याच्या सलामाचा स्वीकार केला. स्त्री तर एकहि नव्हती. मजेला निघालेच्या तरुणाचे चित्तरंजन

जळतें रहस्य

करील अशी एकहि वस्तु दिसत नव्हती तिथं. ती सुतकी स्थिति पाहून त्याचें डोकें पिकून गेलें.

रूप हेच कित्येकांचें भाग्य असतें आणि अशा लोकांत आपला बॅरन मोडत होता; त्याला पाहिलें कीं त्याच्याकडे कुणाचेही मन ओढले जाई. नवे अनुभव, नवी साहसे याच्यासाठीं तो नेहमीं उत्सुक असे; त्याचा तोल कधीही जात नसे; कारण सुखाच्या संधीचा फायदा घ्यायला तो सदैव तत्पर असे. शृंगारमुखाचा सुगावा लागला म्हणजे त्याला सूचना देण्यासाठीं मदन नेहमीं त्याला सोबत करी. प्रत्येक स्त्रीकडे तो अशा कांहीं शोधक दृष्टीनें पाही कीं आपण विवस्त्र होत आहोंत असें तिला वाटावें; मग ती स्त्री आपल्या मित्राची पत्नी असो कीं दार उघडायला आलेली मोलकरीण असो.

अशा लोकांना स्त्रियाचे शिकारी असें म्हणण्याचा परिपाठ आहे आणि या म्हणण्यांत पुष्कळच तथ्य आहे कारण खरोखरच शिकान्याच्या कित्येक प्रवृत्ती त्यांच्या ठिकाणीं दिसून येतात. उदाहरणार्थ, सावजाचा पाठलाग करण्याची वृत्ति, धावें रोखून त्याला बंदुकीच्या टप्प्यांत आणण्यांतला उन्माद, आणि त्याचा जीव घेण्याचा आनंद. अष्टौप्रहर ते शिकारीच्याच नादांत असतात आणि सावज हातांत येईपर्यंत त्याची पाठ सोडायला तयार नसतात. उन्मादानें ते सारखे जळत असतात. पण हा उन्माद प्रेमिकाचा नसतो तर तो द्यूतकाराचा थंड, दीर्घसूत्री आणि घातकी उन्माद असतो. त्यांची अख्खी हयात शृंगार साहसांतच तिन्ही त्रिकाळ व्यतीत होत असते. एकादा भुरटा अर्थपूर्ण कटाक्ष, एकादे सुवक स्मित, टेबलाजवळ गुडघ्याला बडलेला एकादा स्पर्श असल्या लहानसहान असख्य

भागीदार

मादक शृंगारप्रसंगांनीच त्यांच्या आयुष्याचे दिवस जात असतात आणि अशा उन्मादांतच त्यांना जीवनाची कृतार्थता वाटत असते.

त्या रात्री बॅरनला त्याच्या आवडत्या खेळांत साथ करायला कुणीच तिथे नव्हते; आणि त्याचा त्याला विलक्षण जाच होता. हातात पत्ते घेऊन भागीदाराची वाट पहात ब्रसावं लागणं याच्यापेक्षा अधिक तापदायक असे द्यूतकाराला आणखी काय आहे? ओटोने वेटरला वर्तमानपत्र आणण्याबद्दल सांगितले. त्याने त्यातल्या मजकुरावरून व मथळ्यांवरून नजर फिरविली; पण त्याचे चित्त तिसरीकडेच होते. तो वाचीत होता खरा पण मद्यप्राशनानंतर याबाबतशी त्याच्या मेदूला बधिरता आली हेर्ता.

इतक्यांत त्याच्या मागे रेशमी झग्याची सळसळ झाली आणि किंचित् चढलेल्या पण सस्कारसंपन्न अशा नितळ आवाजातले उद्गार त्याच्या कानांनी पडले.

“Mais tais-toi donc, Edgar !”—उंच सुंदर बांध्याची एक स्त्री त्याच्या जबळून निघून गेली. तिच्या मागून निस्तेज चेहऱ्याचा एक मुलगा आपल्या मद जिज्ञासू डोळ्यांनी तिच्या सौष्टवाचे मनांतल्या मनांत कौतुक करित जात होता. तीं दोघे आपल्यासाठीं रिझर्व करून ठेवलेल्या टेबलाशी जाऊन बसलीं. एडगर शिष्टाचार पाळण्याची शिकस्त करित होता, पण तरीही त्याच्या काळ्याभोर डोळ्यांतील ती अस्वस्थता त्याच्या खऱ्या भावनांचा परिस्फोट करित होती. ती स्त्री—आण बिनैच बॅरेनचे सारे लक्ष वेधून घेतले होते—अभिजात होती. आणि तिचे सारे प्रमाधन उच्च अभिरुचीचे दर्शक होते. सौंदर्याचा असला नमुनाच बॅरनला विशेष आवडत असे. ती यहुदी स्त्री नुकतीच तारुण्यांतून

जळते रहस्य

प्रौढत्वांत पदार्पण करित होती, आणि जरी ती आपल्या विलासी वृत्ती-
वर बाह्योपचारांनी पांवरूण घाली तरी तिची भावनाक्षमता अजून ओसरली
नव्हती. पहिल्या पहिल्याने तिची दृष्टिभेट त्याला घंतां येईना कारण
तिने बुद्धिपुरस्सर आपल्या पापण्या खाली वळविल्या होत्या; पण तिच्या
त्या धनुष्याकृति भिवया, आकर्षक चेहऱ्याला उठाव देणारी ती जातिवंत
यहुदी नासिका डोळे भरून पहायला त्याला भरपूर सवड होती. तिचा विपुल
केशभाराह तिच्या अन्य अंगप्रत्यंगाप्रमाण अभिजात स्त्रीसौंदर्याने नटला
होता आणि त्याच्या सुकुमार आणि वैभवसन्न कंपनांनी तिचा शिरोभाग
झांकला गेला होता. नेहमीं सौंदर्याची चहा होत गेल्यामुळे रूपगर्वितेचा
आत्मविश्वास प्राप्त झाल्याची साक्ष तिच्या ठिकाणी स्पष्टपणे दिसत होती.
तिचा आवाज किती नाजुक आणि मधुर आहे हे ती वेटरला हुकूम
सोडताना किवा कांठ्या चमच्याशी खेळणाऱ्या मुलाला शिष्टाचाराची
जाणीव करून देताना दिसत होतं. आपल्याभोंवतीं काय चाललं आहे
याकडे वरपागी दुर्लक्ष करित ती बॅरनच्या सावध सौंदर्य समीक्षणाकडे आपलें
लक्ष नसल्यासारखे दाखवीत होती. पण त्याचे लक्ष स्पष्टपणे आपल्यावर
लागलं आहे या गोष्टीच्या जाणिवेने तिचे कुतूहल जागें झालं होतं.
पण त्याच्यावरहि मोठ्या कौशल्याने तिने झांकण घातलं होतं.

बॅरनच्या मनांतलें मळम कुठल्याकुठें वितळून गेले आणि त्याचा
चेहरा उजळू लागला. दुर्मुखलेपणाच्या रेषा आठ्या त्याच्या मुद्रेवरून
मावळू लागल्या, त्याचे स्नायू उद्दीपित झाले, धमन्यांतून रक्त सळसळू
लागून त्वचेला तजेला चढला आणि त्याचे डोळे चमकू लागले. पुरुषाच्या
सान्निध्यांत जशी स्त्री उत्तेजित होऊन त्याच्या प्रेरणेला प्रत्युत्तर देते तसा
तोही स्वभावांतल्या स्त्रीप्रवृत्तीमुळे तिच्या प्रेरणेला उत्तरे देऊं लागला.

शृंगारवृत्तीच्या उद्दीपनामुळे त्याच्या सान्या शक्ती उफाळून बाहेर येऊं लागल्या. सावजाची चाहूल लागताच शिकान्याची गत व्हावी तशी त्याची स्थिति झाली. त्याच्या डोळ्यांनी तिच्या डोळ्यांना आव्हान दिले. पण जरी तिने त्याच्याकडे एक चोरटा कटाक्ष टाकला होता तरी त्याच्या डोळ्याला डोळा देण्याचे तिने टाळलें आणि आपणाला आव्हान स्वीकारायचें नाहीं असेच जणू त्याला सागून टाकलें. तरीहि तिच्या जिवणीच्या कोपऱ्यावर स्मित लहरून गेलें असावे असा त्याला भास झाला. त्याला खात्री वाटेना. पण या गोष्टीमुळेच ती त्याला जास्त उत्तेजक वाटली. तिनें मुद्दाम आपली दृष्टि टाळली ही गोष्टच त्याच्या दृष्टीनें आशादायक होती. 'चागलें लक्षण आहे हें.' तो मनार्शी म्हणाला, कारण त्याचा अर्थ जसा नकारात्मक करता आला असता तसाच ती भावावली आहे असाहि करतां आला असता. शिवाय, तिचे मुलाविषयीचें अगत्यहि इतके रेखीव होतें कीं निश्चितपणें तें आपल्याकडे पहाणाऱ्यालाच उद्देशून असावें असे वाटावें. मुलाकडचें तिचे संभाषणहि स्वाभाविक नव्हतें; उलट तें आपल्याला न्याहाळणाऱ्या शेजाऱ्यालाच उद्देशून आहे असे दिसत होते. तिने बळें बळे आणलेला तो संयमच तिच्या अस्वस्थतेचा द्योतक आहे अशी बॅरनची भावना झाली.

त्याच्या भावना उत्तेजित झाल्या हेत्या. शिकारीला सुरवात झाली होती. जेवण लाववीत तब्बल एक तास तो तिच्यावर डोळे लावून बसला होता. त्याच्या मनांत तिच्या रूपाची रेष न रेष कोरून निघाली होती आणि तिच्या लावण्यसंपन्न देहाचा प्रत्येक कानाकोपरा गुप्तपणें त्यानें आपल्या डोळ्यांनीं कुरवाळून घेतला होता. पावसाच्या दगांनीं आपले रक्षार्वर्ण भीषण हात पलीकडच्या अरण्यावरून फिरविले होते आणि त्यामुळे

जळते रहस्य

त्यांतली झाडे, भेदरून गेलेल्या मुलांप्रमाणे हुंदके देऊन रडत होती आणि गांवाची बाजू काळोखान्या भीषण आवरणाखाली झाकली गेली होती. खोलीतल्या सावल्या वाटत होत्या आणि टेबलाभोवती बसलेल्या मंडळीवर जाचक निस्तब्धतेचा अधिकाधिक अमल चढत होता. या निस्तब्धतेच्या भाराखाली त्या स्त्रीचे मुलाकडेचें सभाषण अधिकाधिक दृष्टकृष्ट आणि कृत्रिम होत चालले असून लवकरच ते संपुष्टांत येणार हें बरेच ध्यानीं आलें. त्याला वाटले की एक प्रयोग करून पहावा. तो उठला आणि संधपणे चालू लागून त्यानें विडकीकडे पाहिले; तो तिच्याजवळून गेला पण तिच्याकडे न पहाता तो दिसेनासा झाला. पण एकाएकी कांहींतरी विसरल्याचा बहाणा करीत तो परत फिरला. त्यानें तिला बरोबर पकडलें होतें कारण आपल्या पाठमोऱ्या आकृतीकडे अत्यंत उत्सुकतेनें पहात अस- तांना ती त्याला आढळली होती.

आपला प्रयोग असा यशस्वी झालेला पाहून बॅरनला हर्ष झाला होता आणि मधल्या दिवाणखान्यांत तो तिची वाट पहात होता. थोड्याच वेळात मुलाला हातांत धरून ती भोजनगृहातून बाहेर आली; दिवाण- खान्यांतील मोठ्या टेबलाशीं पोंचल्यावर काहीं मासिकांचीं तिने पानें चाळलीं आणि त्यांतलीं काहीं चित्रें तिनें मुलाला दाखविलीं. वर्तमानपत्र वाचण्याचा बहाणा करीत सहज योगायोगानें पोंचल्याचें दर्शनीत बॅरन टेबलापाशीं आला पण खरें म्हटलें तर त्याची इच्छा तिच्या त्या पाणीदार डोळ्याचें दर्शन घेण्याची, जमल्यास एकाददुसरा शब्द बोलण्याची होती. तथापि, ती स्त्री त्याच्याकडे एकसुद्धा कटाक्ष न टाकता एकदम माघारी वळली. तिनें हलकेच मुलाच्या खांद्यावर चापटी मारली आणि प्रेमळपणाने त्याला म्हणाली, "Vieus, Edgar, Au lit !"

भागीदार

थोडासा तेजोभंग होऊन ओंये तिची पाठमोरी मूर्ति पहातच राहिला. त्याच रात्री आपण तिची ओळख करून आली त्याची खात्री होती. ती टळल्यामुळे त्याची निराशा झाली. आणि तरीहि, त्याच्या दृष्टीने, या घटनेला कमी रंजकत्व नव्हते. आतां या साहसाला बोर चढला होता. प्रस्तुत घटनेने त्याची वासना जास्तच वाढली होती.

त्याला वाटले, खेळांतला भागीदार तर मिळाला आतां खेळाला सुरवात करायला हरकत नाही.

मैत्री : : : : : २

दुसरे दिवशी सकाळी बॅरन जेव्हां दिवाणखान्यांत आला तेव्हां त्या अपरिचित सुंदरीच्या मुलाकडे त्याचे लक्ष गेले. कार्लमेच्या बालपुस्तकातली चित्रे दाखवणाऱ्या दोषां लिफ्टवाट्यांशी गप्पा करण्यांत तो रंगून गेला होता. त्याची अर् इ त्याच्याजवळ नव्हती. अर्थात् ती स्वतःचा शृंगारसाज करण्यांत गुंतली असावी असा निष्कर्ष काढायला हरकत नव्हती. पहिल्या प्रथम आतां त्याचे त्याच्याकडे सहज लक्ष गेले. तो बारा वर्षांचा दिसत होता पण नीट वाट झाली नव्हती. त्याची वृत्ति संकोचशील आणि निवश होती आणि हावभावांत संगति नव्हती. त्याचे दोन काळभोर डोळे मात्र इकडे तिकडे भिरभिरत होते. त्याच्या बवाच्या

जळते रहस्य

मुठांप्रमाणे तो भेदरल्यागत दिसत होता आणि झोपेतून अचानकपणे उठून कोणीतरी त्याला अपरिचित प्रदेशांत आणून उभे केले आहे असे वाटत होते. त्याचे रूप अगर्दीच सामान्य होते असे नाही पण अजून त्याच्या नाका डोळ्यांना नीटसपणा आला नव्हता; मागे पडणारे बाल्य आणि पुढे येणारे प्रौढत्व यांच्या सामन्याला नुकती कुठे सुवात होत होती; त्याच्या नाकाडोळ्यांना आकार होता पण निश्चिंता आली नव्हती; मूर्ति घडवलेली असावी पण तिची रेखणे झालेली नसावी. तसा काहीसा होता त्याचा चेहरा. शिवाय या विचित्र वयामुळे त्याचे कपडे त्याच्या अंगाला नीट बसत नव्हते. त्याचे काटकुळे हातपाय कसेतरी कपड्यांत गुंडाळल्यागत वाटत होते; या सान्या गोष्टीमुळे विचान्याचं रूप मुळांच डोळ्यात भरत नव्हते.

त्या मुलाला पाहिले की मनावर मोठा शोचनीय परिणाम होई. बरचबर तो वाट अडवीत होता. एकदा दिवाणखान्यातला दरवान त्याला बाजूला काढी तर दुसऱ्यांदा तो फिरत्यादारात अडकला जाई. ब्राह्म जग त्याच्या बाबतीत उदासीन होते. तेव्हां त्याची भरपाई तो हॉटेलच्या नेकराशी निरर्थक वटवट करून करीत होता. सवड असली तर ते त्याच्या प्रश्नांना उत्तरे देत अन् काम निघाले म्हणजे त्याला सोडून निघून जात. बॅरन लक्षपूर्वक त्याच्याकडे पाहत होता. करुणेने त्याच्या ओठावर स्मित खेळू लागले. तो गरीब विचारा मुलगा उत्सुकतेने प्रत्येक गोष्टीची पहाणी करीत होता. जिकड तिकडे स्नेहशून्यतेने त्याची संभावना होत होती. दुसऱ्या कुणाची शोधक दृष्टि त्याच्यावर गेली आणि तो पहाणी करतांना त्याला आढळला तर तो लाजेने चुरमार होऊन जाई आणि त्याला मोठे दुःख होई. बॅरनला त्या मुलाची गंमत वाटत होती आणि

त्याचें त्याच्या विषयांचें कुतूहल वाढत चाललें होतें. नंतर त्याला एक कल्पना आली. या मुलाशी मैत्री करून तिच्या जोरावर त्याच्या आईची ओळख करून घेतली तर ? भातिमुळें हा मुलगा इतका बावरलेला दिसतो आहे. हरकत नाही. प्रयत्न करून पहायला काय जातं ? हलकेच बॅन् एडगरच्या मागून गेला. बाहेर तो गाडीच्या घोड्याच्या गुआची नाकमुड्या गंजारीत राहिला होता. या साध्यासुध्या क्रीडेच्या बाबतीतमुद्धा त्याचें नशीब ठीक नव्हतें. कारण तेथें गाडीवानाने त्याला घोड्याला उमटवून देण्याबद्दल समज दिली. रमून आणि कंटाळून जाऊन, काय करावं हे न कळल्यामुळें एडगर भकास मुद्देने तिथेंच घुटमळत राहिला.

बॅरननें या संधीचा फायदा घेतला आणि गमतीगमतीनें त्याला म्हटलें,

‘छोटेगव, कमी काय आवडते ही जागा तुम्हांला ? एडगर चमकला आणि लाजून लालबुद होऊन गेला. संकोचानें विजारीबर त्याने हात घासले. एका अमरिचित सद्गृहस्थानें आयुष्यात पहिल्यांदाच त्याला ह अस हटकलें हातें.

“खूप, थ्यंऊ यू” एवढे शब्द कसेबसे त्याच्या तोंडून बाहेर पडले. पण शेवटचे शब्द त्याच्या गळ्यातच राहिले होते.

“आश्चर्य आहे बुवा. मला तर हें अत्यंत नीरस ठिकाण वाटतें. तुझ्यासारख्याचा वेळ जयला इथं आहे तरी काय ? तूं करतोस तरी काय सारा दिवस ?”

अजून त्याचा संकोच गेला नव्हता त्यामुळे त्याच्याकडून चटकन उत्तर जात नव्हते. आजवर आपली कुणीच कदर केली नाही आणि हा गृहस्थ आपल्याविषयी एवढे अगत्य दाखवितो हे कसे? तो लाजेने अगदी गोरामोरा झाला. पण त्याबरोबरच घडणाऱ्या गोष्टीचा त्याला अभिमान वाटत होता. धीर करून तो म्हणाला :

“ मला पुस्तके ब चायला आवडतात. शिवाय आम्ही फिरायला जातो. कधी कधी गाडी करून जातो. मी आजारी होतो. तेव्हा माझी प्रकृति सुधारावी म्हणून आईने मला इकडे आणले. डॉक्टरच्या सल्ल्याप्रमाणे बराच वेळ मला उन्हात बसावे लागते.”

बोलता बोलता त्याच्या स्वरांत आत्मविश्च साची चमक दिखू लागली. मुलांना जिवावरचे दुखणे येऊन गेले म्हणजे ती त्याचा माठ्या अभिमानाने उल्लेख करीत अमतात, कारण त्यामुळे आपल्या नात्यागोत्याच्या माणसांच्या दृष्टीने त्यांना दुप्पट महत्त्व प्राप्त झाल्याचे वळून आलेले असते.

‘ खरंच. तुझ्या या वेळच्या प्रकृतीला जन फर पोषक आहे. चांगली गव्हासारखी कांति यायला पाहिजे तुला. तुझ्या सारख्यानं स्वच्छंदपणे धावलं पाहिजे, बागडलं पाहिजे आणि थोड्या उनाडक्याहि करायला पाहिजेत. तू फर व सालस दिमतोस एकदरीत. आणि तुझ्या काखोटीच्या या प्रथ मुळे तर शिष्ट दिमतोस अगदी. तुझ्या एवढा होतो त्या वेळी कसा पुंड असे मी ! रात्री घरी यायचा तो नेहमी बिजार फाटून घेऊन. असे इतकं सालस होणं काही ठीक नाही ब्रवा. ’

एडगरला हंसू आवरेना. तो हंसला आणि त्यासरशी त्याचा सारा संकोच कुठल्या कुठे नाहीसा झाला. बॅरनेने पुढे केलेल्या स्नेहाचे तितक्याच

भैत्री

सौहार्दानें स्वागत करावें अर्भें त्याला वाटत होवें पण तें फाजील धाडसाचें दिसेल अशी त्याला भीती वाटली. किती तल्लव आहे हा गृहस्थ ! त्याच्याशी बरोवरीच्या नात्याने बोलणें मोठ्या भाग्याच होतें. पण या मुत्रामुळेच प्रयत्न करूनहि त्याची जीम लुळी पडली होती. तें संभाषण चालू ठेवण्यासाठी हवे असलेले योग्य शब्द भिळवण्यासाठी त्याने वाटेल तें मोल दिले असतें ! त्याच्या वित्तात विचाराची एकत्र वावटळ उसळली होती. सुदैवाने त्या अग्निवर्गीच्या क्षणाला हॉटेल मालकाचा कुत्रा बर्बाड तिथे हजर झाला आणि थावून त्याने त्या मुत्राला व वॅनचा हुंगलें. एडगरने त्याला थापटल, गोजारले. तें पाहून चटकन बॅरन त्याला म्हणाला :

‘तुला कुत्रे आवडतात वाटतें ?’

‘खूप. वेडनला आजीकडे एक कुत्रा आहे. आम्हीं केव्हांतरी तिकडे गेलों म्हणजे सारा दिवस तो माझ्या मागून असतो. मोठा गमतीदार आहे तो. पण उन्हाळ्याच्या सुशिवाय तिथे जाण्याचा योग येत नाही.’

‘माझ्याकडे कितीतरी कुत्रे आहेत. हवा असल्यास मी देखून तुला एक. त्याचा रंग तांबूस आहे आणि कान पांढरे आहेत. फारसा उंच नाही तो पण चांगला पटवलेला आहे. तुला आवडेल का तो ?’

आनंदानें एडगरचा चेहरा लालबुंद झाला.

‘निःसंशय’ मनापासून तो उद्गारला. पण लगेच भानावर येऊन व गोरामोरा होऊन तो पुटपुटला : ‘पण आई व.बूल व्हायची नाही या

जळते रहस्य

गोष्टीला. कुण्यांचा तिला कंटाळा आहे. निगा फार राखावी लागते त्यांची'

आपल्या इच्छेप्रमाणे संभाषणाचा ओघ आतां तिच्याकडे वळतो आहे हें पाहून बॅरन या आनंद झाला.

‘फार कडक आहे वाटतं तुझी आई?’

एडगर थोडा विचारात पडला. त्याने नजर वर करून त्याच्याकडे पाहिलें आणि त्याच्या वर विश्व म टाकावा किंवा कसे या विषयी विचार करित त्याने सावधपणाने उत्तर केलें.

‘कडक असं काहीं तिला म्हणावं यायचं नाही. मी आजगंनून उठल्यापासून ती माझ मन सहसा मोडीत नाही. तेव्हा कुत्राही घेऊं देईल कदाचित्.....’

‘मग मी तुझ्या वतीने तिला तमं सांगूं का?’

‘वा! तस झाडं तर छान व’ तो आनंदाने ओरडला ‘ती खास कवूल होईल. कसा आहे म्हणालात ता कुत्रा? पादऱ्या कानाचा नाही का? वस्तुमुद्रा नेता आगत; येतात का त्याला?’

‘तूं म्हणशील त्या गमती तें करील.’

मुलाच्या डोळ्यांत उडणारी ता चमक पाहून ओटोला आपल्या कुशर्तेचा अभिमान वाटला. एडगरच्या मुद्रवर आता सकोचाचे कसलेच चिन्ह उरले नाही. भीति आणि उत्कठा यांच्यामुळे स्थगित होणारी त्याची स्वाभ.विक्रता पाण्याच्या निर्मळ झऱ्याप्रमाणे नुसती उरूं जाऊ लागली.

त्याच्या नेहमांच्या अत्रघडप्रेपणाची जागा आता अनिर्बंध स्वाभाविकतेने घेतरी होती. याची आईसुद्धा अशी मुलासारवी व आंतून रसरशीत स्वभावाची असेल का ? बॅरनेने मनात म्हटल. यावेळी एडगर त्याला एकामागून एक प्रश्न करू लागला.

“ त्याचं नांव काय ? ”

“ कारू ”

“ कारू, कारू ”

या नांवाने तो हुरळून गेल्यासारखा दिसत होता आणि अनपेक्षितपणे असा मित्र सांपडल्यामुळे त्याला आनंदाची धुंदी चढली होती. खुद्द बॅरनशिबि आपल्या या मुलभ यशाचा अत्रघा वाटत होता. त्याने ठरविले की तवा तापत्या आहे तशी पोळी भाजून घ्यावी. त्याने एडगरला सहलीचे आमंत्रण दिले. आणि कित्येक आठवडे कुणाचीच सोबत नसल्यामुळे या आमंत्रणामुळे त्याला इंद्रही टेंगगा वाटू लागला. त्याने आपल्या जिभेला अनिर्बंध सोडले व तो आपल्या नव्या मित्राच्या सगळ्या धूर्त साळसूद प्रश्नांना मोकळ्या मनाने उत्तरे देऊ लागला. त्याच्या कुटुंबाची हरी असलेली सगळी अवश्यक माहिती मिळवायला बॅरनला फारसा वेळ लागला नाही. त्याला कळले की एडगर हा व्हियेन्नातील एका श्रीमंत आणि वरिष्ठवर्गीय वकीलाचा एकुलता एक मुलगा आहे. त्यानंतर शिताफीने त्याने अशी माहिती मिळवली की त्याच्या आईला सिमरिंगचे वास्तव्य प्रिय नसून मनासारखी सोबत नसल्याची तिची तक्रार आहे. त्यानंतर बेरकीपणाने त्याने त्याला म्हटले, “ तिचे फार प्रेम आहे

बटतं तुझ्या पपावर !” या प्रश्नाला उत्तर देतांना एडगरने जी उडवा-उडवी केली तिच्यावरून पतिपत्नीत चांगलेसे सूत नाही असा त्याने कयास बांधला व तो त्याच्या पथ्यावर पडला. आपले बोलणे एका प्रौढ माणसाचे चित्त वेधून घेत आहे या कल्पनेने एडगर त्याला आपले हृद्गत खुल्या दिलाने सागत होता. बॅरन अशा रीतीने त्याच्याकडून माहिती काढून घेत होता पण तशा स्थितीतही आपण एका बालकाकडून त्याची गृहछिद्रे काढून घेत आहोत याची त्याला शरम वाटत होती. एडगरचे जवान अंतःकरण अभिमानाने फुलून येत होते. आणि विशेषतः चालतां चालतां जेव्हा त्याचा हात त्याने प्रेमाने हाती घेतला तेव्हा तर त्याचे अंतःकरण अभिमानाने जास्तच घडघडू लागले. चार माणसांदखत एवढा मान आपणाला मिळत आहे या कल्पनेने त्याला परमानंद होत होता. थोड्याच वेळांत त्याला आपल्या बयाचा बिसर पडला आणि समबयस्क भोबत्याशी बोलवे तसे तो त्याच्याशी बोलू लागला. एडगरच्या बोलण्यावरून तो अत्यंत बुद्धिमान आणि थोडा अकाल प्रौढ दिसत होता. ज्या दुःखेकरी मुलाचा पुष्कळसा वेळ वयस्क माणसांच्या सहवासांत जातो त्याच्यांत ही गोष्ट विशेष दिसून येते. प्रीतीच्या किंवा अप्रीतीच्या कार्त्तीत मग ती व्यक्तीबद्दल असा किंवा वस्तूबद्दल असो- त्याची भावना अतिरिक्त होती. सुवर्णमध्य तो जाणतच नव्हता त्यामुळे कोणत्याही गोष्टीविषयी तो बोलू लागला म्हणजे त्याला आवेश चढे आणि या भावनावेगांत कित्येकदां त्याचा चेहरा आवळून येऊन विरूप दिसू लागे. कधी कधी त्याच्या स्वभावांत वेडी अतिरिक्तता आढळून येई. त्यामुळे त्याच्या शब्दांना विलक्षण कडवेपणा येऊ लागे. त्याचा नेहमीचा बेडौलपणा हा अनावर भावनांची मुस्कटदाबी करीत राहिल्यामुळे आला असावा असे वाटत होते.

मैत्री

अवध्या अर्ध्या तासांत बॅरनने त्याचा विश्वास संपादन केला होता. एवढेच नव्हे तर ते जिवंत रसरशीत बालहृदय अगदी त्याच्या हातांत आले होते. असल्या साध्या भोळ्या मुळांना जिकणे फार सोपे असते कारण भिचान्याचा स्नेह कुणालाच नको असतो. बॅरन आपल्या बाल्याशी तद्रूप झाला आणि तेव्हाच्या गोष्टी बोलून त्याने त्याला सहज सलगीत घेतले. हां हां म्हणता तो सारा परकेपणा विसरून गेला आणि घरच्या माणसांशी किंवा संवगड्याशी बोलावे त्याप्रमाणे त्याच्याशी बोलू लागला.

अशा रीतीने त्या निर्जन स्थळी एक जिवलग दोस्त लाभल्यामुळे त्याला अस्मान ठेगणे झाले होते. विहयेनातले आपले दोस्त, त्याचे किनारे आवाज आणि त्यांची ती विनकिमतीची बोलणी या सगळ्याचा त्याला तत्काल विसर पडला. एवढेच नव्हे तर त्याचे चेहरेसुद्धा त्याच्या स्मृतिपटावरून पुसले गेले. त्याच्या स्नेहाचे सारे धन आता त्याच्या या नव्या मित्राच्या मालकीचे झाले होते. शेवटी निरोप घेताना जेव्हा त्याने त्याला दुसऱ्यादिवसाच्या सहलीसाठी आमंत्रण दिले तेव्हा तर अभिमानाने त्याची छाती फुटू लागली. तो निरोपाचा क्षण त्याच्या आयुष्यात अत्यंत भाग्याचा होता. किती लवकर पण फसतात मुले. ... बॅरन मनात म्हणाला.

त्याने पूर्व योजनेनुसार मध्यस्थ तर मिळविलाच होता. आता तो हा सारा वृत्तांत निवेदन करून तिला भंडावून सोडील याबद्दल त्याची खात्री होती. संभाषणात आपण कौशल्याने पेरलेले तिच्या विषयांचे अर्थात् तिच्या सौंदर्याविषयीचे स्तुतिपर उल्लेख त्याला आठवले आणि त्यातला एकहि शब्द चुकू न देता तो ते तिला पोचते करील या कल्पनेने त्याला आल्हाद झाला. हा भावनेत्कट मुलगा आपणा दोषाना निकट

जळतें रहस्य

आणस्याशिवाय स्वस्थ बसणार नाही याची त्याला खात्रीच होती. आणि म्हणूनच स्वतः होऊन या बाबतीत पाऊल टाकावयाचें नाहीं असें त्यानें ठरविलें होतें. तो आतां आपल्या स्वप्नरंजनांत रंगून स्वस्थपणें समोरची वनभी पहात राहिला होता कारण तो हे जाणून होता कीं त्या सुकुमार हस्तद्वयाच्या सेतूवरून आपणाला निश्चित तिच्या अंतःकरणांत प्रवेश मिळेल.

त्रिवर्ग : : : : : : ३

कांहीं तासांनंतर बॅरनची योजना कशी पूर्णांशानीं सिद्धीस गेली हें यथाक्रम आतां दिसून येईलच. भोजनगृहांत यायला आज त्यानें मुद्दामच थोडा विलंब लावला. त्याच्यावर नजर जातांच एडगरने खुर्चीवरून ताडकन् उडी मारली आणि आनंदभरानें हंसत हंसत त्याला अभिवादन केलें. नंतर आईच्या दंडाला स्पर्श करीत तो उत्साहानें तिच्याशीं त्याच्याच गोष्टी चोलूं लागला. ती बिचारी लाजेनें व संकोचानें कावरीबावरी झाली होती. या अतिरिक्त भावनावेगाबद्दल ती मुलावर थोडी रागावली सुद्धां. तरीहि त्याला खूप करण्यासाठीं तिने त्याच्या मित्राकडे पाहिलें. या कटा-क्षाचें निमित्त साधून बॅरननें तिला सन्मानपूर्वक अभिवादन केलें.

अर्थात् स्नेहाची रूपरेषा तयार झाली होती.

त्रिवर्ग

तिने त्याच्या अभिवादानाचा साभाळ स्वीकार केला पण जेवण संपे-
पर्यंत मान मुळींच वर केली नाही, तशाच त्याची आपली दृष्टादृष्ट होऊं
दिली नाही. एडगर मात्र वरचेवर त्याच्याकडे पहात होता. एकदां तर
त्यानें त्याच्याशीं बोलण्याचा प्रयत्नहि करून पाहिला. पण त्याच्या या
गैरवर्तनाबद्दल त्याला आईकडून रागावून घ्यावे लागलें. जेवण झाल्या-
नंतर 'चल, जाऊन झोप आतां' असें तिने त्याला सांगितलें. तरीहि बराच
वेळ त्यानें तिच्यामार्गे कसली तरी भुणभूण लावली होती. शेवटीं एकदांती
त्याला परवानगी मिळाली आणि त्याप्रमाणे आपल्या मित्राशीं दोन शब्द
बोलण्यासाठीं तो त्याच्या टेबलाशी गेला.

बॅरन त्याच्याशीं मनमोकळेपणाने बोलूं लागला तशी एडगरच्या
डोळ्यांत नवी चमक दिसूं लागली. लगेच आपणाला परतायचें आहे
याचें भान न राहून तो कांहीं क्षण तसाच त्याच्याशीं बोलत राहिला.
इतक्यांत चातुर्यपूर्ण अभिनयाने चटकन् उठून तो तिच्या टेबलाशीं गेला
आणि एडगरसारखा बुद्धिमान मुळगा लाभल्याबद्दल तिचें अभिनंदन करून
त्याच्या सहवासांत घालवलेल्या रमणीय प्रभातकालाचा त्याने अभिमान-
पूर्वक उल्लेख केला.

बॅरन एडगरविषयीं तिला एकामागून एक प्रश्न करूं लागला होता
अन् एडगर ते आनंदाने आणि अभिमानानें लालबुंद होऊन एकत होता.
या प्रश्नांच्या सरबत्तीखालीं काहींतरी उत्तर देणें तिला भागच होतें. अशा
रीतीनें त्यांच्यांतलें संभाषण वाढत चाललें आणि अगदीं लुब्ध होऊन
असीम आदरानें तो तें ऐकूं लागला. हळूहळू बॅरननें तिला स्वतःची
ओळख करून दिली. त्यावेळीं 'बॅरन' या आपल्या विरुदाचा तिच्या
अभिमानी मनावर बराच परिणाम झाला हें त्याने ओळखलें.

जळतें रहस्य

ती त्याच्याशी अत्यंत प्रेमळपणाने वागली पण तिने कुठेच आपणाला शब्दात सापडू दिले नाही. नंतर मुलाचे कारण दाखवून आपणाला लवकर निरोप घ्यावा लागत आहे याबद्दल तिने खेद व्यक्त केला अन् ती जायला निघाली.

एडगरने, आपण बिलकूल दमले नसून सगळी रात्र जागायची आपली तयारी आहे असे सागून जोराने तिच्या म्हणण्याचा इन्कार केला पण तिने निरोपादाखल आधीच हात पुढे केलेला होता. सन्मानपूर्वक तिच्या त्या हाताचे चुंबन घेऊन बॅरनने तिला निरोप दिला. त्या रात्री एडगरला नीट झोप लागली नाही. पहिल्या पहिल्याने वडिलघान्या माणसात बरोबरीच्या नात्याने बोलाचालायत्र मिळाल्यामुळे त्याला जीवनात कसले तरी अपूर्व स्थित्यंतर घडल्यासारखे वाटत होते. आणि अतःकरणांत बालिश इताशता आणि हर्ष याचा एकच कळोळ उसळला होता.

त्या सुशुप्तावस्थेत आपले बाल्य संपून आपण प्रौढावस्थेत आले याची त्याला जाणीव झाली. त्याचे आयुष्य बहुतेक आजारात आणि एकाकीपणात गेल्यामुळे त्याला मित्र असा कुणी नव्हताच. प्रेमवृष्टि करण्याची भूक भागवायची ती आईबापावर व नोकरचाकरावर. पण आईबापांना त्याच्याकडे लक्ष द्यायला सवड होती कुठं? प्रेमाची विशालता मापणें नेहमीच मोठे कठीण असते, आणि या मुलात तर ही दुरंत, निष्कलंक भावना केव्हांसून सत्पात्र व्यक्ति दिसताच पूर्णपणे तिच्या स्वाधीन होण्याच्या आशेने तिची वाट पहात राहिली होती.

आपल्या खोलींतल्या अंधारांत एडगर सुखातिरेकानें गोंधळून गेला होता. अंतःकरणातले सुख अनावर होऊन त्याला हास्याच्या उकळ्या फुटत होत्या, रडण्याचे हुदके येत होते. कारण मित्र, आई, बडील यांपैकी

कुणावरहि आतांपर्यंत त्याने इतके उत्कट प्रेम केले नव्हते. दोन तासापूर्वी ज्याचे नांव सुद्धा त्याला माहीत नव्हते त्या या माणसाला त्याने आपलें सारे भक्तिसर्वस्व अर्पण केले होतें.

या अनपेक्षित मैत्रीच्या अपूर्वाईने तो विचकला नाहीं. कारण तसा तो हुषार होता. पण त्याला एक गोष्ट जाचीत होती आणि ती म्हणजे त्याची स्वतःचीच व्यर्थता.

‘मी म्हणजे एक शाळेत जाणारा पोर. रात्र पडताच झोपायला जाण्याबद्दल चार लोकादेखत मला हुकूम मिळतो. तेव्हां खरोखरच या थोर स्नेहाला मी पात्र आहे का ? माझा त्याना उपयोग काय ? त्यांना नजर म्हणून द्यायला मजकडे काय आहे ? या सान्या विचारांनी त्याचे अतःकरण विदीर्ण होऊं लागलें. सामान्यतः त्याची अशी पद्धत होती कीं एकाद्या संवगड्याशी गट्टी जमनी म्हणजे आपल्या भांडारातल्या एक दोन वस्तु त्याला द्यायच्याः अर्थात् त्या म्हणजे पोस्टार्ची तिकिटे आणि कांचमणी. पण कालपर्यंत त्याच्या दृष्टीने अत्यंत मूल्यवान असलेल्या या जिनसा आज त्याला अगदींच क्षुद्र आणि निरुपयोगी वाटूं लागल्या होत्या.

ज्याच्याशी बहुमानार्थी संबोधनाशिवाय बोलतां येत नाहीं त्या या सन्मान्य मित्राला असल्या क्षुद्र जिनसा नजर करायच्या कशा ? बरं, आपलें प्रेम व्यक्त करण्यासाठीं दुसरा उपाय तरी कोणता काढायचा ? त्याला कांहींच सुचेना. त्याला आपल्या बालवयाची भयंकर चीड आली आणि त्यानें त्याला खूप शिव्याशाप दिले. केव्हा एकदां आपण मोठा होईन अशी दुर्निवार तळमळ त्याला लागून राहिली.

जळते रहस्य

अमळशानें हे त्याचे दिचार त्याच्या रंगीबेरंगी स्वप्नसृष्टींत अंतर्धान पावले आणि उद्यांच्या सहलीच्या सुखकारक विचारांत शेवटीं त्याला झोप लागली. साडेसातच्या सुमारास तो दचकून जागा झाला. आपणाला पोंचायला उशीर नाही ना होणार अशी त्याला भीति वाटली. त्यानें घाईघाईनें कपडे केले आणि आईला 'गुड मॉर्निंग' करण्यासाठी तो तिच्या खोलिकडे गेला. त्याला इतक्या लवकर उठलेला पाहून ती आश्चर्यानें थक्क झाली. कारण रोज बाबापुता करून त्याला तिला उठवावे लागत असे. ती त्याला कांहीं तरी विचारणार होती पण तो केव्हाच जिना उतरून गेला होता. आपल्या मित्राला आपल्यासाठी तिष्ठत रहावें लागूं नये एवढ्याच साठीं नऊ वाजेपर्यंत चहा घ्यायचें विसरून तो सारखा इकडून तिकडे येरझारा घालीत होता.

शेवटीं साडेनवाला बॅरनची स्वारी मंद पावलांनीं तिकडे येत असलेली त्याला दिसली. अर्थात् पूर्वं दिवशींच्या बेताचा त्याला पूर्ण विसर पडला होता. पण अत्यंत उत्कटेनें आणि हसतमुखाने एडगरला जवळ येताना पाहून त्याने त्याला दिलेले वचन पळवयाचे ठरविले. एका हाताने त्याचा खादा आवळून धरीत तो इकडून तिकडे फिरूं लागला. सहलीला निघायची एडगरने त्याला निःकड लावली होती पण गोड गोड बोलत आग्रहाने तो ते लांबणीवर टाकीत होता. त्याची अस्वस्थ दृष्टि वरचेवर दाराकडे जात होती. त्यावरून कसली तरी वाट पहात आहे असें दिसत होतें. अकस्मात् तो बसलेल्या खुर्चीवरून उठला. एडगरची आई दिवाणखान्यांत आली होती. तिने बॅरनच्या अभिवादानाला प्रत्याभिवादन केलें आणि प्रेमळपणानें ती त्यांच्याजवळ आली.

सहलीचा बेत कळल्यावर एकाद्या बहुमोल रत्नाप्रमाणे एडगरनें आपल्यापासून ही गोष्ट कशी लपवून ठेवली होती हे आठवून ती हंसली.

त्रिवर्ग

तो कार्यक्रम तिला पसंत पडला असं पाहून बॅरनने तिलाहि बरोबर येण्या-बद्दल विनंति केली आणि ती तिने मनःपूर्वक मान्य केली.

हे पाहून एडगरने वैतागून जाऊन मनांतल्या मनांत दात ओंठ चावले. त्याला वाटले, आपल्या दुदैवानेच तिला तिकडे येण्याची बुद्धि झाली. त्याच्या दृष्टीने ती सहज केवळ त्याच्यासाठी मुक्तर झाली होती. केवळ शिष्टाचार म्हणून आपल्या मित्राशी त्याने आपल्या आईचा परिचय करून दिला होता, तिने त्याचे साहचर्य संपादन करावे म्हणून नव्हे. अशा विचारांत असतानाच बॅरन तिच्याशी फार स्नेहाद्रीने वागत असल्याचे पाहून एडगरच्या मनांत कसली तरी मत्सरसदृश भावना उगम पावू लागली.

काही वेळाने ती तिथेही फिरायला गेली.

आपणाला येत चाललेल्या महत्त्वामुळे आकस्मिकरीत्या प्राप्त झालेली एडगरची स्वतःविषयीची महत्त्वभावना वाढत होती. उभयतांच्या संभाषणाचा एकमेव विषय तोच होता. मुलाच्या विवश आणि भीतिग्रस्त स्वभावाविषयी ती साशंकतेने बोलत होती तर बॅरनला त्याचा हा विशेषच जास्त स्पृहणीय वाटत होता.

अशी सुंदर घटका एडगरला कधीच लाभली नव्हती एवढेच नव्हे तर सान्या ह्यार्तात एवढे अधिकारहि त्याला कधीच मिळाले नव्हते. वाटेल तेव्हां त्याला संभाषणात भाग घेता येत होता आणि कुणी चूप बसवील अशी भीति बाळगावी लागत नव्हती. तसेच आपल्या सर्व प्रकारच्या इच्छा बोलून दाखवतां येत होत्या. हेच त्याने यापूर्वी केले

जळते रहस्य

असते तर या त्याच्या इच्छांदा तिथल्या तिथे वाटाण्याच्या अक्षता मिळाल्या असत्या.

या गोष्टीमुळे आपण प्रौढ झाल्याची भ्रामक समजूत त्याच्या मनांत दृढमूळ होत गेल्यास आश्चर्य नव्हतें. साहजिकच अंगात नीट न बसणारे जुने कपडे बाजूला टेवण्यांत यावे त्याप्रमाणें त्याच्या सगळ्या बालिश कल्पना आता मार्गें पडल्या होत्या.

दुपारी एडगरच्या आईच्या आमंत्रणाला मान देऊन तो तिच्या टेबलावर जेवायला बसला होता. तिची त्याच्याकडची वागणूक दिवसें दिवस जास्त जास्त स्नेहपूर्ण होत चालली होती.

समोरासमोर बसण्याऐवजी आता ती शेजारीशेजारी बसू लागली होती. अर्थात् परिचयाचे रूपांतर स्नेहांत झाले होतें. त्रिवर्गानें म्हणावयाचें संगीत सुरू होण्याच्या वेतांत आलें होतें आणि तो पुरुष, ती स्त्री आणि तें बालक या तिघांच्याहि आवाजांच्या तारा एकाच सुरांत लागल्या होत्या.

हला : : : : : ४

सावज आवाक्यांत आलें असून चोरपावलांनी जास्त जवळ जाण्याची वेळ आतां आली आहे हें त्या अघोर शिकण्यानें ओळखलें होते आणि म्हणूनच तें त्रिवेणी संगीत त्याला त्रासकदायक होत चाललें होते. वस्तुतः त्या तिघांनीं असे बोलत रहाणें किती आल्हादकारक होते पण संभाषण हा कांहीं त्याचा खरा हेतु नव्हता. असल्या संभाषणांत शिष्टपणाचा बुरखा

हला

ध्यावा लागल्यामुळे कामी स्त्रीपुरुषांमधल्या इच्छित क्षणाला विलंब लागतो आणि पर्यायाने झडप घालण्याचे साहस करायला संधि मिळत नाही हे त्याला चागलें माहित होतें. ब्रालणे चाललें असताना तिलाहि त्याच्या या हेतूचें विस्मरण घडलें नसावे. कारण तिनें खात्रीनें तो ओळखला होता. या विषयीं आता शंकेला मुळींच जागा राहिली नव्हती. इतकेंच नव्हे तर तिच्या नावर्तीत चाललेले त्याचे प्रयत्न वाया जाणार नाहींत अशी शक्यताहि आतां दिसू लागली होती. स्त्रीच्या जीवनांत अशी एक निर्णायक वेळ येऊन ठेपते कीं ज्यावेळीं ज्याला पूर्णपणे स्वतःचे अंतःकरण देतां आलें नाहीं अशा पतीशीं एकनिष्ठा राहिल्याबद्दल तिला पश्चात्ताप होत असतो. त्यावेळीं जगायचें ते स्त्री म्हणून कीं माता म्हणून याची त्वरित निवड करण्याची आणखी एक पण शेवटची संधि तिचे मावळतें लाबण्य तिला देत असतें. हा आणीबाणीचा समय एडगरच्या आईच्या आयुष्यात आज आला होता. आपल्या जीवनाची साध्यनिश्चिती ठरून गेली आहे असें केव्हांपासून तिला वाटत होतें. पण आज एकाएकीं एक प्रश्नचिन्ह तिच्यापुढें उभें झालें होते. प्रणयी आयुष्यक्रमाची आशा आणि कायमची विरक्ति या दोन गोष्टींमध्ये तिच्या अंतःकरणाची चुंबकटाचणी शेवटच्या खेपेचे हेलकावे खात होती. जगायचें तें स्वतःसाठीं कीं मुलासाठीं, स्त्री म्हणून कीं आई म्हणून या प्रश्नाचा शेवटचा गंभीर निर्णय घेणें आता तिला भाग होतें.

जीवनासक्ति आणि त्याग यांच्यामध्ये सांपडलेल्या तिच्या मनाची ही द्विधावस्था बॅरननें अचूक ओळखली होती कारण असल्या गोष्टीत तो आतां तरबेज झाला होता.

संभाषणांत चुकूनहि कुठें तिनें पतीचा उल्लेख केला नाहीं यावरून तिच्या व्यावहारिक गरजा पुरवण्यापलीकडे तिच्याकडे त्याचें फारसें लक्ष

जळते रहस्य

नसावें हे उघड दिसत होते. वैभव आणि प्रतिष्ठा यांच्या मरातवांत मुलाकडे लक्ष द्यायला तिला फुरसत नसावी कारण त्यांच्या अंतर्जीवनाची दखल असल्याचे तिच्या बोलण्यावरून तरी दिसत नव्हतें. या असल्या जीवन-क्रमामुळे तिच्या काळ्याभोर डोळ्यात विषाद आणि उन्नग यांची पुसट झाक तरळत होती. तिचें जीवन आतून कसें काळवंडून गेलें आहे आणि भावनाची तरलता कशी नष्ट होत चालली आहे याची ती स्पष्ट साक्ष होती. वेळ न गमावता ताबडतोब प्रयत्नाला लागायचें पण आपणाला घाई आहे हें तिला दिसूं द्यायचे नाहीं असे त्याने ठरविले होतें. गळ ओढणाऱ्या कोळ्याच्या सावधगिरीनें साऱ्या गोष्टी करावयाच्या असा त्याचा निश्चय होता. वस्तुतः त्याची भूमिका जिकणाऱ्याची होती पण जिकण्याचा प्रयत्न तिच्याकडून व्हावा यासाठी तो त्या स्नेहाला दर्शनी उदासीनतेनें झाकूं पहात होता. त्यानें ठरविलें कीं थोडेसें ताळ्यानें वागून तिला आपल्या व तिच्यामधील सामाजिक दर्जातील अंतर जाणवावयाचें. केवळ आपल्या सरदारी नावाच्या आणि मोजक्या शिष्टाचारांच्या दिमाखानें तो सुंदर देह हस्तगत करण्याची कल्पना त्याला दिपवून सोडीत होती.

हा डाव त्याला उत्तेजित करित होता आणि त्याच्या वाढत्या उत्तेजनामुळे पूर्वी सारखें जागरूक रहाणें त्याला कठीण होऊं लागलें होतें. आपली वाट तीं दोघें कशा उत्कंटेने पहात असतील आणि आपली अनुपस्थिति त्यांना कशी जाणवत असेल या रम्य विचारांत बॅरननें सगळी संध्याकाळ आपल्या खोलींतच घालवली. त्याची ही अनुपस्थिति लक्षित व्यक्तीला जाणवली कीं काय कोण जाणे. त्रिचान्या एडगरची स्थिति मात्र मोठी अनुकंपनीय झाली. आपल्या मित्राच्या अभावीं त्याला परित्यक्त

दृष्टा

वाटत होतें आणि काय करावें हें कळत नव्हतें. भावडेपणानें किती तरी तास तो सारखी त्याची वाट पहात बसला होता.

आपण एकट्यानें बाहेर पडणें किंवा कोणत्या तरी अन्य उपायानें स्वतःची करमणूक करून घेणें हें त्याला बेइमानीपणाचें वाटत होतें. तो व्हरांड्यातून इतस्ततः भटकत होता आणि जसजसा उशीर होत होता तसतसें त्याचे अंतःकरण अधिकाधिक कष्टी होत होतें. बॅरनला एखादा अपघात झाला नसेल ना किंवा आपल्याकडून त्याचें मन दुःखःवले नसेल ना अशा भलभलत्या कल्पनांनीं अस्वस्थ आणि भयभीत होऊन तो रडकुंडीत आला होता.

जेवणाच्या वेळीं बॅरन दिवाणखान्यांत आला त्यावेळीं एडगरनें मोठ्या आनंदानें त्याचें स्वागत केलें. आईच्या इशान्याची किंवा इतराच्या विस्मयाची पर्वा न करतां धावतच तो त्याच्याशीं गेला आणि आपल्या कृश हातानीं त्यानें त्याला कडकडून आलिंगन दिलें.

—आपण होता कुठें सारा वेळ! त्यानें लगेच त्याला विचारले—
किती किती शोधलं आम्हीं तुम्हाला !

अशा रीतीनें झालेला आपला उल्लेख न आवडून एडगरची आई गोरीमोरी झाली आणि वन्याच कठोरपणाने म्हणाली,
Socs-Sage Edgar-Assieds-Loi.

फ्रेंच भाषा तिला फारशी अवगत नव्हती. एवढेंच नव्हे तर फ्रेंचमधून फार वेळ संभाषण करणें तिला जमत नव्हते. तरीहि मुलाशीं ती फ्रेंचमधूनच बोलत असे. एडगरनें आईची आज्ञा पाळली. पण बॅरनला प्रश्न विचारायचें सोडलें नाहीं.

जळते रहस्य

—रुचेल त्याप्रमाणे वागायला त्यांचे ते मोकळे आहेत हे तू विसर तोस, एडगर, कदाचित आपला सहवास आवडत नसेल त्यांना.

यावेळी 'आपला' या शब्दांत तिने आपण होऊन स्वतःचा अंतर्भाव केला होता. ते पाहून बॅरनला आंतल्याआंत आनंद झाला कारण या लटक्या रागातच प्रेमयाचनेची अपेक्षा अभिप्रेत होती.

या ळाणीविसरशी त्याची मृगयावृत्ति खडबडून जागी झाली. सावळ गोळीच्या टप्प्यांत आल्याचें स्पष्ट चिन्ह त्याला सांपडलें होते. त्यामुळे उत्साहानें त्याला हळूहळू नशा चढूं लागली. हां हां म्हणतां त्याचे डोळे धमकूं लागले. धमन्यांतून रक्त वेगाने खेळूं लागलें आणि अभावितपणें शब्दांचा प्रवाह त्याच्या मुखावाटे ओसंडू लागला.

पुष्कळसे नट असे असतात की त्यांना समोरचा प्रेक्षक समुदाय संपूर्णपणें हुकमतींत आल्यावरच खरा रंग चढतो. आपला बॅरनही अशाच वृत्तीचा मनुष्य होता. स्त्रियांना रिझवण्याच्या कलेत तो निष्णात होता आणि त्याच्याशी बोलतां बोलतां रंग चढून त्याचे व्यक्तित्व दुप्पट प्रभावाने तळपूं लागे. सुस्पष्ट आणि सरस उपमा दृष्टातानीं कोणतीही गोष्ट खुलवून सांगण्यांत त्याचा अगदी हातखंडा होता. त्यात आज नूतन स्नेहाच्या सन्मानार्थ नेहमीपेक्षां त्यानें शाभेनचे चार दोन पेले जास्त घेतल्यामुळे त्याला नशा चढली होती. एका इंग्रज अंमलदार मित्राचा पाहुणा म्हणून हिंदुस्थानांत असतांना आपणास पहायला मिळालेल्या शिकारीच्या गोष्टी त्यानें काढल्या होत्या. त्यानें मुद्दामच मोठ्या धूर्तपणाने हा विषय काढला होता. कारण जे जें काही लोक विलक्षण आणि दुर्लभ असेल त्यानें त्यानें ती उत्तेजित होते हे त्यान ओळखले होते. एडगर तर त्या ऐकून अगदीं

इच्छा

आश्चर्यमूढ होऊन गेला होता. उत्साहातिरेकानें त्याचे डोळे नुसते जळत होते. तहानभूक विसरून तो सारखा बॅरनवर डोळे लावून बसला होता. वाषांची शिकार, सावळ्या वर्णाचे हिंदु लोक, सहस्रावधि लोकांचा चुराडा उडवीत जाणारा जगन्नाथाचा भयंकर रथ असल्या असामान्य गोष्टी त्याने फक्त पुस्तकात वाचलेल्या होत्या. त्या प्रत्यक्ष पाहिलेला मनुष्य व्यवहारात असू शकतो याची त्याला बिलकूल कल्पना नव्हती.

पुराणांतल्या देशांप्रमाणें असले लोकहि प्रत्यक्ष सृष्टीत वावरत नाहीत अशीच अजवर त्याची समजूत होती. पण आज पहिल्याप्रथम त्यांचा खरेपणा पटल्यामुळें त्याचे अंतःकरण सद्गदित झालें होते. त्याचे डोळे आपल्या मित्रावरून मुळींसुद्धां हलत नव्हते आणि श्वास आवरून समोर दिसणारे त्याचे ते वाघाला मारणारे हात तो टक लावून पहात होता. इच्छा असूनहि त्याला प्रश्न विचारण्याचें धाडस होत नव्हते. आणि यदाकदाचित त्यानें तसा प्रयत्न केला तर त्याच्या स्वरांत विलक्षण कंप निर्माण होई. चपल कल्पकतेचे देणे लाभल्यामुळें कोणत्याहि गोष्टी त्याला चित्ररूपानें दिसू लागत. तशी हीहि गोष्ट त्याला दिसू लागली. लाल पोषाखाचा माहूत असलेल्या हत्तीवर आपला मित्र बसला आहे, उभय बाजूनी, भर्जेरी मुंडासे बाधलेले सिद्धी चालले आहेत. नंतर अकस्मात वाघ दांत विचकत हळूहळू पुढे होऊन हत्तीच्या सोडींत आपलीं नखे खुपशीत आहे असा चित्रपट त्याच्या डोळ्यांसमोरून जात होता.

नंतर बॅरननें आणखीहि काहीं चित्तवेषक गोष्टी सांगितल्या. त्यातहि माणसाळलेल्या आणि म्हाताऱ्या हत्तीकडून जवान आणि मस्त हत्ती कसे धूर्तपणाने पकडतात तेहि त्यानें सांगितले. ते ऐकतांना मुलाच्या डोळ्यांतून

जळते रहस्य

नुसत्या ठिणग्या उसळत होत्या. इतक्यांत घड्याळांत पाहून आई त्याका म्हणाळी

—Neuf heures ! Au lit !

हा हुकूम ऐकल्याबरोबर त्याला वीज पडल्यासारखे झालें. तो एक-दम पांढरा पडला. झोंपायला जाण्याबद्दलचा हुकूम सगळ्याच मुलांना भयंकर वाटतो. कारण याच गोष्टीमुळें प्रौढ माणसांदेखत त्यांचा जास्त अपमान होत असतो. एडगरला तर या क्षणीं हा उपमर्द जास्तच भयंकर वाटला कारण असल्या अद्भुत गोष्टी ऐकण्याची आई त्याला मनाई करीत होती.

—आई, तेवढी हत्तीची गोष्ट ऐकू दे ना मला !

तो थोडा इट्ट धरणार होता पण आपणाला नुकत्याच प्राप्त झालेल्या प्रौढपणाचा दर्जा आपण सांभाळला पाहिजे हें त्याच्या ध्यानीं आलें तरीहि धीर करून आणखी एकदां त्याने प्रयत्न करून पाहिला.

पण तेवढ्यांत ती जास्तच कठोर झाली आणि म्हणाळी :

—एडगर, बराच उशीर झाला आहे. जाऊन झोंप आतां. बॅरन सांगतीक त्या गोष्टी मी मागाहून तुला सागेन. एडगरचे चित्त चलत्रिचल झालें. झोंपायला जातांना नेहमीं आई त्याला सोबत करीत असे; तरीहि आपल्या मित्रासमक्ष 'तूं ये' अशी विनंति त्याच्याने तिला करवेना. जातांना अंतर्दामीं त्याला कष्ट होत होते पण स्वाभिमान आड आल्यामुळें स्वेच्छेनेच आपण जात आहों असें भासविण्याचा तो प्रयत्न करीत होता.

—खरोखर मागाहून सगळ्या गोष्टी सांगशील ना मला ? भगदीं सगळ्या ? हत्तीची गोष्ट सुद्धां ?

हला

-हो. हो. सांगेन हं.

-आजच ? आणखी थोड्या वेळानें ?

-हो. हो. पण आतां जाऊन झोप कसा. चल. जा. जा लवकर. त्याचा कंठ दाटून आला होता. निरोपादाखल आईशीं अन् बॅरनशीं हस्तांदोलन करताना आपणाला रडे कसें कोसळलें नाहीं याचा त्याला स्वतःलाच अचंबा वाटला.

बॅरननें प्रेमळपणानें त्याचें मस्तक कुरवाळलें आणि त्यासरशीं त्याचा मुखडा स्मितानें उजळून निघाला. पण तितक्यांत तो तेथून पळाला, नाहीं तर त्याच्या डोळ्यांतून ओघळणारे अश्रूंचे सर त्यांना दिसले असते.

हत्ती : : : : : ५

एडगरची आई आणि बॅरन अजून टेबलाशींच होती. मात्र शिकारीच्या किंवा हत्तींच्या गोष्टी तेवढ्या बंद पडल्या होत्या.

एडगर गेल्यापासून त्यांच्या बोलण्याला शैथिल्य आल्यासारखें, कुठें तरी आडकाठी उद्भवल्यासारखे वाटत होतें.

नंतर तीं हॉलमध्ये गेलीं आणि तेथेंच एका कोपऱ्यांत जाऊन बसलीं. बॅरनची मुद्रा आज विलक्षण मोडक दिसत होती. शाम्पेनमुळें तीहि थोडी उल्हसित झाली होती. त्यामुळें लवकरच त्यांच्या संभाषणाला अनिष्ट बळण मिळालें. खरें म्हटलें तर, बॅरन सुंदर होता, असें काहीं म्हणतां आलें

जळते रहस्य

नसते. केवळ तो तरुण होता, दृष्टी पाणीदार होती आणि चेहरा निमगोरा आणि तरतरीत होता एवढेंच. त्यानें केस अगदीं पातळ राखले होते आणि त्याची सारी मोहकता त्याच्या तरतरीतपणात होती. त्याचें सान्निध्य तिला आतां प्रिय होत चाललें होतें आणि त्याच्या दृष्टीच्या बाबतींतले तिचे भय ओसरलें होतें. हळूहळू त्याच्या बोलण्यांतून धिटाई प्रगट होत चालली आणि हें पाहून ती किंचित् पेंचांत पडल्यासारखी झाली. आणि तिला बाटूं लागलें कीं कुणीतरी आपले अंग आवळीत, कुरवाळीत आहे—त्यासरशीं कसल्या तरी अगम्य वासनेच्या आहारी जाऊन ती लाजेनें शरमिंदी झाली. पण इतक्यांत तो अत्यंत बालिशतेनें अन् मोकळेपणाने हंसूं लागला आणि त्याचे शब्द निष्कपट थट्टेचे दिसूं लागले.

कधीं कधीं त्याच्या एकाद्या शब्दाला विरोध करावा असे तिच्या मनात येई. पण ती जात्याच 'प्रणयपिपासू' असल्यामुळे या चिमुकल्या गोष्टींनी ती आनंदित होत होती. त्या साहसी क्रीडेंत रमतां रमता शेवटीं तीहि त्याचें अनुकरण करूं लागली. शब्द आणि आविर्भाव या उभय साधनांनीं त्याच्या आधीन होऊन त्याला ती अधिकाधिक निकट येण्याची मुभा देत होती. आणि अशा रीतीने आशेचीं पाखरे त्याच्या डोळ्यांपुढें सदैव खेळत ठेवीत होती. त्याचा आवाज आता तिला अगदीं जवळून ऐकूं येऊं लागला होता आणि त्याच्या गरम गरम श्वासाचें स्पंदन तिच्या खांद्याला जाणवत होतें. गोष्टीच्या रंगात द्यूतकारांप्रमाणें त्याचें वेळेचें भान नष्ट झालें हांतें. मध्यरात्र उलटून जेव्हां दिवाणखान्यांतलें दिवे विस्तत चालले तेव्हां कुठें तीं भानावर आलीं.

वाजवीपेक्षा जास्त पुढें गेल्याची जाणांव होऊन ती स्त्री सहज प्रेरणेनें एकदम उठली. विस्तवाशीं खेळण्याचा तिला सराव नव्हता असें

हृत्ती

नव्हे पण आता हा खेळ कदाचित आपल्या अंगावर उलटेल असे तिला वाटू लागले होते.

आपला स्वतःवरचा तावा उडाला अथून अंगातून कसलीशी मादक संवेदना सळसळून उठत आहे या जाणिवेने ती घाबरून गेली. भीति, शांभेन आणि उत्तेजक सुखशब्द यांनी तिच्या मस्तकात एकत्र कळोळ उडवून दिला होता; कसल्या तरी अर्थशून्य, वेडपट धास्तीने ती क्षपाटली गेली होती. असली भीति आयुष्यात, आगीक, गीच्या अनेक प्रणय प्रसंगात तिच्या प्रत्ययास आली होती. पण तिची इतकी तीव्रता तिला यापूर्वी कधीच जाणवली नव्हती.

-गुड नाइट, गुड नायट, टिल् टुमॉरो-असे म्हणत ती तेथून निसट्टे पाहू लागली. कारण त्याच्यापेक्षा त्या क्षणाची आणि स्वतातल्या आत्म-विश्वासाच्या विचित्र अभावाचीच तिला जास्त धास्ती वाटत होती.

पण तिने निरोपादाखल पुढे केलेला हात बॅरनेने गोड बळजबरीने पकडून धरला आणि केवळ एकदाच त्रिनयाने त्याचे चुंबन घेऊन न थांबता बोट्याच्या टोकापासून मनगटापर्यंत त्याने पांचदा त्याचे चुंबन घेतले. त्याच्या मिशाच्या खरखरीतपणामुळे तिच्या हाताच्या पृष्ठभागाला मधुर गुदगुदल्या झाल्या आणि अगात अस्पष्ट हुडहुडी भरल्यासारखे होऊन तिची देहलतिका कंपायमान झाली. रक्ताचा ताप आणि दाब वाढून ते तिच्या नसानसातून धात्रू लागले आणि भयकर भीतीने तिच्या कानशिलांत घण बसू लागले. ज्वालात सापडल्यागत होऊन तिचे मस्तक पेट घेत होते. भयचकित झाल्यामुळे तिचे सर्वांग धडधडू लागून तिचा हात झटकन् मागे सटकला.

--इतक्यांत नको जाऊंस...बॅरन हळूच म्हणाला.

जळते रहस्य

तेवढ्यांत घाईघाईने ती बाजूला झाली. ती संकोचली होती, भ्राली होती.

बॅरनला चाळवायला हव्या असलेल्या उन्मादावस्थेत आपण सांपडलो आहो हे तिला कळत होते. हा पुरुष आपला पिच्छा पुरवीत शेवटी आपणाला पकडील ही क्रूर मीति तिला मागे लोटीत होती. पण त्याच्यापासून दूर होत अमृत ना तसा प्रयत्न तो करीत नाही म्हणून तिला वैषम्य वाटत होते. अभावितपणे ज्या गोष्टीची ती इतकी वर्षे वाट पहात होती ती या क्षणी घडणे शक्य होते. त्या साहसाचा निकटवर्ती दर्प तिला मोह घालीत होता. आतापर्यंत प्रणयक्रीडेच्या महनीय आणि प्राणघातक खेळांत अगदी शेवटच्या क्षणाला तिने स्वतःला सावरले होते.

पण बॅरन मोठा मानी होता. सुलभ क्षणाचा फायदा घेणे त्याला मान्य नव्हते.

स्वतःच्या विजयाची पूर्ण निश्चिती असल्यामुळे नशेच्या आणि विकलतेच्या क्षणात सापडलेल्या स्त्रीला बळजबरीने ताब्यात घेणे त्याला कमीपणाचे वाटत होते. उलट, ती पूर्ण शुद्धीत असताना तिच्याशी झुंज खेळत तिची शरणांगति घडवून आणावयाला त्याला हवी होती. तो प्रणयप्रातातला जुगारी होता खरा. पण सच्चा जुगारी होता आणि ती त्याच्या तावडीतून आतां निसटणे अशक्य होते.

त्या स्त्रीच्या रक्तात आतां गरम गरम विष खेळू लागल्याचे बॅरनने चागले ओळखले होते. जिना चढून गेल्यावर ती थांबली आणि तिने आपले धापणारे वक्षस्थल दोन्ही हातांनी दाबून धरले. दम घेण्यासाठी क्षणभर तिला थांबावे लागले. तिचे त्राण गळत चालले होते. 'सुटली एकदाची संकटातून' असे वाटल्यामुळे किंवा तशी समजूत करून घेतल्यामुळे

हत्ती

तिच्या काळजांतून एक उसासा बाहेर पडला पण समूढावस्थेत सांपडल्या-प्रमाणे तिचा तिलाच आपल्या या अवस्थेचा नीट बोध होत नव्हता !

झिंगल्यासारखी अर्धमितल्या डोळ्यांनी ती चाचपडत आपल्या खोलीकडे गेली. दाराची दाडी हाताला सापडतांच तिला जरा धीर आला आणि आतां आपण पडत नाहीं अशी तिला खात्री आली. तिने हळूच दार उघडलें पण लागलीच विस्मयचकित होऊन ती दोन पावले मागे हटली.

काळोखांत तिच्या पाठीला कशाचा तरी स्पर्श घडत होता. थरकांप होऊन तिच्या अंगावर कांटा उभा राहिला. मदतीसाठी ती ओरडणार होती इतक्यांत.

‘आई, तूच का ?’ असे स्वप्नाळू आवाजांतले शब्द तिच्या कानांनी पडले.

‘अरे देवा ! करतोयस् तरी काय तूं तिकडे ?’ --घाईघाईने सोप्या-जवळ जात ती उद्गारला. जागा झालेला एडग तिथेच पडून राहिला होता त्याला ताप तर आला नसेल अशी पहिल्याप्रथम तिच्या मना आली पण इतक्यांत अर्धवट झोपेन आणि रुसव्या स्वरात तो म्हणाला,

—केवढा वेळ मी तुझी वाट पहात होतो ! त्यातच मला झोप लागली.

—कां पाहिलीस पण माझी वाट ?

—हत्तीची गोष्ट ऐकण्यासाठी.

—कोणते हत्ती ?

जळते रहस्य

आतां कुठें तिला आठवण झाली कीं आपण मुलाला त्याच रात्री बॅरनच्या शिकारीच्या आणि अन्य साहसांच्या गोष्टी सांगण्याचें कबूल केलें होतें. त्यासाठींच एडगर तिची वाट पहात बसला होता आणि बसल्या ठिकाणी झोंपीं गेला होता.

मुलाचें हें विचित्र वर्तन तिला बेअदबीचें वाटलें. किंबहुना, स्वतःच्या गुन्ह्याच्या जाणिवेने शरमिंदी झाल्यामुळें ती स्वतःवरच चिडली होती. आपल्या या वृत्तीचें शमन करण्यासाठीं, शेवटीं ती म्हणाली.

—फाजील कुठला, जा. झोंप जाऊन आपल्या अंधरणावर.

एडगर आश्चर्यचकित होऊन गेला.

केणतीच वाईट गोष्ट केली नसतांना आईनें असं कां रागवावं आपल्यावर? पण मुलाच्या या विस्मयाने तिचा मनस्ताप जास्तच वाढला :

—चालता हो आपल्या खोलींत!—भडकून जाऊन ती ओरडली. अर्थात् हा भडका स्वतःच्या अन्यायाच्या जाणिवेमुळें आलेला होता.

चकार शब्द न काढतां एडगर तेथून निघून गेला. खरोखरच तो अगदीं गळून गेला होता. पण झोंपेच्या जड धुक्याखालीं पुसटपणें का होईना त्याला एवढें जाणवत होते कीं आईने दिलेला शब्द पाळला नाही आणि आपल्याशीं फार वाईट वर्तन केले.

पण तो संतापला नाही. गळून गेल्यामुळें त्याच्या सगळ्या संवेदनांना शैथिल्य आलें होतें. आणि शिवाय, जागत तिची वाट पहाण्या-ऐवजीं तिच्या खोलींत झोंपीं गेल्याबद्दल तो स्वतःवरच वैतागला होता.

कालपासून तो आपल्या बाल्यावस्थेचा द्वेष करून लागला होता. त्यांत ही आतां भर पडली. पुन्हां झोपीं जाण्यापूर्वी स्वतःवर चिडून जाऊन तो म्हणाला : “अजूनहि मूलच दिसतों मी !”

*

*

*

बॅरनला नीट झोंप लागली नाही. खांडित झालेल्या साहसानंतर झोपी जाणें नेहमींच उपद्रवकारक असतें. क्षोभक आणि घासक स्वप्नांनीं सगळीं रात्र मनःकलहांत गेल्यामुळे कालची संधि वायां जाऊं दिल्याबद्दल तो पस्तावून गेला होता.

सकाळीं किंचित् झोंपाळू आणि अप्रसन्न अशा वृत्तीनें बॅरननें जेव्हां दिवाणखान्यांत प्रवेश केला तेव्हां एडगर एका कॉपन्यांतून धांवतच त्याच्याकडे आला आणि उत्साहानें आलिंगन देऊन त्याला हजार प्रश्न विचारून लागला.

आमला मित्रश्रेष्ठ पुन्हां एकदां सर्वस्वी आपला झाला, मधें आईची नड नाही या विचारानें क्षणभर त्याला समाधान झाले. त्याच्या अद्भूत साहसकथा आपल्याला सांगण्याचें कबूल करूनहि काल आईनें त्या आपणाला सांगितल्या नाहींत तेव्हां यापुढें त्या तिला सांगूं नका आपणालाच सांगा असें त्यानें त्याला सांगितलें.

उजाडल्यापासून एडगर त्याची वाट पहात होता आणि आतां त्याची एकान्तांत गाठ पडल्यामुळें उल्हासित होऊन त्यानें त्याच्यावर प्रश्नांची एकच झोड उठवून दिली होती. मधून मधून तो अंतःकरणांतील खोश्या उमाळ्याना वाट मोकळी करून देत होता. रात्री नीट झोंप न मिळाल्यामुळें बॅरन आधींच चिडल्यासारखा झाला होता पण किती तरी वेळ

जळते रहस्य

मोठ्या कष्टाने तो आपल्या या वृत्तीवर पांघरूण घालीत होता. पण आतां हा सारा प्रकार त्याला दुःसह होत चालला होता.

त्रासून तो त्याला उत्तरे देऊं लागला होता. या नियमित अयाचित खेहाचा त्याला कंटाळा येऊं लागला होता. बारा वर्षांच्या पोरान्नरोबर रोज रोज अर्थशून्य गोष्टी करीत रहाण्याचा त्याला कंटाळा आला होता. लोखंड तापलें आहे तसे तें ठोक्याकडे कसे मिळेल या विचारात तो गुंग होता. त्यासाठीं आईला मुलावेगळी काढणे जरूर होते पण मुलाच्या या अशा अष्टौप्रहरच्या चिकटण्यामुळे हें अगदीं दुरापास्त होऊन गेले होतें. हा अनावर खेह त्याला आतां जाचक होऊं लागला होता. कारण या बालमित्राच्या तावडींतून सुटण्याची शक्यता इतक्यांत तरी त्याला दिसत नव्हती. दहा वाजता एडगरच्या आईचे व त्याचें बरोबर सडलीला जायचे ठरलें होतें. तोंपर्यंत त्याच्या वटवटीकडे विशेष लक्ष न देता वर्तमानपत्र चाळीत असतांनाच त्याला न दुखवण्यासाठीं एकाददुसऱ्या शब्दानें तो त्याची बोळवण करीत होता. शेवटीं दहा वाजायला झाले तेव्हा एकाएकी कांहींतरी आठवल्यासारखे करून शेजारच्या हॉटलात आपले चुलतबंधु काउन्ट रंडी आले आहेत की काय याची जरा चौकशी करून यायला सांगितले.

आपल्या मित्राच्या उपयोगी पडण्याची एकदाची आपल्याला संधि मिळाली या गोष्टीनें आनंदित होऊन आणि निरोप आणण्याच्या या कामगिरीचा अभिमान वाढून तो मोळाभावडा पोरगा इतक्या लवकर पळत गेला कीं वाटेनें जाणायेणारे लोक आश्चर्यानें त्याच्याकडे पहातच राहिले.

अंगावरचें काम तत्परतेने पार पाडण्यात त्याला मोठ्या मानाचे वाटत असे. हॉटलात गेल्यावर त्याला कळले कीं काऊंट अजून पोचलेले नाहीत किंवा त्यांच्याकडून तसा कांहीं निरोपहि आलेला नाही. तशीच

हत्ती

दुसरी धांय घेऊन मुलगा दिवाणखान्यात हजर झाला पण बॅरन काहीं कुठेंच तिथें दिसेना. सगळ्या दिवाणखान्यांतून त्यानें त्याला धुंडाळलें पण व्यर्थ. अस्वस्थ होऊन तो आईच्या खोलीकडे गेला. तीहि कुठें सांपडेना. वैतागून शेवटीं त्यानें दरवानाला विचारलें तेव्हां ती दोघें बरोबरच बाहेर पडल्याचें त्यानें त्याला सांगितलें. त्याची ही माहिती ऐकून तो अगदीं कांड्यांत पडला.

तरीहि शांतपणे काहीं वेळ त्याने वाट पाहिली. त्याच्या स्वभावांतील सरलतेमुळें कोणतीच इषित कल्पना त्याच्या मनांत आली नाहीं.

बॅरनला निरोपाचे उत्तर कळण्याची गरज असल्यामुळें तीं फार वेळ थांबणार नाहींत याबद्दल त्याची खात्री होती.

पण तासामागून तास जाऊं लागले तसतसा तो अधिकाधिक अस्वस्थ होऊं लागला.

त्याच्या निर्व्याज जीवनांत या मोहक माणसानें प्रवेश केल्यापासून त्याचा स्वभाव चंचल आणि बुजरा झाला होता. मुलांच्या नाजूक मनावर सहृदयतेचे ठसे मऊ मेणावर उमटावे तसे अगदीं स्पष्टपणे उमटत असतात. आतां त्याची डोळ्याची जुनी विकृति जागी झाली होती. यात्रिकपणें त्याच्या पापण्या पिटापिटत रहात होत्या आणि मुद्रा जास्त जास्त निस्तेज होत चालली होती.

सुरवातीला त्याने शांतपणें त्याची वाट पाहिली, नंतर तो अत्यंत अस्वस्थ झाला आणि शेवटीं अगदीं रडकुंडीला आला. तरीहि त्याला कसलाच अविश्वास वाटला नाहीं. त्यानें आपल्या या जिवलग मित्राच्या ठिकाणीं अगदीं डोळे मिटून विश्वास ठेवला होता. त्यामुळें आपण

जळते रहस्य

निरोप ऐकतांना कांहीं तरी घोटऱ्हा केला असला पाहिजे अशी त्यानें समजूत करून घेतली. या भयंकर गंकेनें त्याचे चित्त उद्विग्न झालें.

पण शेवटीं, जेव्हां आपल्याकडे मुळीं सुद्धां लक्ष न देतां, तीं बोलत बोलत परत येत असलेलीं त्यानें पाहिलीं तेव्हां त्याला मोठें नवल वाटलें. त्याच्या गैरहजेरीची त्यांना दखल्ल सुद्धां नसावी असें दिसत होते. —एडी, वाटेंत तुम्ही गांठ पडेल म्हणून आम्ही तुला हुडकायला पुढें गेलो—त्याच्यावर सोंपवलेल्या कामगिरीचें काय झालें हें न विचारतां बॅरन त्याला म्हणाला.

—तुम्ही उगीच मला हुडकलंत; मी तडक हमरस्त्यानें गेलों. तुम्ही कोठून गेलांत ? कावराबावरा होऊन तो म्हणाला. पण लागलीच आईनें त्याला चूप केलें.

—बरं, बरं, मुलांनीं फार बोल्द नये बघ.

एडगर संतापानें लालबुंद झाला. त्याच्या मित्रापुढें त्याला कमी लेखण्याचा हा तिचा दुसरा दुष्ट प्रयत्न होता.

—ती असें कां बरं करित असेल ? तिन्ही त्रिकाळ आपणाला लहान मुलाप्रमाणें वागवण्यांत तिचा काय बरं हेतू असेल ? आणि तोहि मी आतां मूल राहिलों नसतांना ?

अर्थात् तिला आपल्या या नव्या मैत्रीचा हेवा वाटतो आणि तिला आपल्या या मित्राला हिरावून घ्यायचें आहे. खास, हिनेंच बॅरनला बळें बळें दुसरीकडून नेलें. हिला यापुढें आपली अशी बेपर्वा करूं द्यायची नाही.

त्यानें ठरवलें कीं तिच्याशीं स्पर्धा करायचीच.

आणि जेवतांना फक्त आपल्या मित्राशीं तेवढी बातचीत करायची. आईशीं एक शब्द शुद्धां बोलायचं नाही.

ह ती

हैं काम अगदीं सोपे होतें. पण जें त्याच्या स्वप्नांत सुद्धां नव्हतें तेंच अचूक घडले. त्याच्या स्वप्नेचीच काय पण त्याच्या अस्तित्वाची सुद्धां त्यांनीं दखल घेतली नव्हती. वस्तुतः आदल्या दिवशीं त्याच्यामुळेंच त्याचा परिचय घडला होता पण आज त्याचे अस्तित्त्व त्यांच्या गावाहि नव्हते. तीं अशा रीतीने बोलत होती, हंसत होती कीं जणू काहीं तो त्या मेजाखालींच पडला होता.

आपल्या चेहऱ्यात रक्त चढत असून आणि कंठ आवळल्यागत होऊन जीव गुदमरत आहे असें एडगरला वाटत होते. आपल्या भयंकर असाहाय्यतेची जाणीव होऊन त्याच्या अंगाचा थरकाप उडाला. आयुष्यातल्या आपल्या एकमेव मित्राला प्रत्यक्ष डोळ्यांदेखत आई हिरावून घेत असतांना तोड दावून त्याला गप्प रहावे लागत होते आणि या निःशब्दते. शिवाय आत्मसंरक्षणाचा अन्य मार्ग त्याला उरला नव्हता. उठावे आणि एकदम मेजावर एक मूठ मारून आपलें अस्तित्त्व त्यांच्या ध्यानीं आपून द्यावे अशी कर्मि त्याच्या अंतःकरणांत उसळून आली. पण ती त्यानें आवरून धरली आणि कांटा चमचा ठेवून देऊन त्यानें जेवण घेण्याचे बंद केलें. पण हा अन्नसत्याग्रहहि बराच वेळ त्याच्या लक्षात आला नाही. फक्त शेवटची 'डिश' फिरवण्यांत आली तेव्हा कुठे तें त्याच्या आईच्या लक्षात आले आणि त्याला बरे वाटत नाही कीं काय अशी तिनें चौकशी केली. तिला केवळ आपल्या आरोग्याची काळजी आहे अन्य जीवनाची नाही या विचाराने त्याचे चित्त उद्विग्न झाले.

अत्यंत शुष्कपणाने त्यानें उत्तर केलें कीं जेवणाची आपणाला इच्छा नाही आणि तेवढ्यानें तिचे समाधान झालें. दोघापैकी कुणीच त्याच्याकडे लक्ष देत नव्हते. त्याचा मित्र तर त्याला अगदीं विसरून गेल्या-

जळते रहस्य

सारखा दिसत होता. कारण एका शब्दानेहि त्याने त्याला विचारलें नव्हतें. त्याचे डोळे अश्रूंनी डबडबून आले आणि ते गालांवरून ओघळलेले दिसण्याआधी तोंडावरून नॅपकिन फिरविण्याच्या बालिश युक्तीचा त्यानें अवलंब केला. जेवण उरकलें तेव्हां त्याला जरा बरें वाटलें.

जेवण चाललें असतांना Maria Schutz पर्यंत गाडीनें फेरफटका करून यावें असा उभयतार्नी वेत केला. क्षणभरसुद्धां आई आपणाला आपल्या मित्राशीं एकान्तांत राहूं देत नाहीं असें पाहून त्यानें ओठ चावले. जेवण आटोपून तीं उठलीं त्यावेळीं आई त्याला म्हणाली :

—एडगर, आज घरीं राहून थोडा अभ्यास कर नाहीतर शाळेंत शिकलेलें सारं विसरून जाशील.

आतां त्याचा संताप अधिकच वाढला. तूं म्हणजे शाळेंत जाणारा एक लहानसा मुलगा आहेस आणि वयस्क माणसांच्या मेहरनजरेमुळें केवळ त्यांच्यांत रहाण्याची तुला सवलत आहे असें वरचेवर जाणवून आपल्या मित्रादेखत आपला पाणउतारा करण्याचा तिनें चंगच बांधला आहे अशी त्याची समजूत झाली होती.

या खेपेचा टोमणा अगदीं स्पष्ट होता; त्यानें कांहीं उत्तर दिलें नाही फक्त पाठ तेवढी फिरवली.

—पुन्हां वाईट वाटलें वाटतं तुला ?—किंचित् इंसून ती म्हणाली, नंतर बॅरनला उद्देशून ती म्हणाली,

— तासभर अभ्यास केला तर तो फार होईल का याच्या प्रकृतीला ?

— उलट एक दोन तासाचा अभ्यास त्याला हितकारच होईल—ज्या बॅरनला तो मित्र मानीत होता त्याच्याच तोंडचें हें उत्तर ऐकून तो भयभीत झाला.

ह ची

हैं संगनमत असेल काय ? तोहि विरुद्ध जाऊन तिला मिळाला असेल काय ?

क्रोधानें त्या मुलाचे डोळे लकाकूं लागले. आपल्या दुखण्याचा अग्निमान वागवीत आणि असहाय माणसाप्रमाणें पितृसत्तेचा आधार घेत त्यानें उत्तर दिलें :

— इथें बाबांनीं मला बरें होण्यासाठीं ठेवलें आहे. शिकण्यासाठीं नव्हे. त्यानें हे शब्द धमकीवजा स्वरांत उच्चारले आणि लक्षांत घेण्यासारखी गोष्ट ही कीं त्याच्या या शब्दांनीं तीं उभयतां वेचून झालीं असें दिसलें. टेबलावर बोट वाजवीत एडगरच्या आईने नजर दुसरीकडे वळवळी आणि त्यानंतर जड निःशब्दतेनें सर्व कांहीं भरून गेलें. शेवटीं हळकंडे स्मित करीत बॅरन म्हणाला:

—एडी, तुला बरं वाटेल तसं कर. मला कांहीं परीक्षा चायच्या नाहीत. त्या सगळ्यांत मी केव्हांच नापास होऊन चुकलों आहे.

पण या थट्टेनें एडगर हंसला नाही, उलट त्यानें अशा कांहीं भेदक दृष्टीनें त्याच्याकडे पाहिलें कीं जणू कांहीं तो त्याच्या अंतःकरणाचा ठावच घेत होता.

घडलें काय हें त्याला कळत नव्हतें. आपल्या उभयतांमध्ये कसलें तरी स्थित्यंतर घडून आंज आहे एवढें त्याला कळत होतें. पण त्याच्या कारणाचा तेवढा उलगाडा होत नव्हता.

त्याच्या चिमण्या अंतःकरणांत कसला तरी गोष्ट घाईघाईनें घण घालीत होती; आणि ती गोष्ट म्हणजे पहिली वहिली कुशंका होती.

जळते रहस्य : : : : ६

तो उभयतांसमोर गाडीत बसला होत आणि त्याच्या मनांत विचार येत होते. “हा असा पालट झाला का? तीं आतां माझ्याशी पूर्वीसारखीं कां वागत नाहीत? मी आईकडे टक लावली म्हणजे ती माझी नजर कां टाळते? तो नेहमीं माझ्याशीं थट्टेनेच का बोलतो? कुणीच कालच्यासारखं बोलत नाही. आणि याचे चेहरे-सुद्धां कसे अगदीं निराले दिसतात! अन् आज आईचे ओठ इतके लाल कसे दिसतात! त्वास तिने ते रंगवले असले पाहिजेत. हो, इतके लाल ते कधींच नव्हते! आणि रागावल्यागत याचे कपाळ असं सारखं आंठ्यानीं का भरलं आहे? मी कुणाचंच काहीं वाईट केलं नाही कीं कधीं त्यांना लागण्यासारखं बोललो नाही! छे: छे: या सगळ्याचं कारण वार्दी मी नाही. तींच पहा ना! एकमेकांशीं पूर्वीसारखीं वागत नाहीत. तीं असं काहीं करून चुकलीं आहेत कीं तें कबूल करायला तीं धजत नाहीत! आतां तीं कालच्यासारखीं बोलत नाहीत, हंसत नाहीत. काहींतरी तीं लपवीत आहेत. त्यांच्यांत कसलं तरी रहस्य आहे कीं जे त्यांना व्यक्त करवत नाही. पण वाटेल तें करून मी त्यांचा छडा लावीनच लावीन... हं...हं...समजलं. पुस्तकात जें वाचता येत नाही किंवा नाटक सिनेमांत जे बघतां येत नाही तसलंच काहींतरी असावं ते! तेथें स्त्री-पुरुष कसली तरी गाणीं म्हणत मिठ्या मारतात अन् मग एकमेकांना दूर लोटतात ना? तशापैकींच काहींस! मागं आमच्याकडे मला फ्रेंच शिकवणारी बाई बाबांशीं नीट वागली नाही म्हणून तिला नव्हतं का घालवून दिलं? तसाच काहींसा असेल हा प्रकार. या सगळ्या गोष्टींचा परस्परसंबंध आहे, मला तेवढा

जळतें रहस्य

तो कळत नाही. पण मी तो समजूत घेईमच ! एकदां हें रहस्य उमगलं म्हणजे सगळ्या दारांची किल्ली माझ्या हातांत आल्यासारखी होईल; नंतर मी असा मूल रहाणार नाही की वाटेल त्यानें माझ्याशीं लपवालपवी करावी ! अन् मी कधींच फसणारहि नाही. या भयंकर रहस्याचा उलगडा मी करीनच करीन. ”

कपाळावर आंठी चढून त्या बारा वर्षांच्या मुलाची मुद्रा वृद्धासारखी दिसत होती. सभोवतालीं निर्मळ हिरव्या रंगानें लहानमोठे डोंगर आच्छादले गेले होते आणि वसंताच्या चैतन्यपूर्ण वैभवानें दरी भरून निघाल्या होत्या. पण या अद्भुतवर्ण सृष्टीकडे त्याचें त्रिकुल लक्ष नव्हतें तो गंभीरपणे तसल्याच विचारांत गढून गेला होता. समोर बसलेल्या आई आणि बॅरन यांच्यावरून तो मुर्ती सुध्दां नजर काढीत नव्हता. जणूं कांहीं ती सजीव नजर म्हणजे त्यांच्या तेजस्वी डोळ्यांआड अगदीं तळाशीं दडलेले रहस्य खेचून काढण्याचा गळच होता. विचक्षणपणाला धार आणणारींच संशयाइतकी प्रबळ गोष्ट दुसरी नसेल. मुलांच्या अपक्व मेंदूच्या साऱ्या शक्ती असल्या अंधारातल्या गोष्टीमुळें जितक्या भरास येतात तितक्या अन्य कशानेहि येत नाहीत. ज्या जगाला आपण वास्तव म्हणतो त्याच्या पासून लहान मुलाला बिलग करणारें दार तसें पाहिलें तर अगदींच लहान आणि अट्ट असतें आणि योगायोगाच्या एका साध्या फुंकारानें तें त्याला उघडें होते.

अकस्मात् एडगरला वाटलें की तें अज्ञात, महत्तम रहस्य कधीहि आलें नव्हतें इतके जवळ, अगदीं आपल्या हाताशीं आले. तें त्याला उलगडत नव्हते पण अगदीं निकट आलें असें मात्र वाटत होतें. त्यामुळें तो उत्तेजित झाला आणि त्याच्या ठिकाणीं आकस्मिक आणि घोर असे

जळते रहस्य

गांभीर्य निर्माण झाले; कारण आतां आपण बाल्याची सीमा गांठली अशी त्याची भावना झाली.

त्याच्या समोरच्या त्या उभय व्यक्तींना हा प्रतिकार अव्यक्तपणे जाणवत होता. पण तो त्या मुलाकडून येत आहे हे मात्र त्यांना कळत नव्हते. तिसऱ्या माणसाच्या उपस्थितीची त्यांना अडचण वाटू लागली होती. अन् ते टक लावून राहिलेले डोळे त्यांना अस्वस्थ करीत होते. पूर्वीप्रमाणे बोलण्याचा त्यांना आता धीर होत नव्हता कारण त्यांचे संभाषण घातकी शब्दांच्या उत्कट जिह्वाळ्यांनं दाटत चालले होते. कधी कधी ते शब्द सोडलेल्या धड्यासारखे होऊन जाई. एकादेवेळी थोडा वेळ गप्प राहून ती अर्ध्यावर राहिलेली संभाषण चालू करीत. पण तोंच एडगरच्या त्या उर्मट निःशब्दतेशी त्यांना तोंड द्यावे लागे.

विशेषतः त्याच्या आईला ही निस्तब्धता असह्य होत चालली होती. सावधपणाने ती तिरप्या नजरेने त्याच्याकडे पहात होती. त्याला ओठ चावतांना पाहून ती चकित झाली कारण संतापल्यावर एडगरचा बापहि असाच ओठ चारवात असे. शृंगारिक साहसाला मुरवात होण्याच्या वेळीच नवऱ्याची अशी आठवण झाल्यामुळे तिला दंश झाला. दोन हातांच्या अतरावरून जागती पाळत ठेवणारा तो काळ्या डोळ्यांचा अन् फिकट मुद्रेचा मुलगा म्हणजे तिला कुणीतरी संमंथ आहे—आपल्याच अंतःकरणाने उभा केलेला पदारेकरी आहे—असे तिच्या मनाने घेतले होते. त्यांत गाडीच्या लहानशा जागेत ते तिला दुप्पट दुःसह झाले होते.

नंतर एडगरने कांही क्षण डोळे बाजूला काढले. मातापुत्रांची दृष्टा-दृष्ट झाली आणि दोघांच्याहि नजरा लागलीच खाली बळत्या. कारण

जळते रहस्य

आपण एकमेकांवर आतां पाळत ठेवूं लागलों आहोंत हे त्यांना कळून चुकलें होतें. आतांपर्यंत त्यांनीं डोळे मिटून भरस्पांवर श्रद्धा ठेवली होती. पण आतां उभयतांमधे नवीनच कांहींतरी उद्भवलें होतें. क्षणांत परिस्थिति पालटली होती. पहिल्याप्रथम तीं आतां परस्पांंना टेहळूं लागलीं होतों, आपापलें भवितव्य निराळें काढूं लागलीं होती. दोघांच्याहि मनांत एकमेकांबद्दल चोरटा द्वेषभाव निर्माण झाला होता. पण तो इतका ताजा होता कीं इतक्यांत त्यांना त्याची जाणीव येणें अशक्य होतें.

घोडे हॉटेलच्या फाटकाशीं थांबतांच तिघांनाहि हायसे वाटलें. ही सहल सगळ्यांनाच तापदायक झाली होती. तें कुणीच कबूल मात्र केलें नसतें.

पहिल्यानें एडगर खालीं उतरला, डोकेदुखीचें निमित्त करून त्याची आई तडक आपल्या खोलींत गेली. ती अगदीं गळून गेली होती आणि एकटेंच पडून रहावें असे तिला वाटत होतें. एडगर व बॅरन मागें राहिले. बॅरननें गाडीवानाला पैसे दिले, घड्याळांत पाहिले आणि मुलाकडे लक्ष न देतां तो हॉलच्या दिशेने चालता झाला.

बॅरनची ती उंच अन् सौष्टवपूर्ण मूर्ति उपेक्षेनें आणि धीट झुलत्या चालीनें त्याच्याजवळून निघून गेली होती. त्याच्या या ऐटीने त्याला इतका मोह पाडला होता कीं कालपासून ती तो उचलण्याचा प्रयत्न करित होता. एडगरला गाडीवानाजवळ तसाच तिकडे सोडून त्याची आपली जानपछान नसल्याप्रमाणें बॅरन निघून गेला होता. अर्थात् तो त्याला विसरला होता.

तो असा निघून गेलेला पाहून एडगरचा स्वतःवरचा ताबा नाहीसा झाला. कारण अजून त्याची त्याच्या ठिकाणची भक्ति नष्ट झाली नव्हती. आपण त्याला कोणत्याच प्रकारें दुखवलेलें नाही याबद्दल त्याचें मन

जळतें रहस्य

त्याला ग्वाही देत होतें. असें असतां हा गृहस्थ आपल्याशीं एकहि शब्द न बोलतां असा निघून गेलेला पीढून त्याला परमावधीचें दुःख झाले.

सहल संपेपर्यंत त्याने महाप्रयासाने सांभाळलेलें अवसान आतां पार कुठल्याकुठें नाहीसें झालें. स्वाभिमानाचा भार त्याच्या नाजुक खांद्यावरून खाली उतरला आणि त्याच्या ठिकाणीं पूर्वीची बालवृत्ति अवतीर्ण झाली.

भीतभीत पण वेगानें तो बॅरनच्या मागोमाग गेला आणि तो आतां जिना चटणार अशा वेळीं घाबरल्यागत अगदी रडकुंडीस येऊन म्हणाला:

—मी असं काय केलं म्हणून तुम्ही मजकडे डुंकूनहि पहात नाहीं ? तुम्ही असे कां वागता माझ्याशीं ? आणि आई सुद्धां ? मी काहीं वाईट केलं का तुमचं कीं त्रास दिला तुम्हांला ?

बॅरन दचकला, त्या आवाजांत भ्रमोत्पादक आणि भयसूचक असें काहीं तरी होतें. मुलाची दया येऊन तो म्हणाला:

—खूळ लागलंय तुला एडी. माझी प्रकृति आज बरी नाही. तूं किती चांगला मुलगा आहेस ! तेव्हां मला किती आवडतोस हें का सांगायला हवं ?

बोलतांना तो त्याचें मस्तक कुरवाळीत होता. त्या विशाळ आणि स्निग्ध आर्भवी डोळ्यांना डोळा देण्याचें टाळण्यासाठीं त्यानें आपला चेहरा बाजूला बळविला होता. आपण पार पाडीत असलेलें नाटक त्याला जाचक होत चाललें होतें. त्या मुलाच्या स्नेहाचा आपण असा खेळ मांडल्याबद्दल तो शरमिदा झाला होता. गंधिवरामुळे वरचेवर खांडित

जळते रहस्य

होणाऱ्या त्या बालस्वराने त्याचे मन अनुकांपित झाले व स्निग्धपणाने तो त्याला म्हणाला:

— एडी, जा तू आता. रात्री आपण गट्टी करू. बघ तरी.

— पण आई मला लवकर झोर्पी जायला लावणार नाहीं अशी खबरदारी घ्याल ना तुम्ही ?

— हं. घेईन. पण बघ, मला जेवायला जाण्यासाठी आता कपडे करायचे आहेत.

एडगर गेला. त्या क्षणी त्याचे समाधान झाले होते. पण राशाने त्याच्या काळजातला हातोडा काम करू लागला. कालपासून त्याच्या वयात विलक्षण वाढ झाली होती आणि त्याच्या बालहृदयात अविश्वासरूपी अपरिचित पाहुण्याने घर केले होते.

त्याने वाट पहाण्याचे ठरविले, पण निर्णोबक पुरावा मिळायला फारसा विलंब लागला नाही. नऊ वाजेपर्यंत ती टेबलाशीच होती पण आईने त्याला झोपायला जायला फर्मावले नाही. या गोष्टीमुळे तो अस्वस्थ झाला. हं फक्त आजच तिने आपल्याला जास्त वेळ कां राहू दिले ! झालेल्या संभाषणाविषयी बॅरन तिच्याशी बोलला असेल काय ?

त्याचा अविश्वास बळावला आणि सकाळी आपण त्याच्यामागून धावत्याबद्दल त्याला पश्चात्ताप झाला. अगदीं दहांच्या ठोक्यावर त्याची आई उठली आणि तिने निरोपादाखल आपला हात बॅरनच्या पुढे केला. आणि उल्लेखनीय गोष्ट ही की या आकस्मिक निगमनाचे त्याला आश्चर्य वाटल्याचे दिसले नाही किंवा आपल्या नित्याच्या सवयीप्रमाणे त्याने तिला थांबण्याबद्दल आग्रहहि पण केला नाही. त्याच्या अंतःकरणांतला हातोडा अधिकाधिक वेगाने ठणकू लागला. आतां त्याला प्रत्यक्ष पुरावा

सापडला होता. पण हे त्यानें दिसू दिले नाही. चकार शब्द न बोलतां तो तिच्या मागून चालू लागला. दाराशीं पोचताच त्यानें वर पाहिलें. आपल्या मस्तकावरून एक सस्मित कटाक्ष बॅरनकडे फेकला गेल्याचें पाहून तो विस्मय चकित झाला. त्या कटाक्षांत कसले तरी रहस्य दडलें आहे हे त्याच्या लक्षांत आलें. त्याच्या मित्रानें त्याला फसविले होतें. त्याचा अविश्वास नष्ट व्हावा आणि इतउत्तर आपल्याला अडथळा होऊं नये म्हणून त्यानीं इतक्या लवकर परस्पराचा निरोप घेतला होता तर !

-ब्रदमाष !- तो पुटपुटला.

-काय म्हणालास ?- त्याच्या आईने विचारले.

-काहीं नाही. - दातातल्या दातांत तो म्हणाला. कारण आतां त्याचेंहि एक गुपित होतें आणि तें म्हणजे त्या उभयताबद्दलचा द्वेषभाव, अगदीं अमर्याद द्वेषभाव.

निस्तब्धता : : : : : ७

एडगरची अस्वस्थता मावळली होती.

त्याला आपल्या भावनेची आता स्पष्ट कल्पना आली होती; ती द्वेषाची, उषड उषड शत्रुत्वाची होती.

आपल्या उपस्थितीची त्यांना आडकाठी होते हे कळून चुकल्या-पासून बळेंच त्याच्याबरोबर रहाण्यात त्याला एक प्रकारचा निर्दय आणि सूक्ष्म आनंद वाटू लागला. त्यांना भडावून सोडण्यात, अतःकरणात

नि स्तब्धता

सांचलेल्या वैराचा सारा आवेग त्यांच्यावर ओतीत रहाण्यांत त्याला सुख होऊं लागलें. या गोष्टीचा पहिल्या प्रथम सुगावा लागला तो बॅरनला.

त्या दिवशीं सकाळीं एडगरजवळून जातांना त्याने व्हरांड्यांतच 'गुडमॉर्निंग, एडी' ! असें हार्दिक अभिवादन बहाल केले पण डोळ्याची पापणीहिन उचलता एडगरनें स्नेहशून्य आवाजांत उत्तर दिलें 'गुडमॉर्निंग;' आणि जेव्हां बॅरनने 'आई खालीं आली का ?' असा त्याला प्रश्न केला तेव्हां तुटकपणानें 'मला माहीत नाहीं' एवढेंच त्याने उत्तर दिलें.

बॅरन अगदीं विस्मयचकित होऊन गेला. तो मनात म्हणाला 'काय असावा याचा अर्थ ?'

'एडी, रात्रीं नीट झोंपला नाहींस का ?'

नेहमीप्रमाणे विनोदाकडे वळण्याचें त्याच्या मनांत होते. पण एडगरनें बेपर्वाईच्या दृष्टीने आणि आडमुख्या नकारानें त्याची संभावना केली आणि तो पुन्हां वर्तमानपत्र वाचण्यांत गढून गेला.

'खुळचट !' असें पुटपुटत बॅरन बाजूला झाला. त्याच्यामधल्या वैराची ही उत्रडउत्रड सलामी होती. आईकडेची त्याची वागणूक स्नेहशून्य पण शालीन होती त्याला टेनिसग्राउंडवर पाठवायचा तिचा अकुशल प्रयत्न नुकताच त्यानें उडवून लावला होता. विषादाने झांकलेल्या आपल्या त्रुटित स्मितांतून त्याने दर्शवून दिले कीं यापुढे आपण फसवून घ्यायला तयार नाहीं.

"आई, तुमच्याबरोबर फिरायला येणंच मला अधिक आवडेल !" खोख्या प्रेमळपणाने तिच्याकडे पहात तो म्हणाला. हें उत्तर तिला आवडलें नव्हतें हें उघड होतें. ती घुटमळली आणि कांहीं तरी शोधल्यासारखें करूं लागली.

जळते रहस्य

“ तर मग मी बेईपर्यंत थांब ! ” ती शेवटी म्हणाली.

एडगर तिची वाट पहात राहिला खरा पण त्याच्यांतल्या अविश्वासाने साऱ्या हालचालींची डोळ्यांत तेल घालून टेव्हळणी चालविली होती. बॅरनच्या शब्दांत वैर आणि कपट दडलेली आहेत असे त्याच्या अशांत मनाला वाटू लागले होते.

अविश्वासामुळे त्याच्या स्मरणशक्तीला कमालीचा डोळसपणा आला होता. व्हरांझ्यांत थांबण्याबद्दल त्याला बजावण्यांत आले असताना तो बाहेर रस्त्यावर गेला आणि मुख्य दरवाज्याबरोबर इतरहि वाटा दृष्टीला पडतील अशा जागी जाऊन उभा राहिला. अंतर्गामी, अगदी हलक्या आवाजांत कुणीतरी त्याला सांगत होते, ‘ ती तुला गुंगारा देणार आहेत; ’ पण अशी सहजासहजी आज ती निसटून शकत नाहीत हेही तो पुरेपूर जाणून होता. गोष्टींच्या पुस्तकात वाचलेल्या रानटी लोकांच्या प्रमाणे दडून रहावे या विचाराने जवळच जळणाऱ्या राशीआड तो दिसेनासा झाला.

अर्ध्या तासाने बाजूच्या दारांतून आई खरोखरच येत असलेली त्याला दिसली. तिच्या हातात गुलाबाचा गुच्छ होता आणि ती त्या बदमाशाबरोबर चालली होती. त्याला फार आनंद झाला.

ती फार आनंदात दिसत होती; या पीडेचा ससेमिरा चुकला, आत एकान्तांत आपले रहस्य बोलायला मिळेल या विचाराने त्यांना हायसे झाले होते. ती हंसत मुखाने एकमेकाशी बोलत होती आणि आतां रानाच्या वाटेने वळणार होती.

तोच योगायोगाने तेथे पोंचल्याचा देखावा करित तो साळसूदपणे लपल्या ठिकाणाहून बाहेर आला आणि मुद्रेवर शांतता धारण करून

निस्तब्धता

त्यांच्याजवळ जाऊं लागला. आपली छन्न नजर मात्र त्यानें जरा मुद्दां त्यांच्यावरून चळू दिली नाही. तो दिसताच तीं गोंधळलीं आणि विचित्र दृष्टीने त्यांनीं एकमेकांकडे पाहिले.

‘वा ! एडी, इथं होतास वाटतं ? आंत तुला शोधशोधून दमलो आम्ही, ’ शेवटीं त्याची आई म्हणाली.

‘कसं घडघडीत खोटं बोलते पण ! ’ तो मनांत म्हणाला. पण त्यानें आपले ओठ जरा मुद्दा हळू दिले नाहीत. त्यांनीं त्याच्या द्वेषाचें रहस्य व्यवस्थितपणें कडीकुलपांत बंदिस्त करून ठेवले होते.

तिवांपैकीं कुणालाच काय करावें हें समजेना; जो तो दुसरा काय करतो याची जणू वाट पहात होता. शेवटीं, हातांतील सुंदर गुलाबाच्या पाकळ्या तोडीत वैतागानंतरच्या शरणांगतीनें ती म्हणाली चला—

त्याच्या नाकपुड्या थरथर कांपूं लागल्या. खिळल्यासारखा तो उभा होता. तीं चालू लागलीं कीं त्यांच्या मागून जायचं या विचाराने थांबला होता तो. बॅरनने अजून आणखी एक प्रयत्न करून पाहिला.

—येनिसचे सामने चालले आहेत आज. त्यांतला पाहिलास का एकादा ? एडगरनें एक उपेक्षेचा कटाक्ष तेवढा त्याच्यावर टाकला आणि शीळ घालावयाची आहे असे भासवीत ओठ आवळून धरले. त्याचा द्वेष आतां अधिकाधिक स्पष्ट होऊं लागला होता.

त्याची ही उपद्रवकारक उपस्थिति त्यांना शक्यवत् झाली होती; संगिनीच्या जरबेखालीं चालणाऱ्या कैद्याप्रमाणें तीं त्याच्यापुढून चालत हांतीं. वस्तुतः तो मुळीच बोलत नव्हता, पण संतापाच्या आसवांनीं ओलावलेल्या त्याच्या त्या कटाक्षांतून न्यायाधिकाचा करडेपणा व्यक्त होत होता;

जळते रहस्य

आपुलकी निर्माण करण्याचा त्यांचा प्रत्येक प्रयत्न तो त्वेषाने धुडकावून लावी. त्यामुळे तर तो त्यांना जास्तच दुःसह होत चालला होता.

मुलाच्या या जागत्या पहान्यामुळे ती अगदी अस्वस्थ होऊन गेली होती. अकस्मात चिडीला जाऊन ती म्हणाली :

—पुढे हो की चार पावलं! पायांत घोटाळून मला त्रास देऊं नकोस असा. तिच्या आशेप्रमाणे एडगर पुढे झाला. पण ती मागे रेगाळत राहिली तर तो बळून त्यांच्याकडे पाही; ती थांबली तर आपणहि थांबे आणि मग अशा कांहीं भीषण, राक्षसी नजरेने त्यांच्याकडे पाहूं लागे की त्याने फेंकलेल्या द्वेषजालांत आपण कायमचे अडकले गेलों असेंच त्यांना वाटावे.

एकाद्या अंसिडप्रमाणे त्या दुष्ट निस्तब्धतेने त्यांची स्वाभाविकता नष्ट झाली होती. आणि विशेषतः त्याच्या त्या दृष्टीमुळे संभाषणाची गोर्डा लोप पावून ते ओठातल्या ओठात विरत होतें. बॅरनला तर एक शब्दहि उच्चारण्याचा धीर होत नव्हता. महत्प्रयासाने मिळवलेली ही रमणी हातची जात आहे आणि या पोराच्या धास्तीमुळे आपल्या उन्मादावर विरजण पडत आहे या जाणिवेमुळे तो आतल्या आंत नुसता जळत होता.

शाखा पल्लवांच्या घर्षणाचा ध्वनि आणि पावलांचा तोच तो आवाज ऐकत ती तिघेहि मुकाट्याने चालली होती.

एडगरने केव्हांच त्यांचे संभाषण ठार केले होते.

त्याच्या त्यांच्यांत आतां स्पष्ट वैर सुरू झाले होते.

त्या उभयताचा संताप आपल्यावर ओसंडत आहे असे त्या उपेक्षित मुलाला वाटत होते आणि त्यांतच त्याला संतोष वाटत होता. मधून मधून आपली शुद्ध दृष्टि तो बॅरनच्या संत्रस्त मुद्रेवर लावी. दातांतल्या दातांत

निस्तब्धता

तो आपल्याला कशी लाखोली पुटपुटत आहे आणि आपल्यावर तिचा लोंढा सोडायला कसा अधीर आहे हे त्याला दिसत होते. आणि आईचा वाढता क्रोध पाहून ती उभयतां आपल्यावर तुटून पडण्याची, आपला मान-भग करण्याची, कायमची नागी मोडण्याची संधि पहात आहेत हे ओळखून तर त्याला राक्षसी आनंदाच्या उकळ्या फुटत होत्या. पण तशी संधि तो त्यांना मिळूच देत नव्हता. द्वेष गिळून रहाण्याची संवय होत गेल्यामुळे तो तोंडावर दिसू न देण्यात तो आता तरबेज झाला होता.

—वरं, आपण परंतू आतां—अकस्मात त्याची आई म्हणाली. आत्म-संयमन आतां तिच्या आटोक्याबाहेर गेलें होतें. कांहींतरी केल्याशिवाय तिला आतां गत्यंतर नव्हतें नाहींतर तिला किंचाळावे लागलें असतें.

—चू! किती छान होती ही सहेल !

—एडगर शातपणें म्हणाला.

—दोघांनाहि कळत होतें कीं तो आपली थट्टा करीत आहे पण कुणलाच काहीं बोलण्याचा धीर होत नव्हता. दोनच दिवसांत सुलतानी गाजवण्याचें आश्चर्यकारक तंत्र त्यानें हस्तगत केलें होतें. पण त्याच्या मुद्रे-वर छद्मीपणाचा मागमूसहि दिसत नव्हता.

हूं कीं चू न करतां तीं आल्या वाटेनें परत फिरलीं. मायलेक खोलीत एकटी राहिलीं तेव्हां छत्री आणि हातमोजे फेंकून देतांना तिचा संताप उतूं जात होता.

तिच्या अनावर संतापाला तोंड फुटलें पाहिजे आणि आपणालाहि आपला क्षोभ व्यक्त करायला सापडला पाहिजे हें त्याला समजत होतें. म्हणून तिला चिडवण्यासाठीं तो खोलीत तसाच उभा राहिला. मेजावर

जळतें रहस्य

टक् टक् बोटें वाजवीत ती पावळें टाकूं लागली; नंतर झटकन् वळली आणि म्हणाली:

—ब्रव तुझ्या केसाची दशा ! अगदीं घाणेरडा आहेस; या वयांत चार चौघांत असं ध्यान घेऊन जायची लाज नाही वाटत ?

चकार शब्द न बोलता तो आपले केस नीट करण्यासाठीं निघून गेला. ही स्नेहशून्य, हटवादी निस्तब्धता आणि ओठाचा तो तिरस्कार-दर्शक कंभ तिला राग आणीत होता; तिला वाटलं, त्याला चांगलं चोपून काढावं. पण 'जा तुझ्या खंलींत' एवढं ओरडून ती गप्प राहिली.

मुलाची उपस्थिति सहन करणे आतां तिला अशक्य झाले हांते. एडगर निघून गेला.

बॅरनने व तिने केवढी धास्ती घेतली होती त्याची ! त्याची निर्देय दृष्टि आपल्यावर पडते कीं काय याची त्यांना सारखी भीति वाटत होती. आणि त्यांच्या या अस्वस्थतेबरोबर त्याचा आनंद वाढत राहून त्यांच्या उद्धट नजरेला तेज चढत होतें.

बॅरनने आपला संताप मोठ्या प्रयासानें आवरून धरला होता. योग्य संधि साधून त्याला त्याची खोड मोडावयाची होती. त्याचे तसे बेतहि चालले होते. त्यांच्या आईचा समतोलपणा मात्र पुन्हापुन्हा बिघडत होता. त्यामुळे त्यांच्यावर सारखं खेकसत्याशिवाय तिला बरं वाटत नव्हतं.

—कांट्याशीं खेळत काय राहिला आहेस असा ! एवढा घोडा झालास तरी अजून तुला साधे शिष्टाचार कळत नाहीत. नालायक आहेस तूं मोठ्या माणसांबरोबर जेवायला बसायला !

निस्तब्धता

एडगर हंसला मात्र, तो चागळे जाणून होता की हा आरडा-ओरडा म्हणजे उतू जाणारी तिच्या मनातली खयखय होती आणि तिच्या लक्षात येऊ न देता आपण ती तिला ओकायला लढीत आहं याचा त्याला अभिमान वाटत होता. डॉक्टरच्या शातपणाने त्याने त्यांचे निरीक्षण चालविले होते.

पूर्वीही तो वाईट वागला असेल पण ते तिला कंटाळा आणण्यासाठी. पण आता द्वेष करायला शिकल्यापासून त्याला पुष्कळ गोष्टी कळू लागल्या होत्या. त्याने तोंड अगदी बंद ठेवू शकते होते. एक शब्द सुद्धा बोलत नव्हता तो. त्याच्या या अश्लेष्याच्या भाराखाली तिचे हृदय जसासे टाकीत होतं. तिला असह्य होत होत हे सारं. ती टेबलावरून उठली तेव्हा एडगर तिच्यामागून जायच्या वेतात होता हे पाहून ती भडकली आणि देखावा दाखावायाचे विसरून मनातली मळमळ ओकून गेली. माशाच्या गाजणुकीने रंजीस आलेल्या घोड्यासारखी मुलाच्या उपस्थितिने ती वैतागून गेली होती अगदी.

‘तीन वर्षांच्या पोराने साखरा सदान्कदा चिकटून का असतोस रे मला ? अष्टौप्रहर वडिल माणसाशी काय रे तुझे काम ? लक्षात ठेव, मला हे चालायचं नाही. दिवसातून एकादा तास बस ना काहीतरी उद्योग करीत. वाच काहीतरी किवा दुसरा एकादा उद्योग कर तुझ्या आवडीचा. पण मला नकोस असा उपद्रव करू. दुर्मुखपणाने नेहमीं नेहमीं माझ्या मागनें फिरतोस अन् जीव नकोसा करून टाकतोस मला.’

शेवटीं खरी गोष्ट ही अशी त्याने तिच्या तोंडावाटे बाहेर काढली. त्या दोघाना गोंधळलेली पाहून एडगर हंसला. मुलाचा आपणाला उपद्रव होतो अशी कबूली आपल्याकडून दिली गेली याचे तिला वाईट वाटले अन्

जळते रहस्य

ती तेथून निघून जायचा विचार करू लागली. इतक्यांत शांतपणाने एडगर म्हणाला:

‘ मी इथं एकटं रहावं हें पपांना पसंत नाहीं. मी नेहमी तुझ्या-जवळच राहीन असं कबूल करून घेतलं त्यांनीं माझ्याकडून ! ’

पपा या शब्दावर त्यानं चांगलाच जोर दिला. त्याचा त्या उभय-तांवर विशेष परिणाम होतो हें त्यानें ओळखलं होतं. या जळत्या रहस्याशीं कुटून तरी आपल्या पित्याचा संबंध पोचत असला पाहिजे आणि त्यामुळंच त्यांच्या नांवाचा मंत्रासारखा त्यांच्यावर परिणाम होतो हें त्यांच्या ध्यानांत आलं होतं. याच्या मागच्या कारणाचा जरी त्याला उमज पडला नव्हता तरी पित्याच्या नांवाच्या उल्लेखानं तीं कावरीं बावरीं होतात याविषयीं त्याची खात्री झाली होती. याही खेपेला तीं काहीं बोललीं नाहीत आणि एका प्रकारें आपली शरणांगती त्यांनीं कबूल केली.

एडगरची आई अन् बॅरन् चालूं लागलीं. एडगरही त्यांच्या मागून जाऊं लागला. पण आतां त्यांच्या ठिकाणीं सेवकाच्या विनम्र वृत्ती-ऐवजीं रखवालदाराची निष्ठुर आणि करारी वृत्ति आली होती. त्यांच्या हातापायांतील अदृश्य लोहदंड निनादत होते आणि ते तोडण्याची धडपड न करतां तीं ते मुकाट्यानें ओढीत नेत आहेत असं वाटत होतं. द्वेषा-मुळे त्यांच्या बालभावनेला पोलादाचें पाणी चढलें होतें. त्या दोघांपेक्षां तोच अधिक बलवान ठरला होता कारण त्यांचे हात रहस्याच्या बेड्यांत गुंतले होते.

लबाड : : : : ८

फुऋट दवडायला आतां वेळ नव्हता. बॅरनची रजा थोड्या दिवसांनीं संपत होती. आणि तेवढ्यांत काय तें साधून घ्यायला पाहिजे होतं.

एड्गरच्या चिडखोर हटवादीपणाशीं हुज्जत घालीत रहाण्यांत कांहीं अर्थ नाहीं हैं त्यांना कळून चुकलें होतें. तेव्हां त्यांच्या जुलमांतून तास दोन तास आपली सुटका करून घेण्याच्या इराद्यानें त्यांनीं त्यांच्या पासून दूर पळण्याचा निव्वय मार्ग पतकरण्याचं ठरविलं.

—हीं एवढीं पत्रें पोस्टात रजिस्टर करून ये.— त्याची आई त्याला म्हणाली.

तीं दोघें व्हरांड्यात होती व बॅरन रस्त्यांत गाडीवानाशीं बोलत होता. एड्गरनें दोन्हीं पत्रें हातीं घेतली. पण असलीं कामें आई पूर्वीं नोकराकरवीं करून घेत असें हें आठवून हा एकादा डाव तर नाहीं अशी त्याला शंका आली.

या साशंकतेनंतर त्यानं विचारलं ! 'कुठं थांबतेस माझ्यासाठीं ?'

—इथं.

—खात्रीनं ?

—तुला सांगितलं ना ?

—खरं ? तर मग जाऊं नकोस. मी येईपर्यंत इथंच व्हरांड्यांत थांब.—
स्वतःचें महत्त्व कळून चुकल्यामुळं आईशीं दमदाटीची भाषा बोलण्या

जळते रहस्य

इतका तो आतां धीट झाला होता. दोन दिवसात परिस्थिती पुष्कळच पालटली होती. नंतर तो निघाला. दारातच बॅरनची व त्याची गांठ पडली. वस्तुतः गेले दोन दिवस तो बॅरनशी मुर्ळीच बोलला नव्हता; पण आज त्याला उद्देशून तो म्हणाला:

—ही पत्रे मी टपालात टाकून घेतां; आई माझी वाट पहात राहिली आहे. कृपा करून मी परत येण्यापूर्वी निघून नका.—

—ठीक आम्ही थांबतो तुझ्यासाठी.--बॅरननं उत्तर केलं.

एडगर पळतच पोस्टात गेला. पण तिकडे कुणीतरी गृहस्थ कारकुनाला प्रश्नावर प्रश्न करित राहिला होता. त्यामुळ त्याला बराच वेळ ताटकळत रहाव लागलं. शेवटी एकदाचं आपलं काम आटपून तो घाईघाईनं परत फिरला आणि आई आणि बॅरन टांग्यातून निघाली आहेत अशावेळीच अचूक तिकडे पोचला. ते पाहून त्याच्या अंगाची त्याही उडाली. थोडं चुकल, नाहीतर त्यानं दगड सुद्धा मारले असते त्याच्यावर. पुन्हां एकदा हलकट लवाडीचा अवलंब करून ती त्याच्यापासून निसटली होती ! काल संध्याकाळपासून आपली आई खोटं बोटं लागली आहे याविषयी त्याची खात्री झाली होती. आता असं वचनमंग करण्यापर्यंत तिची मजल गेलेली पाहून त्याचा तिच्यावरला उरलासुरला विश्रामहि पूर्णपणे नष्ट झाला.

वरपांगी सत्यांच्या आड एवढी घ.ण दडलेली आहे हें कळल्यापासून जीवनाचा त्याला उमज पडेनासा झाला होता. त्याच्या दृष्टीने जीवन हे एक अगम्य कोडे झाले होतें. वचने आणि शब्द ! सावणाच्या फुग्यापेशां, अधिक किंमत राहिली नव्हती त्यांना. लहानशा धक्यानं केव्हाच नष्ट झाले होते ते ! या दोन प्रौढ माणसाना आपल्यासारख्या एका मुलाला

फसवायला भाग पाडणारं, गुन्हेगारांमागं पळायला लावणारं हें रहस्य मोठं भयंकर असलं पाहिजे असे त्याला वाटलं. पण ते काय असावं याची त्याला कल्पना करता येईना.

सत्ता, संपत्ति, राज्य इत्यादिकांच्या लोभानं कपटाचा आश्रय करणाऱ्या लोकांच्या गोष्टी पुस्तकातून त्यानं वाचल्या होत्या. पण हीं कशाच्या मागं आहेत ? आपणाला चक्रवर्ण्याचा चंग त्यानीं कां बांधावा ? या सगळ्या असत्याच्या राशीखाली त्यांना लपवायचं आहे तरी काय ? त्यान खूप डोकं चालवून पाहिलं. पण त्याला काहींच उत्तर मिळेना. तरी पण त्याच्या पुसटपणं एवढं वाटलं कीं जर या कोड्याचं उत्तर आपणाला सापडलं तर बालजगाच्या दरवाज्याची कळ आपल्या हातीं लागेल आणि प्रौढ माणसाच्या जगात आपणाला जाता येईल. त्याच्या वर्तमानं त्याच्या जिवाची अशी लढी उडून गेली होती कीं सुस्पष्टपणे विचार करणं त्याला अशक्य झालं होतं नाही तर...

तो धावतच रानात गेला. त्या घनदाट निस्तब्ध अरण्यात आपल्या साऱ्या शंकाकुशकाच निरसन होईल असे त्याला वाटले. त्यानं त्याच्या शीतल छायेचा आश्रय घेतला आणि आपल्या दुःग्याला आणि एवढा वेळ आवरून धरलेल्या अश्रूंचा वाट मोकळी करून दिली.

‘ लबाड, हलकट, हरामखोर ! ’

असं ओरडून घेतलं नाही तर आपण गुदमरून मरूं असं त्याला वाटलं. त्याचा तो सारा संताप, ती अधीरता, ती जिज्ञासा, ती असहाय्यता, गेल्या काही दिवसांत प्रत्ययास आलेला तो विश्वासघात, सारं काही त्याच्या बालिश संयमाचे बाध फोडून डोळ्यावाटे धावंत होतं. पण या अनिर्बंध रुदनाच्या आवेगामुळं त्याच्या बाल्यावर कायमचा पडदा पडला होता.

जळते रहस्य

या अश्रूंच्या दुर्दम्य पुरांत, पूर्वीचें तें प्रेम, ती श्रद्धा, तो विश्वास, तो आदर, तीं सारीं जीवनसत्वे पार कुठल्याकुठं वाहून गेलीं होतीं.

थोड्या वेळानं तो पुन्हां हॉटेलांत गेला. पण आतां तो साफ बदलून गेला होता. आतां त्याची वृत्ति अधिक धिमी, अधिक विचारी झाली होती. तो प्रथम आपल्या खोलींत गेला आणि आपल्या मुद्रेवर अश्रूंचं पुसट चिन्ह सुद्धां दिसून नये म्हणून त्यानं डोळे व गाल नीट धुवून घेतले. मग आपल्या शत्रुद्रयाशीं दोन हात करण्याची त्यानं सिद्धता केली. ही व्यवस्था नीट मनासारखी झाल्यावर तो शांतपणे त्याची वाट पहात राहिला.

ते उभय गुन्हेगार गाडींतून उतरले त्यावेळीं मुख्य दिवाणखान्यांत बरीच गर्दी झाली होती. दोन सदगृहस्थ बुद्धिबळे खेळत बसले होते. काहीं स्त्रिया गप्पा गोष्टींत रंगल्या होत्या आणि कित्येक लोक वृत्तपत्रें व नियत-कालिकें वाचीत होते. एडगर या प्रौढ मंडळींत सावचित होऊन एका आराम खुर्चींत बसला होता. त्याची मुद्रा किंचित् निश्तेज दिसत होती. त्याच्यावरच सकृददर्शनी नजर पडल्यामुळें त्याची आई अन् बॅरन थोडीफार चिडल्यासारखी झाली. वनवून आणलेल्या एकाद्या समर्थनानं तीं त्याची बोळवण करणार इतक्यांत तो बॅरनच्या पुढें उभा राहिला आणि गंभीर अन् आन्धान देण्याच्या स्वरात त्याला म्हणाला :

‘बॅरन साहेब, मला तुमच्याशीं थोडं बोलायचं आहे.’ बॅरनचा चेहरा गोरगोरा झाला. त्याला सांपळ्यांत सांपडल्यासारखं झालं.

‘हं. हं. बोलूं अमळशानं ’ चाचरत चांचरत तो म्हणाला. पण सगळ्यांना ऐकूं जाईल अशा चढ्या आवाजात त्याच्या म्हणण्याचा इन्कार करून तो म्हणाला,

लबाड

‘तें चालणार नाही. मला आताच तुमच्याशी बोललं पाहिजे. हलकटासारखे वागलांत तुम्ही आज. तुम्ही माझ्याशी धडधडीत खोट बोललांत. मी पोस्टांतून परत येईपर्यंत आपण थावेन असं आईनं मला कबूल केलं होतं हे तुम्हाला माहीत होतं पण...’

‘एडगर,’ त्याची आई एकदम पुढे होऊन ओरडली.

सगळ्याच्या नजरा त्या तिघांवर लागल्या होत्या. हीच योग्य वेळ ओळखून तो पुढे म्हणाला,

‘या सगळ्या लोकादेखत मी पुन्हा एकदा सागतों. तुम्ही दोघेही खोट बोललात—आणि हे कृत्य अत्यंत निघ, अत्यंत हलकटपणाचं आहे.

हजर असलेली मंडळी चकित होऊन एकमेकाकडे पहात सूचकपणें हंसू लागलेली पाहून बॅरनचा मोहरा पाठरा फटक पडला. फो ब्रॅमॅटलने मुलाचा दंड पकडला आणि कोरड पडलेल्या आवाजांत ती उद्गारली,

‘चल, चालू लाग आपल्या खोर्लीत नाही तर या सगळ्या लोकां-देखत झोडपून काढीन तुला...’

तेवढ्यात एडगरची वृत्ति निवली होती. संतापानं आपल्यावर मात केली याचें त्याला वाईट वाटलं. बॅरनला आव्हान देताना नेहमीपेक्षां आपण अधिक शांत रहावयाचं असं त्यानं ठरवलं होतं पण प्रत्यक्षांत संतापानं आपला तावा घेतला या गोष्टीनं तो त्रासत्यासारखा झाला. आणि कसलीच घाई न दाखवतां खोलीवर जाण्यासाठीं जिन्याकडे वळला.

आपल्यावर खिळलेल्या छत्री नजरांमुळें त्याची आई गोंधळून गेली होती. ती चांचरत म्हणाली,

जळतें रहस्य

‘कृपा करून त्याच्या या उद्धट वर्तनावद्दल मला क्षमा करा...मला फार दुःख होतंय या साऱ्या प्रकारामुळं...कांहीं झालं तरी अजून मूलच आहे तो...’

इतर कोणत्याहि गोष्टीपेक्षा शीलाबाबतच्या लोकापवादाला ती जास्त घाबरत होती. आणि स्वतःच्या नावाला तसला कोणताच कलंक लागलेला तिला नको होता. परिस्थिति मोठी नाजूक असून तिच्यांतून सहीसलामत बाहेर पडण्यासाठी मोठ्या चातुर्यानं ती हाताळली पाहिजे हें ती चागले जाणून होती. लोकांच्या डोळ्यात धूळ फेकण्यासाठी तडकाफडकी परत न फिरतां पत्रांची चौकशी करण्याच्या निमित्तानं ती तिथेच थोडा वेळ रेंगाळली आणि मग धिऱ्या पावलानीं आपल्या खोलीवर गेली. पण तिनं पाठ वळताच कुणीतरी खुदकन् हंसल्याचं आणि कुजबुजत्याचं तिला ऐकूं गेलं. अनपेक्षितपणे ती एका गंभीर परिस्थितीत सांरडली होती हे निर्विवाद होतें. आपली बाजू लंगडी आहे हे तिला पटलें होतें आणि त्यामुळें मुलाला तोड द्यायचा धीर तिला होत नव्हता म्हणून ती काहीं वेळ वाटेतच रेगाळत राहिली. कालपासून एडगरने नवे रूप धारण केले होते. आणि या त्याच्या नव्या रूपाच्या दर्शनात ती गात्रगाळित होत होती. मुलाशीं आता सौजन्यानं वागणंच जास्त शहाणपणाचं होईल असं भीतीमुळं तिग वाटूं लागलं होतं. तिला कळून चुकलं होतं की आपण त्याच्याशीं उघड सामना केला तर तोच आपल्याहून शिरजोर ठरेल...

तिनं हळूच दार उघडलं त्यावेळीं तो खोलीत बसलेला तिला दिसला. त्यानं डोळे वर करून तिच्याकडे पाहिलं, पण त्यांत जसं भीतीचं कोणतंच चिन्ह दिसत नव्हतं तशीच जिज्ञासाहि पण दिसत नव्हती. संपूर्ण आत्म-विश्वासानं त्याची मुद्रा उजळून निघाली होती. शक्य तितकं वात्सल्य दर्शवीत ती त्याला म्हणाली,

लबाड

‘ एडगर, ही असली कल्पना कुकून शिरली तुझ्या डोक्यांत ? तुझ्यामुळे मला मान खाली घालायला लावलीस. एवढ्याशा मुलानं वडील माणसांशी इतक्या उध्दटपणानं वागायचं म्हणजे काय ? चल, बॅरन-साहेबाकडे जाऊन त्याची क्षमा माग. ’

‘ मी नाही ’ बाहेरच्या झाडाकडे पहात बेफिकीरपणानं तो म्हणाला. या उत्तराचा तिला अचंबा वाटला तरीही ती धीर करून म्हणाली, ‘ एडगर, काय झालंय तुला ? तूं इतका बदलून गेला आहेस की मला थांगच लागेनासा झालाय तुझ्या स्वभावाचा. तुझ्या समंजस स्वभावामुळं आणि गोड वागणुकीमुळं किती सुखाचा वाटत असे तुझा सहवास ! आणि आतां एकाएकी अंगांत सैतान संचारल्या सारखा वागतोयस तूं. बॅरननं असं काय वार्ड्ट केलं तुझं ? तुझा तर जीव जडल्यासारखा दिसत होता त्यांच्यावर अनू ते सुध्दा किती प्रेमळपणानं वागत आले आहेत तुझ्याशीं ? ... ’

‘ तें खरं. पण तुझी ओळख करून घेण्यासाठीं होतं ते सारं. ’

‘ वेडा कुठला ! उगीच काहींतरी समजूत होऊन राहिली आहे तुझी. ’ बरीच अस्वस्थ होऊन ती बोलली.

‘ तो लबाड आणि हलकट माणूस आहे. जें जें करतो तें दीर्घसूत्रीपणानं करतो. त्याला तुझ्याशीं ओळख करून घ्यायची होती आणि त्यासाठीं सगळ्यांत सोपा उपाय म्हणजे माझ्याशीं प्रेमळपणानं वागणं. तेंच त्यानं केलं आणि मला हातात घेण्यासाठीं त्यानं मला कुत्रा देण्याचं कबूल केलं. तुला त्यानं काय वचन दिलं आहे किंवा तो तुझ्याशीं इतक्या लाडीगोडीनं कां वागतो हें काहीं मला माहीत नाही, पण ममी, तुझ्याकडून त्याला काहीं तरी उपटायचं आहे हे निश्चित आहे. एकंदरीत माणूस दुष्ट आहे, लबाड आहे. तोंड पाहिलं त्याचं तरी कळेल तुला तो किती

जळते रहस्य

नीच आहे तें. मला अशी चीड येते त्याची, त्याच्या लबाडीची, त्याच्या हलकटपणाची, त्याच्या... ’

‘पण, एडगर, तू असें बोलायचं नाहीं....’ विरोध दर्शवीत ती म्हणाली पण मुलाचं म्हणणं खरं आहे अशी साक्षच तिचं अंतःकरण तिला देत होतं.

‘तो माणूस बदमास आहे याबद्दल पूर्ण खात्री आहे माझी. आणि तू कितीही सांगितलंस तरी माझं हें मत बदलायचं नाहीं. तुझं तुलाच नाहीं का हे दिसत? तो मला घाबरतो. कां? तो आपले खरे हेतू माझ्यापासून लपवू पहातो. कां? कारण त्याला चागलं ठाऊक आहे कीं मी त्याला अंतर्बाह्य ओळखून आहे. पक्का बदमास माणूस !—’

‘असें बोलणं ठीक नाहीं, खरंच, ठीक नाहीं.’

तिच्या मेंदूला एक प्रकारची मूर्च्छना आली होती. ‘ठीक नाहीं ’ या शब्दाचा पुनरुच्चार करण्यापलीकडे अन्य कांहीच तिच्या तोंडून निघत नव्हते. भीतीनं तिच्या मनाचा ताबा घेतला पण ती बॅरनची होती कीं मुलाची होती याचा निर्णय करणे तिला कठीण गेले असतें.

आपल्या शब्दाचा तिच्यावर परिणाम झाला हें एडगरच्या ध्यानांत आलं होतं. तिला आपल्या बाजूला वळवून घ्यावें आणि अशा रीतीनें त्याच्याविषयीच्या द्वेषांत तिला सामील करून घ्यावें असा त्याला मोह झाला. तो तिच्याजवळ गेला आणि तिच्या कमरेभोंवती हात घालून प्रेमळपणाने तिला म्हणाला.

‘ममी, तो किती दुष्ट आहे हे तुला दिसत नाहीं का? तुला बद्दलून टाकण्यात, तुला माझ्या विरुद्ध उलटवण्यांत त्याला यश आलं आहे.

तूं केवळ त्याला मिळायला हवी आहेस. भाक्षी खात्री आहे की त्याला तुला फसवायचं आहे. त्यानं तुला काय कबूल केल असेल तें असो पण खास तो तें पाळणार नाही एवढं मी तुला नक्की सांगतो. त्याच्यावर विश्वास ठेवू नकोस. त्यानं मला फसवलं आहे. तुलाही तो फसवील. तो दुर्जन आहे आणि कुणीच त्याच्यावर विश्वास ठेवता कामा नये. '

शेवटच्या शब्दाबरोबर त्याचा गळा दाटून आला. ते शब्द आपल्याच काळजांतून उमटत आहेत अमं तिला वाटत होतं; पण मुलाच्या म्हणण्यातील खरेपणा कबूल करण्याची तिला लाज वाटली. आपला आत्र राखण्यासाठी प्रौढ माणसाच्या नेहमांच्या शिरस्त्राप्रमाणे, तिन चढ्या स्वराचा अवलंब केला.

'मुलांना कांहीं सुद्धां कळत नाहीं असल्या गोष्टींत; ज्या विषयात तुला कांहीं कर्तव्य नाहीं तेथें उगीच तोड घाटू नकोस. वागताना तेवढा सभ्यतेनं वागत जा. यापेक्षां अधिक कांहीं करण्याचं तुला कारण नाहीं.'

'तुला योग्य वाटेल तसं कर. आतां मात्र तुला म्हणतां यायचं नाहीं कीं मी वेळींच तुला सूचना दिव्ही नाहीं.' शुष्कपणानें तो म्हणाला.

'तर मग तूं क्षमा मागायला कबूल नाहींस, असंच ना ?'

'हो. निश्चित तसंच.'

तीं समोरा समोर उभीं होतीं आणि यापुढं आपला त्याच्यावर अधिकार चालण्या सारखा नाहीं हें त्या स्त्रीला कळूं लागलें होतें.

'जशी तुझी मर्जी. तुझें जेवण तुला इकडेच येईल. आणि एक-ट्यानंच तुला ते घ्यावे लागेल. जोपर्यंत तूं योग्य तऱ्हेनं क्षमा मागत नाहींस तोपर्यंत तुला आमच्याबरोबर जेवायला मिळायचं नाहीं. तुला शिष्टाचार

जळते रहस्य

शिकवलेच पाहिजेत. माझी परवानगी मिळाल्या शिवाय खोलीबाहेर पडायचं नाही. समजलं ?'

एडगर हंसला. हे उपहासपूर्ण स्मित आतां त्याच्या स्वभावाचा भाग होऊन राहिले होते. बॅरन इतकीच धडधडीत खोटं बोलणाऱ्या हिला धोक्याचा इशारा देण्याचा आपण जो हा गाढवपणा केला त्याच्या-बद्दल त्याला स्वतःचाच राग आला.

त्याच्याकडे दुंकूनहि न वचता दार ओढून घेऊन ती चालती झाली. मुलाच्या क्रुध्द डोळ्यांची तिनं दहशत घेतली होती.

तो मोठा झाला होता; फार गोष्टी कळू लागल्या होत्या त्याला. त्याच्या रूपानं तिची सदसद्विवेकबुद्धि तिची निर्भर्त्सना करित होती. आपल्या मुलाच्या मुखातून आपला बहिश्चर प्राण आपणाला देत असलेला इशारा ऐकणं तिला दुःसह होत होतं. वस्तुतः एडगर ही तिच्या जीवनातली अत्यंत रमणीय चीज होती. आजवर तोच तिच्या हृदयाचें खेळणें आणि जिवाभावाचें लेणें होता. कधी कधी तिला त्याचा भार होई, त्रास होई हें खरें, पण तें सारें गोड करून घेतल्यामुळे त्याचा सह-वास तिला सुखकर होत असे आणि उभयतांचीं जीवनें शांतपणें, एकाच तालांत आणि एकाच दिशेनें वहात होती. पण आतां मुलाच्या मनाची दिशा बदलली होती आणि त्याचा तिला विरोध होत होता. त्यांच्या स्नेहाला आतां द्वेषाचें ग्रहण लागलें होतें.

शिणल्या पावलांनी ती जिना उतरत होती पण तिथें सुद्धां आपल्या मुलाचा धोक्याचा इशारा देणारा कोमल आवाज तिला ऐकूं जात होता. अंतर्गामीचा हा आवाज शांत करणें तिला अशक्य झालें. वाटेत लागलेल्या आरशाजवळ ती थांबली आणि त्यांत तिनं आपला चेहरा पाहून घेतला.

चांदण्यांतल्या सावल्या

किती तरी वेळ ती स्वतःकडे पहात होती. • खोल, खोल जाऊन आपल्या आत्म्याचं दर्शन घेत होती. काहीं वेळानं तिला जाणीव झाली की आपल्या ओठांभोंवतीं स्मित खेळत आहे आणि विशिष्ट शब्द उच्चारण्यासाठी ते हाल-चाल करीत आहेत. पण त्या परिस्थितींत तो शब्द मोठा भयंकर होता.

अजून तो आवाज तिच्या अंतःकरणांत निनादत होता; पण तिनें शंकाकुशंका झटकून टाकण्यासाठीच की काय खांदे उडवले, आपल्या बोलक्या प्रतिबिंबावर एक उज्वल कटाक्ष टाकला, झगा साफसूफ केला आणि टेबलावर शेवटचे नाणें छुगारणाऱ्या जुगाऱ्याच्या निश्चयी विश्लेषणानें ती आपल्या नियतीची वाट चालूं लागली.

चांदण्यांतल्या सावल्या : : : : ९

ट्रेमघून वेटरनें एडगरचं जेवण आणलें. जेवण चाललें असतांना त्यानें त्याला राजी राखण्याची आपल्यापरी खूप दक्षता घेतली आणि नंतर दाराची चावी वळून घेऊन तो निघून गेला. 'असह्य आहे हें' असें मनांत म्हणत तो त्वेषानें उठून उभा राहिला. जंगली जनावरा प्रमाणें 'अशी आपणाला कोंडून ठेवणारी ही आपली आईच का ? तो विचार करूं लागला. पण विचार करता करता त्याचें चित्त काळवंडून गेले.

‘मला इथं असा कोंडून ठेवून तीं खालीं काय करीत असतील ? याचवेळीं तें रहस्य तिकडे उलगडत असेल आणि तें जाणवून घ्यायची संधि हा मी असा घालवून बसत आहे. अरेरे प्रौढांच्या सहवासांत त्यांच्या

जळतें रहस्य

त्या रहस्याचा सुगावा लागल्यावर मोठं कठीण असतं स्वस्थ बसणं ! विशेषतः रात्रीच्या वेळीं त्याचीं बोलणीं चाललीं असतांना अकस्मात मी तिकडे पोचलों तर ते मला बाजूला काढतात आणि खालच्या आवाजांत बोलूं लागतात. मला त्या रहस्याची चाहूल लागते पण नीट कल्पना होत नाही. किती प्रयत्न करून पाहिले मी त्याचा छडा लावण्यासाठी ! पपांच्या टेबलावरची व आलमारींतली किती पुस्तके वाचलीं मी ! पण अखळं पुस्तक वाचल्यानंतर सुद्धा विषयाचा पत्ता लागला असेल तर शपथ ! त्यात असं कांहीं तरी आहे कीं जे हाताला लागत नाही. आमच्या एमाला विचारला मी त्या मजकुराचा अर्थ तर ती फिदिफिदी हंसत राहिली ! मुलांच्या जन्माला यायचं, जिज्ञासा ओतप्रोत भरलेली असायची, आणि प्रश्न विचारायची सोय नसायची...मोठं भयंकर आहे हें ! मोठ्या माणसांच्या दृष्टीनं नेहमीं हास्यास्पद, मूर्ख ठरणं हेंच आमच्या नशिबी ! पण कांहीं झालं तरी मी याचा छडा लावीनच लावीन. तें पुरतें हाताला लागेपर्यंत स्वस्थ बसणार नाही मी. '

कुणाची चाहूल लागते का हें पहाण्यासाठीं त्याने कान लांब केले. पालवींतून वारा सळसळत होता. आणि त्यामुळें झाडाच्या डहाळ्या हल्लें लागून त्यांच्यांतील चंदेरी आरशाचे तुकडे तुकडे पडत होते.

'कसली तरी लजास्पद गोष्ट करण्यासाठीं तीं निघालीं आहेत नाहीं तर अशा खुळचट लबाड्यांचा त्यांनीं कशाला आश्रय केला असता ! माझी व्याद मिटल्यामुळं मनसोक्त हंसत असतील तीं. हरकत नाही. माझी वेळ येणार आहे म्हणावं. मी त्यांना मला कोंडूं दिलें हाच गाढवपणा झाला माझा. मी त्यांना सारं चिकटून रहायला पाहिजे होतें आणि डोळ्यांत तेल घालून त्यांच्यावर पाळत ठेवायला पाहिजे होती. या मोठ्या माणसांना करा-

चांदण्यांतल्या सावल्या

वयाच्या गोष्टी गुप्त राखण्याइतकी अक्कल खस नसते. केव्हांतरी त्याचें बेंड बाहेर येतंच. त्याना वाटतं आपण लहान ना? असतों रात्रभर झोंपून. पण झोंपेची बतावणी करून त्यांच्या हालचालींवर आम्हांला डोळा ठेवतां येतो, अक्कल असून वेडेपणा पाघरता येतो हें त्यांच्या गांवींही नसतें. दोन महिन्यांमागें आमच्या क्लारामावशीला जेव्हां मुलगा झाला तेव्हां सगळ्यांना हें आगाऊ माहीत झालें असताना माझ्यापुढें मात्र त्यांनीं कांहींतरी नवल बर्तल्याचं नाटक केलं. पण मी डोळे मिटून सारं कांहीं ऐकत होतों हें त्याना काय माहीत? आता सुद्धा आई अन् वॅरन कोणती गोष्ट माझ्या-पासून छपवताहेत हे बाहेर काढल्याशिवाय मी रहातों की काय? हें दार जर पारदर्शक असतं तर त्यांना मुळींच पत्ता न लागतां सारं कांहीं दिसलं असतं मला !.....आणि मी ही घंटा वाजविली तर? किंवा हें कप-बश्यांचें सामान पाडलं तर? कुणीतरी दार उघडील अन् मला झटकतां येईल, पण नकोच ते. उगीच नोकरमाणसांना आपली ही शोभा दिसायला नको. कुणाला दिसतां कामा नये आपला हा छळ, पण उद्यां.....'

कुणातरी स्त्रीचें हास्य अकस्मात त्यांच्या कानावर आले. त्यांच्या आईचंच का होतें तें? असेल. आनंदी व्हायला विपुल कारणें होती तिला. कोपन्यांत फेंकून दिलेल्या मळक्या कपड्यांच्या गड्याप्रमाणें आपल्या मागची ब्याद चुकण्यासाठीं त्या एवढ्याशा असहाय्य जीवाला तिने कोंडून नव्हतं का ठेवलं? हळूच खिडकीकडे जाऊन त्यानं बाहेर डोकावून पाहिलें. कांहीं पोरी आपल्या प्रियकरांबरोबर हिंडत होत्या—एवढंच.

त्यानं असं डोकावून पाहिलं तेव्हां खिडकी कांहीं फारशी उंच नाहीं ही गोष्ट त्याच्या ध्यानीं आली आणि आपण काय करीत आहोंत याची जाणीव होण्याआधींच त्यानं उडी टाकली व फुलांत उतरल्यासारखा तो

जळतें रहस्य

खालीं आला. किंचित् आवाज झाला पण तो कुणाच्या लक्षांत आला नाहीं. आता तो पूर्णपणे मोकळा होता. शत्रूंच्या मार्गे जाऊन हेरगिरी करायला आतां हरकत नव्हती. इतके दिवस अत्यंत निर्मल आणि निष्पाप असलेल्या त्या मुलाचा अवघ्या दोन दिवसांत हेरगिरी हा स्वभाव होऊन राहिला होता. पाऊल वाजूं न देतां त्यांनैं हॉटेलला वळसा घातला. आपण सापडूं या भीतीनें त्याचे काळीज धडधडत होतें. भोजनगृह इथेंच होतें. अत्यंत सावधगिरीनें त्याने तावदानावर तोंड लावलें. तें जोडपें तिथें नव्हतें. खिडकी, मागून खिडकी ओलाडीत तो चालला होता. जिन्यांत किंवा आवारात आपली त्याची टक्कर व्हायची या भीतीनें तो आंत शिरला नाहीं. शोधशोधून तो निराश होण्याच्या बेतांत आला होता. पण, अकस्मात् बाजूच्या दारांतून दोन आकृती त्याला बाहेर पडतांना दिसल्या. दिसूं नये म्हणून जीव मुठींत धेऊन तो दडला. हो. त्याची आईच होती ती. अन्तीही आपल्या तिन्ही त्रिकाळच्या सहचराबरोबर ! 'अगदीं वेळेवर पोचलों म्हणायचा' तो मनांत म्हणाला. 'काय बोलताहेत बरं ! या खट्याळ वाऱ्यांनं थोडावेळ आपली वटवट बंद केली असती तर ?' त्याची आई हंसली. चांगलं त्याला ऐकूं जाईल अशी हंसली. त्यानं तिला असं हंसतांना कधींच ऐकलं नव्हतं. तें हास्य किंचित् उन्मादित, कर्णभेदक, अत्यंत विलक्षण अन्न होतं. या अस्वाभाविक आल्हादामुळें जरी त्याला भीति वाटली तरी तिला तात्कालिक धोका नाहीं कारण ती आनंदांत आहे असें पाहून त्याला धीर आला. तर मग त्या उभयतांनीं हातीं घेतलेली गोष्ट तशी गंभीर स्वरूपाची नाहीं म्हणायची ! मग ती छपवण्यासाठीं हा एवढा खटाटोप कां ? ज्या रहस्याचा थांग घेण्यासाठीं आपण एवढी यातायात केली तें तेवढें मोल्यवान् आणि महत्वपूर्ण नाहीं या विचारानें त्याच्या उत्सुकतेवर विरजण पडलें.

चांदण्यांतल्या सावल्या

या रात्रीच्या वेळीं तीं कुठें चाललीं असतील ? जोराचा वारा आकाशांतून वहात असावा. कारण दग सैरावैरा धावून चंद्रबिंबाला ग्रासून टाकीत होते. कधी कधी आकाश इतकें भरून आई कीं वाट दिसेनाशी होई आणि मग अकस्मात् उघाड होऊन समळी सृष्टि उजळून निघून पानन् पान चांदीच्या कांतीनें झळाळूं लागे. छात्राप्रकाशाची ती क्रीडा किती तरल, अद्भुत होती ! कुणी तरी यक्षकन्या विबल होऊन नववस्त्र परिधान करीत आहे आणि ते सुद्धां तिच्या निर्वस्त्र लक्षण्याचा आपण पुरा आस्वाद घेण्या आर्षीच ! पुन्हां एकदा चंद्र झळकूं लागला आणि दोन आकृति एडगरला दिसूं लागल्या—किंबहुना ती एकच आकृति होती असें म्हटलें तरी चाललें असतें. कारण तीं दोघें एकरूप झाल्यासारखीं रानाच्या दिशेने बिलगून बिलगून चालत होती. कां ? कोणीकडे ? वाश देवदारांमधून धुडगूस घालीत होता.

‘ चलयचंच यांच्यामागून ’ तो मनांत म्हणाला ‘ या घळींत माझी चाहूल मुळीच लागायची नाही त्यांना. ’

आपल्या पावलांची व हालचालीची चाहूल लागूं न दिल्याबद्दल वाऱ्याला त्याने त्रिवार धन्यवाद दिले ! झाडाझाडाचा आणि सावली-सावलीचा आश्रय घेत तो चालला होता. आपल्या शत्रूंच्या संभाषणांतील एक शब्दहि कानीं येउं न दिल्याबद्दल त्याच वाऱ्याला त्यानें त्रिवार शाप दिले. जर कां एकदां त्यांच्या संभाषणाचा विषय कळता तर हां हां म्हणतां तें रहस्य नक्की आपणाला अवगत झालें असतें असें त्याला वाटत होतें. आपल्या मागच्या हेराचा बिलकूल दादपत्ता नसल्यामुळें फो व्हुमेंताल आणि तिचा वल्लभ आपली वाट चालत होती. वनश्रीने पसरलेल्या विस्तीर्ण छायांच्या रुजाम्यांवरून असीम हर्षानें तीं सर्वस्व विसरून चाललीं

जळते रहस्य

होती. चांद्रातीचे तें ऐश्वर्य आणि परस्परविषयक कुतूहल यांच्या खेरीज अन्य कशाचेंहि भान त्यांना उरलें नव्हतें. आपल्या प्रत्येक पावलावर पाळत ठेवली जात आहे आणि दोन अधीर डोळे द्वेषानें आणि कुतूहलानें सारखे आपल्याला टेवळीत आहेत याची त्यांना तरी कुठून कल्पना ?

अकस्मात् अर्ध्या वाटेवर ती थांबली. त्याबरोबर एडगरनें स्वतःला एका झाडाआड घट्ट चिकटून घेतलें. तो भयभीत होऊन गेला. "समजा ती परतलीं अन् आईला मी खोलीत आढळलों नाहीं. तर ? तिला मी पाळत ठेवल्याचा सुगावा लागेल. आणि सगळेंच फिसकटून हें रहस्य उलगडणें सर्वथैव अशक्य होऊन जाईल." सुदैवानें त्याच क्षणाला दगांची पांगापांग झाली आणि चंद्र झळकूं लागून प्रकाशानें आसमंत उजळून गेला. लहानशा घळीत जाणाऱ्या काळोख्या अन् चिंचोळ्या वाटेनें नेण्यासाठीं तो तिला फुस लावीत आहे हें त्यानें पाहिलें. एडगरची आई नकार देत आहे असें वाटत होतें पण बॅरन तिला आग्रह करीत होता. कां ? तिच्याकडून त्याला काय हवं ? याला करायचं आहे तरी काय ? त्याला आपण वाचलेल्या पुस्तकाची आठवण झाली. त्यांतले खुनाचे, माणसं पळवण्याचे, असंख्य गुन्ह्याचे निरनिराळे प्रसंग त्याच्या डोळ्यांपुढें नाचूं लागले. तिचा जीव घेण्याचा बॅरनचा विचार असेल का ? हं. म्हणूनच त्यानें तिला असं निर्जनस्थळीं आणलें; याचसाठीं— आपणाला तिला खोलीत कोंडायला लावलं. मग मदतीसाठीं आरडा-ओरडा करायचा का ? 'खून' अशी किंकाळी फोडावी का ? त्याचे ओठ भयानें इतके आवळले गेले होते की त्याच्या तोंडून शब्द फुटेना. त्याची भावना इतकी तीव्र झाली होती की त्याला धड उभं रहातां येईना. त्याचे पाय लटलटूं लागले आणि कौलमडूं नये म्हणून त्यानें हाता.

चांदण्यांतल्या सावल्या

लगतची फांदी घट्ट पकडून धरली. पण ती मोडून 'कडाड' असा आवाज झाला.

दचकून दोघांनीही वळून डोळे ताणून काळोखांत पाहिले. श्वास कोंडून एडगर तसाच निश्चळ उभा राहिला. रानावर स्मशानशांति पसरली होती. कुठं पान हलत नव्हतं की कुठं आवाज निघत नव्हता. अमळ-शानं ती म्हणाली, ' परत फिरूं या आपण. '

किती घाबरली होती ती ! बॅरनही घाबरला होता. त्याने तिचे म्हणणे मान्य केले. विचारग्रस्त स्थितींत संथ पावलांनी हातांत हात गुंतवीत ती परत फिरली. त्याच्या विचारमग्नतेचा फायदा घेऊन झाडांच्या दाटीवारीतून एडगर धूम पळत सुटला आणि हॉटेल जवळ येऊन धापा टाकू लागला. चावी फिरवून तो खोलीत शिरला आणि कपडे काढून त्याने खाटेवर आंग टाकले. पूर्व स्थितीवर येण्यासाठी त्याला काही वेळ स्वस्थ पडून रहावे लागले. नंतर, त्याचे प्रत्यागमन पहाण्याच्या निश्चयाने तो उठून खिडकीशी गेला. ती अत्यंत सावकाश चालत असली पाहिजेत. कारण बऱ्याच वेळाने त्याला त्यांच्या सावल्या दिसू लागल्या. त्या पोपटी प्रकाशांत त्यांना भुतांची कळा आली होती. खरोखरच बॅरन हा संभावित खुनी असेल का ? आणि ती सुक्री काटक्री आपल्या हातून मोडली गेल्यामुळे ते भयंकर कृत्य टळले असेल का ? पुन्हां निर्मळ चांदणे पडले. यापूर्वी कधीच एडगरने आपल्या आईच्या चेहऱ्यावर इतका आनंद पाहिला नव्हता. पण बॅरनचा चेहरा लांकडाच्या ठोकळ्यासारखा आणि निराश दिसत होता. एडगरला वाटले की रचलेला दुष्ट डाव फुकट गेल्यामुळे बॅरनचा नूर असा उतरला असावा.

जळते रहस्य

हॉटेलच्या जवळ आली तशी ती विलग झाली. 'ती वर बघतील का ? छे: ती मला पार विसरून गेली आहेत.' नंतर विजय आणि विषाद यांच्या संमिश्र अनुभूतीत तो पुटपुटला, 'पण मी तुम्हांला विसरलेलो नाही. तुम्हांला वाटत असेल की मी शोपलें आहे किंवा नाहीच आहे या जगांत. पण थांबा जरा; तुम्हीं कसे चुकलां आहांत हे मी तुम्हांला दाखवून देणार आहे. तुमचें रहस्य तुमच्या हातून हिसकून घेतल्याशिवाय मी तुमची पाठ सोडणार नाही. सारखा डोळ्यांत तेल घालून जागणार आहे मी !'

दोघांनीही आवारांत पाऊल टाकले. पुन्हां त्यांच्या आकृति एकाकार झाल्या. नंतर आंगण चांदण्यांत बुडून गेले आणि हळूहळू त्याला पदस्पर्श न झालेल्या हिमाच्छादित भूपृष्ठाची शोभा प्राप्त झाली.

झोबाझोबी : : : : : १०

एडगर खिडकीपासून दोन पावलें मागे हटला. त्याचा श्वास कोंडला होता. शरीर हादरून गेले होते. कधीच तो त्या रहस्याच्या इतका निकट आला नव्हता. उन्माद, साहस, खून, विश्वासघात या केवळ मुलांनी वाचायच्या पुस्तकांतल्या स्वप्नाळू, अस्वाभाविक आणि अप्राप्य कथा असतात अशी त्याची समजूत होती. पण अकस्मात त्याला असे वाटले की धोका आणि साहस यांच्या त्या भयंकर जगांत आपण ओढलो गेलो, सहभागी झालो. या अनपेक्षित प्रारंभानं एकाच वेळी तो भयचकित आणि आनंदित झाला.

झों बा झों बी

‘ आमच्या जीवनांत आलेल्या याभ्रमणसाच्या स्वभावाची कल्पनाच होत नाही मळा...तो खरोखरच खुनी असेल का ! तसें नसेल तर तो आईला निर्जन आणि काळोख्या ठिकाणीं कां नेऊं पहातो ! ’

कांहीं तरी भयंकर कृत्य घडूं पहात आहे हें त्याला दिसत होतें पण हें दुष्कृत्य टाळण्यासाठीं काय उपाय करावे हें मात्र त्या विचारांच्याला कळेना. एका गोष्टीची त्याला खात्री होती. तो उद्यां बापाला पत्र किंवा तार पाठविणार होता. पण इतक्या उशिरानं तें निरर्थक नाही ना व्हायचं ? याच रात्रीं काय घडेल कुणीं सागावें ? त्याची आई अजून आपल्या खोर्लीत आली नव्हती; ती अजून त्या बदमाषाबरोबर असली पाहिजे...

त्यांच्या खोर्लीच्या दोन दारांच्या मधोमध एक लहानशी लोंबी होती. कॉरीडॉरमध्ये जें जें कांहीं चाललें असेल त्यांतील शब्दन्शब्द ऐकण्याच्या निश्चयानें तो तिथें दडून राहिला. सरतेशेवटीं त्याला पावलें वाजलेलीं ऐकूं आलीं. तीं काय बोलतात, काय करतात हें जाणून घेण्यासाठीं त्याचें सारें ध्यान कानाडोळ्यांत उभें राहिलें होतें.

किती संथपणें चाललीं होती तीं ! — जणूं काय पर्वतच चढून जाताहेत. संध्याकाळच्या सहलीनंतर थकून गेल्यामुळें आपापल्या खोलीकडे वळण्याचें कसलेंच चिन्ह त्यांच्या हालचालींतून दिसत नव्हतें. तीं पुन्हा पुन्हां थांबत आणि कुजबुजत होती. बुद्धीला विलक्षण वेदना होऊन एडगर नुसता कांपूं लागला. तीं काय बोलतात तें ऐकण्यासाठीं त्यांनें सर्वस्वाचें मोल दिलें असतें. तरीहि आपल्या जवळ तीं आहेत हें त्याला दिसत होतें. पण अरेरे, किती सावकाश ! आतां तिची करुणा भाकणारा बॅरनचा आवाज त्याला ऐकूं आला. त्याच्या आईच्या तोंडून शब्द निघत होते ‘ नको, नको. आज नको. ’

जळते रहस्य

एडगरच्या अंगावर कांथा उठला. ती जसजशी एकेक पाऊल त्याच्या जवळ येऊं लागली, तसतशी त्याची वेदना वाढत जाऊं लागली. नंतर तो तिरस्करणीय आर्जवी आवाज त्याला पुन्हां ऐकू आला.

‘कृपा करून नाही म्हणू नकोस. अशी निष्ठुर होऊं नकोस अशा या सुंदर रात्री...’

आणि त्याची आई स्वसंरक्षणार्थ घाबरून जाऊन म्हणाली: ‘मला धीर होत नाही. नको. खरंच आज नको. कृपा करून मला सोडा.’

बॅरनला तिच्याकडून काय हवं आणि ती कां अशी घाबरली आहे याचें पुन्हां एडगरला आश्चर्य वाटलें. तो ज्या दाराआड लपला होता त्याच्या दुसऱ्या बाजूला ती येऊन थांबली होती आता. एकाच खोलीत असल्याप्रमाणें त्याचें सारें बोलणें त्याला स्पष्टपणें ऐकू जात होतें.

‘ये, मातिल्द, ये ना.’

त्याच्या आईनें एक सुस्कारा सोडला; तिचा प्रतिकार क्षीण होत चालला. अं ! काय, होतंय काय ? तीं खोलीत न जातां पॅसेजमध्ये गेलीं. या सान्याचा अर्थ काय ? तीं आतां बोलत कां नाहीत ? त्या बदमासानें तिचा गळा दाबला असेल का ? भीतीनें वेडा होऊन त्यानें दार उघडलें. एबदीशी फट ! पण तिच्यांतून जें चाललें होतें तें दिसत होतें. बॅरननें तिच्या कमरेभोंवतीं हात घातला होता आणि तो तिला फूस लावीत होता. तींही आतां पूर्वीसारखा प्रतिकार करीत नव्हती. बॅरनच्या खोलीपुढे तीं थांबलीं.

‘आतां हा दुष्कृत्याला सुरवात करणार’ तो मनांत म्हणाला, पुस्तकांतल्या भयंकर गोष्टींच्या आठवणीनें त्याच्या चित्तांत गर्दी केली होती.

झों वा झों वी

तत्काळ त्यानें दार लावले व सरळ तो त्यांच्या दिशेनें धांवला. काळोखांत आपल्या समोर येत असलेली ती आकृति पाहून ती ओरडली व दचकून वाजूला झाली. पण लगेच मूर्च्छा आल्यासारखे होऊन ती गळून पडली. बॅरननें तिला सांवरून बाहुपाशात धेतले. त्याचवेळीं दोन चिमुकल्या मुठींचे आपल्या नाकातोंडावर प्रहार होत आहेत आणि मांजराच्या नखांचे ओरबाडे निघत आहेत असें त्याला वाटले. भानावर येउन तिनें पोबारा केला आणि आपल्या शत्रूची नीट कल्पना न होऊन तो आंधळेपणानें मुठी चालवूं लागला.

ऐन ज्वानीत असलेल्या त्या माणसाच्या प्रतिकाराला तोंड देण्या-इतकें सामर्थ्य आपल्यांत नाही याची एडगरला पुरेपूर जाणीव होती. पण आपली शिकस्त करण्याचा त्याचा निर्धार होता. निदान आपल्या द्वेषाची पुरी जाणीव त्याला द्यायची असें त्यानें ठरविलें होतें. दांत ओंठ खात आणि सर्व शक्ति वेंचून तो एकसारख्या मुठी हाणीत होता. बॅरननें आतां आपल्या हेराला ओळखले होतें. त्याने त्याला चांगलाच ठोक दिला. रंगाचा बेरंग करणाऱ्या त्या पोराने तो संतापला होता. हूं कीं चूं न करता एडगरनें तें सगळें सहन केले. काहीं मिनिटें त्यांची ही लढत चालली होती. शेवटीं आपण एका पोरानीं भाडत आहोंत या गोष्टीची लाज वाटून बॅरननें त्याला मानगुटीला धरून एक हात लांब ठेवले. त्याच्या शक्तीपुढें आपले काहीं चालत नाही असे पाहून एडगर चवताळून उलटला आणि त्यानें त्याच्या उजव्या हाताला कडकडून चावा धेतला. बॅरन घोगऱ्या आवाजांत ओरडला, त्याची पकड ढिली पडली आणि तो भानावर येण्यापूर्वी एडगरनें आपली खोली गांठून तिला कडी लावली.

मध्यरात्रीच्या या झगड्याचा कुणालाहि पत्ता लागला नाही. सगळे लोक गाढ झोंपीं गेले होते. स्मशानांतील कबरांप्रमाणें सर्व कांहीं निश्चल,

जळते रहस्य

शांत होतें. बॅरनने रुमालानें आपल्या हाताचें रक्त पुसून घेतलें. अस्वस्थ चित्तानें त्यानें कॉरिडॉर मधल्या काळोख्या जागेकडे पाहिलें. कुणीसुद्धां दिसत नव्हतें तिथं; आणि तरीहि लाच कुठेंतरी एक दिव्याची वात भिर-भिर कांपत त्याची फजीती पाहून हंसत होती.

वादळ : : : : : ११

‘ तें सारें एकादं भयंकर स्वप्न तर नव्हतं ! ’ दुसरे दिवशीं सकाळीं उठला त्यावेळीं तो स्वतःलाच म्हणाला. त्याचें डोकें दुखत होतें. आपल्या अंगावर त्याची नजर गेली तेव्हां आपण कपड्यांसह झोपी गेल्याचे त्याला दिसून आलें. उडी मारून तो आरशाजवळ गेला. उतरलेला निस्तेज चेहरा, विस्कटलेले केस, लाल लाल टेंगळामुळें विद्रुप दिसणारें कपाळ रशी आपली मूर्ति त्याला दिसून आली. मोठ्या कष्टानें त्यानें कल्पनांची जुळवाजुळव केली आणि काय काय घडलें याची तो आठवण करण्याचा प्रयत्न करूं लागला. मध्यरात्र उलटल्यानंतर केव्हांतरी, खरंच, त्या पॅसेंजमधे आपल्या शत्रूशीं आपण दोन हात केले; नंतर आपण पळत खोलीत आलों, आपण पळून जाण्याचा विचार केला; पण श्रमानें आपण गळून गेलों होतों; कपडे कादल्या शिवाय आपण अंधरुणावर अंग टाकलें होतें; तेथेंच आपण अस्वस्थ झोंपेच्या आहारीं गेलों; झोंपेंत सुद्धां तसलींच स्वप्नें आपणाला पडलीं होती आणि आपणाला रक्ताचा वास येत होता.

त्यादी गोष्टी त्याला आठवू लागल्या. खाली बायेंत कुणाची तरी पावले
 गजलेली ऐकू येत होती; लोकाचे आवाज स्याच्या कानांपर्यंत येत होते;
 आकाशांत सूर्य बराच वर आला होता. वेळ बराच झाला असला पाहिजे.
 याने घड्याळांत पाहिले पण ते बंद पडले होते. भावनावेगांत सांपड-
 ष्यामुळे तो त्याला चावी देण्याचे विसरून गेला होता. इतर कोणत्याहि
 गोष्टीपेक्षां नक्की वेळ कळण्याच्या अशक्यतेमुळे तो अस्वस्थ झाला. झटपट
 याने कपडे काढले, अंगतांड धुवून घेतले आणि नवे कपडे घातले. नंतर
 तो खाली गेला. त्याला मन खात होते. चिस्त अस्वस्थ करीत होते.

त्याची आई टेबलावर सकाळची न्याहारी घेत भोजनगृहांत बसली
 होती. सुदैवाने एकटीच होती ती तिथे. बॅरनचे ते तिरस्करणीय मुख
 अवलोकन करावे लागे नाही म्हणून त्याला हायसे वाटले...पण टेबलाशी
 येऊन त्याने आईला भविवादन केले तेव्हां एडगरला आत्मविश्वास
 नव्हता.

त्याला उत्तर न देतां ती खिडकीवाटे निश्चलपणे पहात राहिली.
 तिचा चेहरा उतरला होता, डोळ्यांभोंवतीं दाट काळी खळी पडली होती
 आणि तिच्या नाजुक नाकपुड्या थरथर कापत होत्या. ज्या ज्या वेळीं ती अशी
 भावनाविवश होई त्या त्या वेळीं त्या अशाच थरथरू लागत. एडगरने
 ओठ चावले. तिच्या स्तब्धतेनें तो कोड्यांत पडला होता. पॅसेजमधे
 'ओटो' वर कुणी झडप घातली हें कळलें असेल का तिला ? बॅरनला
 गंभीर स्वरूपाच्या जखमा झाल्या असतील का आपल्याकडून ? या शंकांनीं
 त्याच्यावर आक्रमण करून त्याला छळायला सुरघात केली. त्यांत तिच्या
 निश्चल रिकाम्या दृष्टीमुळे तो जास्तच घाबरला होता; त्याला जागचा
 हलायलाही भीति वाटत होती. न जाणो अकस्मात बसून ती आपल्यावर

जळते रहस्य

लागायची. तिचें लक्ष आपल्यावर जाऊं नये म्हणून मुळींच आवाज होऊं न देतां त्यानें पाव खाल्त्र व कॉफी पिऊन टाकली. ती खूप रागावली असली पाहिजे हें त्यानें ओळखलें; चांगली पंधरा मिनिटें गेली. कांहीं तरी घडेल म्हणून तो वाट पहात होता. पण तिच्या तोंडून अवाक्षर निघालें नाहीं. नंतर, त्याच्या अस्तित्वाची मुळींच दखल न घेतल्यासारखें करून ती उठली व जाऊं लागली. आतां काय करावें ? तसेंच टेबलाशीं बसून रहावें कीं तिच्यामागून जावें ? शेवटीं जावेंच असें त्यानें ठरविलें. तरी तिनें त्याची उपेक्षा तशीच चालू ठेवली. तसतसा तो जास्तच दीन होत गेला. कुठें जायचें हें न कळून तो मागें राहूं लागला. नंतर तो तिच्या खोलीवर गेला पण खोलीचें दार लागलेलें होतें.

त्याचा कालचा जोमदारपणा पार नाहींसा झाला होता. काय करावें हें त्याला कळेनासें झालें होतें. आपण बॅरनवर असे तुटून पडलों हें कदाचित् ठीक झालें नसावें असें त्याला वाटूं लागलें. तीं आपला वचपा काढण्याच्या विचारात असतील कीं आपली मानखंडना करण्याचा नवा उपाय योजीत असतील ? त्याला अडकून ठेवण्यासाठीं नवा सांपळा रचण्यांत तीं गढलीं असावीं असें त्याला खात्रीपूर्वक वाटूं लागलें. वादळ जमूं लागलें असून दगादगांतून विजेचे चमकारे घांवत आहेत असें कांहीं तरी त्याला वाटत होतें. सकाळपासून त्याच्या मनावर या शंकेनें दगड ठेवल्यासारखें झालें होतें. लंचच्या वेळीं तो टेबलाशीं आला तो राईएवढा होऊन.

डोक्यावर कोसळूं पहाणाऱ्या राक्षसी मेघाप्रमाणें दिसणाऱ्या त्या निस्तब्धतेचा भंग करण्याच्या इराद्यानें त्यानें तिला म्हटलें, 'गुड डे'.

तिनें आरपार त्याला पाहिलें आणि याही खेपेला तिनें उत्तर केळें नाहीं. ती किती संतापली आहे, संतापातिरेकामुळें तिला कसें बोलवत

वादळ

नाहीं हें एडगरला कळून चुकलें. इतक्या कडेलोटाला त्याने तिला कधीच आणलें नव्हतें, बिचाऱ्याचा काळजाचा ठाव सुटला; आतां म्हात्र त्याला खरीखुरी भीति वाटली. ती अनेकदां त्याच्यावर रागावली असेल, पण तें केवळ वरवर, अगदी मनापासून नव्हतें. उन्हाळ्यांत वादळ यावं, कांहीं क्षणानंतर ओसरावं अन् मग हल्ले उजेड पडावा तशासारखा असे तो राग. पण त्याची खात्री झाली की आज तिचा सारा गाभा हादरून गेला आहे, तिच्या स्वभावांतली कसली तरी अदम्य वृत्ति चवताळून उठली आहे. आपण चिडवून उठविलेल्या या शक्तींना तोंड देण्याची पाळी आलेली पाहून त्याच्या अंतःकरणांत कांपरें भरलें. त्याला घड घांस गिळतां येईना; त्याचा घसा कोरडा पडला होता; ओठ फुटून निघत होते. त्याच्या या दुर्दिन अवस्थेची तिला कांहींच कल्पना नसावी. शेवटीं एकदांचें जेवणाचें तें भयंकर दिव्य संपून ती टेबलावरून उठली तेव्हां फो ब्लुमेंताल मुलाकडे वळून म्हणाली,

‘ एडगर, माझ्या खोर्लीत चल. मला तुझ्याशीं दोन शब्द बोलायचे आहेत. ’

देव दयेनें तिच्या आवाजांत धमकी नव्हती. पण तिच्या वागण्यांत विलक्षण थंडपणा अन् तुटकपणा दिसत होता. गार पाण्याची कळशी अंगावर ओतावी तसे ते शब्द त्याला वाटले आणि त्याला हुडहुडी भरली. त्याचा उद्धटपणा लयाला गेला आणि फटका बसलेल्या कुत्र्याप्रमाणें तो तिच्यामागून खोर्लीत चालता झाला.

कांहीं वेळ तरीच मुकाट राहून तिनें त्याची जास्तच गांजणूक केली. उघड्या खिडकींतून खेळणाऱ्या मुलांचे आनंदी हास्यनिनाद ऐकू येत होते; पण एडगरचें काळीज इकडे पिळून निघत होतें. त्याच्या

जळतें रहस्य

आईलाहि अवघडल्यासारखें होत होते. मुलाची नजर टाळून तिने त्याच्याशी बोलायला मुरवात केली.

‘एडगर, तुझ्या वर्तनाबद्दल मला काय वाटतं हे मला सांगायचं नाही. त्याच्या केवळ कल्पनेनं माझ्या अंगावर कांटा उठतो. त्याचे परिणाम तुला भोगले पाहिजेत. संमंत्रस आणि प्रौढ लोकांत कसं वागावं हे तुला कळत नाही. मी तुझ्या वडलांना कळवलं आहे की, यापुढं माझ्याच्यानं कांहीं तुला वळण लावतां येत नाही, कारण तूं अधिकाधिक भडकत चालला आहेस तेव्हां तुला यापेक्षां कडक शिस्तीत ठेवले पाहिजे. मी त्यांना सुचविले आहे तुझ्यासाठीं एकादा चांगला शिक्षक पहायला किंवा तुला एखाद्या बोर्डिंग स्कूलमध्ये पाठवायला. त्याशिवाय तुला वळण लागायचं नाही. एवढंच. यापुढं तुझ्यामुळं मी डोकं उठवून घेणार नाही.’

एडगरनें मान खाली घातली. त्याला चांगलें माहीत होतें की हा केवळ उपोद्घात आहे, पुढला भाग याडूनहि वारंट आहे. ती पुढें म्हणाली,

‘तुला बॅरनची क्षमा मागावी लागेल...’

एडगर चमकला; पण ती हट्टाला पेटली होती. तिनें त्याला विरोध दाखवायला क्षणाचीहि सवड दिली नाही.

‘ते सकार्ळीच गेले आहेत. मी सांगेन तसें त्यांना पत्र लिही...’

एडगरनें बोळण्याच्या पुन्हा प्रयत्न करून पाहिला. पण त्याला बोलूं न देतां ती घाई घाईनें म्हणाली,

‘एक शब्दाहि ऐकून घेणार नाही मी ! बस. तो तिकडे कागद आहे आणि तें पेन...’

वादळ

एडगरने डोळे वर करून तिच्याकडे पाहिले. तिच्या निष्ठूर डोळ्यांत निश्चय स्पष्ट दिसत होता. ती कधीच त्याला अशी दिसली नव्हती. तो टेबलाशी गेला, त्याने पेन उचलले आणि मान खाली घालून तो कागदाकडे पाहू लागला.

‘घाल तारीख. झालं! सोड एक ओळ. ठीक. लिही. ‘प्रिय बॅरनसाहेब,’ स्वल्पविराम. आणखी एक ओळ सोड. किंचित उजव्याने कर सुरवात. ‘तुम्ही सेमरिंग सोडलंत हे कळून मला फार वाईट वाटले.’ जोडाक्षरं नीट काढ. झालं! लिही पुढं. ‘आपला प्रत्यक्ष निरोप घेतां न आल्यामुळे हा असा पत्रद्वारे घेत आहे.’ हं झटपट. किता काढत्यासारखं अक्षर नको आहे. पूर्णविराम. ‘रात्रीच्या माझ्या गैरवर्तनाबद्दल मी आपली क्षमा मागतो. जिवावरच्या दुखण्यातून उठल्यापासून लहान-सहान गोष्टींनीही मी कसा चिडीस जातो हे आईने तुम्हांला सांगितले आहेच. त्यामुळे माझ्या हातून भलत्या गोष्टी घडून जातात आणि नंतर त्याबद्दल मला खेद होतो...’

त्याची वांकलेली मान ताठ झाली; तो मागे वळला. त्याची मुद्रा निर्भयतेने झळाळू लागली.

‘हे खरे नाही; मी असं लिहिणार नाही...’

‘एडगर’ आईने त्याला दरडावले.

‘ते खरे नाही. मला वाईट वाटावे असे मी कांहीच केलेले नाही. दुसऱ्याची क्षमा मागण्यासारखी कोणतीच द्राड गोष्ट मी केलेली नाही. तू मदत मागितलीस म्हणून मी धांवलो. एवढेच काय तें मी केले.’

तिने ओठ चावला; तिच्या नाकपुड्या कापू लागल्या. ‘मी मदत मागितली ! एडगर, वेड लागलय तुला.’

जळते रहस्य

एडगर उसळून म्हणाला,

‘हो, मागितलीस, तिथं त्या पॅसेजमध्ये. रात्री त्याने तुला घट्ट धरले होते तेव्हां.’ ‘मला जाऊं द्या, मला सोडा,’ असें तूं एवढ्या मोठ्यानं म्हणालीस कीं तें मला माझ्या खोर्लीत स्पष्टपणें ऐकूं आलें.’

‘तूं खोटं सांगतोस. मी नू बॅरन पॅसेजमध्ये नव्हतों. जिन्यापर्यंतच ते माझ्याबरोबर होते !’

असत्याचा हा कळस पाहून त्याच्या सहनशीलतेचा कडेलोट झाला. भ्रमिष्टासारखा तारवटकेल्या डोळ्यांनी तिच्याकडे पहात तो चाचरला,

‘तूं .. पॅसेजमध्ये ... नव्हतीस ? आणि .. त्यानं ... तुला ... धरलं ... नव्हतं ? घट्ट ... तुझ्या इच्छेविरुद्ध ?’

ती हंसली. पण तें अत्यंत निस्सत्व कोरडं हास्य होतं.

‘तुला स्वप्न पडलं असलं पाहिजे खास !’

आतां हें फार झालें. प्रौढ माणसें कशीं खोटं बोलतात, कशा ढबाळ्या करतात, खोठ्याचं खरं कसं करतात, द्वयर्थीं बोलून पळवाढ कशी काढतात हें त्याच्या चांगल्या परिचयाचें होतें. पण घडघडीत डोळ्यांनी पाहिलेल्या गोष्टी नाकारण्यापर्यंत त्याची मजल जाऊं शकते हें त्याला सहन करवेना.

‘आणि माझ्या कपाळावरचें हें भलें थोरलें टेंगूळसुद्धां स्वप्नांतलेंच का ?’

‘मला काय माहित तूं कुणा सोबत्याशीं मारामारी केलीस तें ? मला आतां तुशी वटवट नको. बस अन् लाग ल्हायला.’

वा द ल

ती अमदीं बांदरी फटक पडली होती आणि मोठ्या कष्टाने वृत्ति शांत राखीत होती.

पण एडगर चिडला. वडील माणसांबद्दल विश्वासाचा आणि श्रद्धेचा शेवटचा मंद निखाराही आतां त्याच्या अंतःकरणांत विद्यून गेला. सत्य अस पायदळीं तुडवते तरी कसें माणसाला ! असले बडबडीत असत्य त्याला सहन करवेना. त्यानें आपल्या सर्व शक्ती गोळा केल्या आणि तो शांत, संयत आणि कठोर बनला. त्याच्या स्वराला विलक्षण मर्मभेदकता प्राप्त झाली. “ तर मग स्वप्नांतच होतो मी ! पैसेजमथला तो सारा प्रकार, कपाळावरचे हें टेंगूळ-केवळ स्वप्नच तर हें सारें ! आणि तूं आणि तो चादण्यांत फिरत होता तेंही स्वप्नच ! घळींतल्या चिंचोळ्या अन् अंधाच्या वाटेने तो तुला नेत होता तेंही खोटच ! बांतले काहीं सुद्धा खरं नव्हे. हो ना ! मी खोलीत कोंडून राहीन असंच वाटलं असेल तुला. नाही का ! तूं समजतेस तितका मी मूर्ख नाही. समजलं ! ”

त्यानें निर्भयपणे तिच्याकडे पाहिलें. आणि त्याच्या या विक्षेपानें ती क्षणभर नरम आली. आपल्या एकुलत्या मुलाच्या डोळ्यांतून उडणाऱ्या त्या द्रेषाच्या ठिणग्या बघत रहाणें मोठें दुःसह होतें. शेवटीं तिचा संताप अनावर झाला.

‘तोंड आटप ! मी सांगते तसं लिही ताबडतोब. नाहीतर...’

‘नाहीतर काय !’ अधिकच उद्धटपणानें त्यानें विचारलें.

‘नाहीतर मुलाळा बडवतात. तसं मी तुला बडवीन. ’

एडगर दोन पावले पुढें झाला आणि उपहासानें हंसूं लागला.

जळते रहस्य

तिचा हात वर उचलला गेलाच होता तो ताडकन त्याच्या डोक्यावर आदळला. संतापाने आणि आश्चर्याने त्याने किंकाळी मारली. नंतर बुडणाऱ्या माणसाने नाकातोंडात पाणी गेल्यावर आधार सांपडण्यासाठी वाटेक तसे हात मारावे तसा तो आंघळेपणाने मुठी चालवू लागला. त्याच्या मुठींना मृदुल आणि विनत असा स्पर्श घडत होता. पुन्हा त्याने प्रहार केला. पण तो तिच्या भकास चेहऱ्यावर. इतक्यांत एक किंकाळी फुटली...

या करुण किंकाळीने तो भानावर आला. आपण काय केलं हे ? कसली भयंकर, अक्षम्य गोष्ट झाली ही ? त्याने प्रत्यक्ष आपल्या आईला मारलं होतं. लज्जा, भीति, किडस या भावनांनी तो बसा झपाटला गेला की धरणी दुभंग होऊन आपणाला पोटांत घेईल तर बरे असे त्याला वाटू लागलं. तिच्या डोळ्यापुढून केव्हां एकदां आपण अदृश्य होतो असे त्याला झालं. दूर ... दूर ... एडगर तिथून दारात, दारांतून जिन्यांत, जिन्यांतून हॉलांत आणि हॉलमधून रानांत पार दिसेनासा झाला. दूर...दूर... पृथ्वीच्या पलीकडे ! भुंकणारे शिकारी कुत्रे मार्गे लागल्याप्रमाणे तो वाट फुटेल तिकडे पळत सुटला.

उलगडा : : : : : १२

शेवटी एडगर एकदांचा थांबला. त्याचे हात पाय, त्याचे शरीर असे कांही कांपत होते की स्वतःला सांवरण्यासाठी त्याला झाडाचा आधार घ्यावा लागला. त्याला धाप लागली होती. आतां काय करावं ? कुठे जावं ? कांही काल घरासारख्या होऊन राहिलेल्या या इमारतीच्या नजीक रहाणे त्याला अशक्य झालं होतं. तो असहाय परित्यक्त होता. सारे जग निष्ठुर आणि स्नेहशून्य झालं होतं. काल सावली देणारी आणि

ब्रंधुभावानें त्याच्या भोंवतीं गोळा होणारी, हीं झाडे तुटकपणानें वागून त्याचा तिरस्कार करीत होती. त्याच्यापुढें अज्ञानाची विस्तीर्णता पसरली होती. त्या विशाल निसर्गामधरा तो विजनवास त्याला भयप्रद वाटला. हा एकाकीपणा असह्य होता. कुठें तरी जाऊन कुणाचा तरी सहवास मिळवला पाहिजे असें त्याला वाटलें. विहयेनाला आपल्या बापाकडे जाण्याचा त्याला धीर होईना. त्याची शिस्त करडी होती. त्याने त्याला तत्काळ सिमरिंगला परत पाठविले असतें. हा विचार त्याला असह्य झाला. त्यापेक्षां एकत्र्यानेच अज्ञाताचा प्रदेश तुडवीत रहावें हें बरे. त्याला वाटलें कीं इतउत्तर आपण हिला मारलें होते याची आठवण झाल्याशिवाय आईकडे आपण पाहूं शकणार नाहीं.

आजीकडे गेले तर ! तिने नेहमींच त्याचे लाड केले होते. केवढी प्रेमळ बाई ! घरी ज्या ज्या वेळीं तो संकटात सापडे त्या त्या वेळीं ती त्याची कड घेत असे. आईवडिलाचा राग निवेपर्यंत आजीच्या घरचा आश्रय घ्यायला हरकत नव्हती. तेथून आपण आईवडिलांची क्षमा मागून भलें मोठे पत्र लिहूं. त्याचा सारा अभिमान आता उतरला होता. या जगडव्याळ आणि द्रद्वरूप विश्वपसाऱ्यात त्याचा जीव चिमणीसारखा एवढासा आणि अमहाय होऊन गेला होता. काही दिवसांमागे आपण लहान होतो. तसें पुन्हा लहान होऊन जावें ह्याणून त्याचें हृदय उसासूं लागले.

बेडनला कस जायचं ? नेहमीं त्याच्या बरोबर असणाऱ्या बेंगरूळ पाकिटांतून वाढदिवसानिमित्त देण्यांत आलेले सोन्याचें नाणें त्यानें बाहेर काढलें. हातरुमालानें रोज तो तें घासून पुसून ठेवीत असे. तें लखलखीत नाणें मोडण्याचा धीर त्याला होत नव्हता. चिमण्या सूर्यासारखे तळपत होतें तें. किती मनोहर, किती चमकदार, किती सुंदर ! तिकिट घ्यायला

जळते रहस्य

पुरेल का तें ? कितीदां तरी त्यानें आगगाडीनें प्रवास केला होता ! पण त्यासाठी किती पैसे लागतात याची त्यानें केव्हांच चौकशी केली नव्हती. त्याच्या एवढ्याशा आयुष्यांत वास्तवतेशीं त्याचा हा असा पहिल्यांदांच संबंध येत होता. त्यानें गृहित घरलेल्या गोष्टींना स्वतंत्र मोल आहे आणि त्या म्हटल्या बरोबर येऊन पडत नाहींत हें त्याला कळून आलें. थोड्याच वेळापूर्वी त्याला वाटत होतें कीं आपण फार हुषार आहों आणि जाणण्यासारखें सर्व काहीं आपणाला कळलें आहे. पण मोहरबंद पुस्तकाप्रमाणें कितीतरी प्रश्न आणि रहस्ये आपणाला अज्ञात आहेत याची त्याला जाणीव झाली. आपल्या अडचणी त्याला दिसूं लागल्या. जसजसा तो स्टेशनकडे जाऊं लागला तसतसी त्याची दीनता वाढूं लागली. त्यानें कितीदां तरी जगात जाऊन कवि, योद्धा, राजा, बादशहा इत्यादि होण्याचे मनोरथ रचिले होते. असल्या मनोरथाना सत्यसृष्टींत उतरविताना केवढे प्रयास पडतात हें अनुभवानें कळूं लागल्यापासून त्याचा जीव राई एवढा होऊन गेला होता. आणि स्टेशनची इमारत दिसूं लागल्यापासून एकाच प्रश्नानें त्याला घेरून टाकले आणि तो म्हणजे, ' आपल्याकडचे पैसे तिकिटाला पुरतील ना ? ' चमचमणारे रूळ अनंतापर्यंत पसरले होते. वेटिंगरूममध्ये किंवा स्टेशनवर एकहि जीव दिसत नव्हता. हळूच तिकिट ऑफिसकडे जाऊन बॅडनला जायला काय पडतें याची त्यानें विनयपूर्वक चौकशी केली. बाराक्या भोकातून दोन चकित डोळे त्याच्याकडे पाहून प्रेमळपणानें हंसूं लागले.

‘ अर्धे तिकिट कीं सगळें ? ’

‘ सगळे. ’ त्याचा सारा अभिमान गळून गेला होता.

‘ सहा क्रावन. ’

‘ मग कृपा करून मला एक तिकिट द्या. ’

उलगडा

आपलें लखलखणारें धन त्यानें ऑफिसच्या फर्टीतून आंत लोटलें आणि तिकिट व मोड काटून घेतली. तो कार्डबोर्डचा तुकडा नव्हता तर स्वातंत्र्याचा परवाना होता असें त्याला वाटलें. त्यानें चांदीची ती नाणी खिशांत घातलीं आणि त्यांचा खुळखुळ आवाज ऐकून त्याला परम समाधान झालें.

गाडी यायला अजून बीस मिनिटें अवकाश होता. कुणाच्याहि दृष्टीला आपण पडणार नाहीं अशा बेतानें हळूच एडगर फाटकांतून आंत गेला. कांहीं प्रवासी आंत येऊन उगीच फ्लॅटफॉर्मवरून इकडून तिकडे फिरत होते. त्यांचें तो बसल्या ठिकाणीं लक्ष नव्हतें पण त्याला मात्र सगळ्यांचे डोळे आपल्यावरच खिळले आहेत असे वाटत होतें. लांबून गाडीनें शिटी घातली तसा जिवावरचा धोंडा बाजूला झाला असें वाटून त्याला हायसें वाटलें. हीच गाडी त्याला उघड्या जगांत नेऊन सोडणार होती. पहिल्या वर्गाच्या डब्यांत शिरेपर्यंत आपल्याकडेचे तिकीट तिसऱ्या वर्गाचें आहे हें त्याच्या ध्यानांतच आलें नव्हते. प्रवाशा प्रवाशांतसुद्धां वर्ग आहेत म्हणायचे. तो मनात म्हणाला. आणखी एक नवानुभूति ! त्यानें जेव्हां आपली चूक सुधारून घेतली तेव्हां आपले सहप्रवासी हे इटालियन मजूर असून त्याचे आवाज घोंगरे आणि हात घट्टे पडलेले आहेत असे त्याला आढळून आलें. त्यानीं आपलीं आवते बाजूला ठेवलेलीं होती व कुठेंच लक्ष न देतां बसल्या ठिकाणींच ते गात्रांचा थकवा घालवीत होते. त्यांच्यातला कुणी एक डुलक्या घेत होता. त्याला पाहिल्यावर त्याच्या मनांत आलें, 'किती काबाडकष्ट केले असतील या लोकांनीं ! केलेल्या भ्रमांनद्वल त्यांना पैसे मिळाले असतील. किती मिळाले असतील पण ?' पैसे ही आपोआप मिळणारी वस्तु नसून मिळवायची वस्तु आहे तर मग ! आजपर्यंत आपल्यासारखीच सुस्थिति सगळीकडे आहे अशी एडगरची

जळते रहस्य

कल्पना ! आपल्या उभय बाजूंना दैन्याच्या व दुःखाच्या केवढ्या भयंकर खाई पसरल्या आहेत याची आतांपर्यंत त्याला मुळींच जाणीव नव्हती. जगांत पुष्कळ उद्योग आहेत, धंदे आहेत आणि ते करूनच पैसे हाती येतात— ही व असली कितीतरी रहस्ये त्याने आजवर पाहून घेतली नव्हती. या एकान्ताच्या वेळी किती तरी नव्या गोष्टी तो शिकला होता; आणि जसजसा या प्रश्नांचा शोध घेत खिडकीतून बाहेरच्या धांवत्या वस्तुजाताकडे तो पाहू लागला तसतसा त्याच्या मनांत जास्त जास्त प्रकाश पडू लागला. हळूहळू, मनाच्या विषण्ण उत्कटावस्थेत, पुढे पसरलेल्या जीवनाच्या आश्चर्यकारक अनंत विविधतेची त्याला जसजशी कल्पना येत चालली तसतसे आपल्यांत कांहीं तरी वृद्धिंगत होऊन मोहरत आहे असे त्याला वाटू लागले. भीतीमुळे तो पळून निघाला होता आणि त्याला एकच बडकी भरली होती. पण त्याच्या या पलायनामुळेच त्याला स्वातंत्र्याचे समाधान चाखतां आले होते. आजवर पूर्णपणे उपेक्षिलेल्या वास्तवतेची त्याचा पहिल्या प्रथम संबंध जडला होता. पण हे त्याच्या दृष्टीला जसे एक महान कोडे वाटत होते तसाच तो सुद्धा आपल्या आईवडलांच्या दृष्टीलाहि एक कोडेच नव्हता का वाटत ? हो ! पूर्णपणे शक्य आहे हे ! त्याला आतां नवी दृष्टि प्राप्त झाली होती. जणू काय, त्याच्या डोळ्यांपुढेच अनंत पडदे अकस्मात गळून पडले होते, वस्तुमात्राचे अंतरंग खुले झाले होते, रहस्याचे रहस्य उलगडले होते. घरे वायूचे पत्र लावून उडत मागे जात होती. या सगळ्या शेतामळ्यांत अन् खोपट्या शोपड्यांत कोण रहात असेल ? तो मनांत म्हणाला, ते गरीब असतील की श्रीमंत ? सुखी की दुःखी ? आपल्या सारख्याच अस्वस्थ उत्कंठेने तेही भरलेले असतील का ? त्यांनाही ज्ञानाची तळमळ लागली असेल का ? ते सुद्धा आपल्या-प्रमाणेच जीवनाची आजवर खेळतच राहिले असतील का ?

निबिड अंधारांत

संयोगस्थळांवरचे बावटेवाले आतां त्यात्म पूर्वीसारखे योगायोगांनै त्या त्या ठिकाणीं ठेवले गेलेले खेळातलें भावलें वाटेनासैं झालें. एडगरला आतां कळून चुकलें कीं त्याना त्यांचीं म्हणून कांहीं कामें असतात, नियतीची परिपूर्ती करावयाची असते, जीवनसंग्रामाला तोंड द्यायचें असतें. गाडीने खालीं दर्शित वळण घेतलें तसा तिचा वेग वाटला आणि पर्वतराजी मागें पडूं लागली. वसंतांतील कोमल हिरव्या रंगांनै पर्वतांच्या कडांची धार मुंडावत चालली. परगंदा एडगरनै फक्त एकदांच मागें वळून आपण सोडलेल्या त्या भव्य प्रदेशाचें दर्शन घेतलें. त्या निळसर धूसर टेंकड्या अप्राप्यांत, अनंतांत अंतर्धान पावत होत्या. जसजशा त्या जास्त जास्त मागें पडून संध्याकाळच्या धुक्यांत बुडून जाऊं लागल्या तस- तसैं आपलें बाल्य त्या कालगत आणि भयदगंभीर प्रदेशांत कायमचें जमा झालें असैं त्याला वाटूं लागलें.

निबिड अंधारांत : : : : १३

शेवटीं उतारूंची पांगापांग होऊन एडगर जेव्हां बेडनच्या स्टेशनवर एकटाच उरला तेव्हां आजूबाजूचे सिम्रलचे हिरवे तांबडे कंदील पाहून रात्र पडल्याची त्याला जाणीव झाली आणि त्याचा उत्साह आणि आनंद अदृश्य झाला. अपरिमित औदासिन्याने त्याचे अंतःकरण व्यापून गेले. दिवस पडला नव्हता तोपर्यंत त्याच्याभोंवतीं माणसांची गजबज होती; लहान मुलांचे चित्त वेधून घेणाऱ्या विविध प्रकारच्या गोष्टी होत्या; बांकावर बसून येणाऱ्या जाणाऱ्याकडे बघतां येत होतें; रस्त्यांतून भटकत भटकत दुकानांत डोकावून पहातां येत होतें. पण जो तो आपापल्या घरीं दारें

जळते रहस्य

लावून बसला म्हणजे कसे व्हायचे ? लोक आपापल्या जागी खुशाल झोपी गेलेले असतील आणि आपणाला मात्र कृतकर्माच्या पश्चात्तापाने पोळत निर्जन रस्त्यांतून परांगदा स्थितीत एकाकी भटकावे लागणार ! आतां क्षणमुद्धां वायां जाऊं न देतां कुठंतरी तत्काळ आश्रय घेतलाच पाहिजे, त्याशिवाय गत्यंतर नाही अशी त्याची खात्री झाली.

डावी उजवीकडे न पहातां तीरासारखा तडक तो आजीच्या बंगल्याकडे जाऊं लागला. हा बंगला रस्त्याच्या कडेला एका बागेत होता आणि त्याचा बराचसा भाग वेगवेगळ्या तऱ्हेच्या वेर्लींनी आच्छादला गेला होता. वृक्षवेर्लींच्या हिरव्यागार पार्श्वभूमीवर ती जुन्या थाटाची शुभ्र, स्नेहल इमारत फार उठून दिसत होती. गरादीवरून एडगरनें आत डोकावून पाहिलें. पण आज त्याला परकेपणा वाटत होता. खिडकींतून उजेड दिसला नाही कीं कसली हालचाल दिसली नाही. त्याला वाटलें कीं आजी कुणा पाहुण्यांबरोबर पलीकडच्या कुरणावर कॉफी पीत बसली असेल.

घंटा दानण्यासाठीं त्याचा हात वर गेलाच होता, पण तोंच एक दारुण विचार त्याच्या मनात आला. आतांपर्यंत आजीचा आश्रय घेण्याचा बेत त्याला सुलभ वाटला होता. पण अकस्मात त्याला एक शंका आली. आपल्या अनपेक्षित आगमनाचें समर्थन कसें करायचें ? तिच्याकडून येणाऱ्या ठरलेल्या प्रश्नांना काय उत्तरे द्यायचीं ? आपण आईकडून पळून आल्याची वार्ता कळल्यानंतरचा तिचा साश्र्वर्य चेहरा त्याला दिसू लागला. शिवाय आईवर हात उचलल्याचें आपणाला कबूल करावे लागेल, असाही विचार त्याला आला आणि त्यासरशीं आपल्या प्रमादाचा भयंकरपणा त्याला जास्तच त्रास देऊं लागला. इतक्यात

निविड अंधारांत

कुठलें तरी दार वाजलें. त्यानें डोळे फाडून, त्या बाजूला पाहिलें आणि त्याला एकच धडकी भरली. कुणी तरी बाहेर आलें आणि इकडे घुटमळतांना आपणाला पकडलें तर ! त्यानें धूम ठोकली. आपण कुठें पळतों आहों याचें त्याला भानही नव्हतें.

शहराच्या बागेच्या फाटकाशीं पोंचताच तो थांबला. तिकडे काळोख होता आणि कुणीही दिसत नव्हतें. त्याला वाटलें, तिकडे एकाद्या निवांत जागीं बसून आपणाला शांतपणाने साऱ्या परिस्थितीचा नीट विचार करतां येईल. तो तेथल्याच एका निर्जन वाटेनें जाऊं लागला. दिव्यांच्या मंद प्रकाशांत झाडें पिशाचवत् दिसत होती. पण तो जी टेंकडी चढून जात होता तिच्या माथ्यावर वस्तुजात काळवंडून गेलें होतें आणि वसंत-कालीन रात्रीची बाष्परुद्ध विषण्णता त्याच्यावर पसरून राहिली होती. एक दोन जोडपीं आपल्याच नादात गर्क होऊन बसलीं होती. तो तिकडून चटकन पुढें झाला कारण त्याला निवातपणा पाहिजे होता. पण कुठेच निवांतपणा सापडत नव्हता. झाडाडुडपाऱ्या छायागडद आसमंतांतून कुजबूज कानावर येत होती आणि वाऱ्याच्या झुळकेबरोबर ती पालवीच्या अन् गवताच्या सळसळीत मिसळून जात होती. वाटेतल्या चोरट्या पावलांचे आवाज, खालच्या आवाजांत अद्भुत उन्मादक हास्यध्वनि इकडून तिकडून निनादत होते. हे आवाज माणसाचे कीं जनावराचे ? निसर्ग निद्रेची दुर्लई लपेटून राहिला होता पण सारे वस्तुजात चळवळत होतें. जीवनाचें हें उकळते आधण त्याच्या मनाला पराकाष्ठेचें अस्वास्थ्य आणीत होतें. वस्तुजाताची ही संभ्रमावस्था ऋतुकालाचीच द्योतक असेल का ?

तो अंग चोरून एका बांकावर बसला. स्वतःची क्षुद्रता आणि असहाय्यता इतक्या तीव्रतनें यापूर्वीं त्याला कधींच जाणवलीं नव्हती. आपल्या पलायनाचें स्पष्टीकरण कसें करावें याचा त्यानें बराच वेळ विचार करून

जळते रहस्य

पाहिला; पण आपले विचार एकाग्र करणे त्याला अशक्य झाले, त्यांची शिकस्त करूनहि काळोखांतून येणाऱ्या त्या अद्भुत ध्वनीकडे करणे त्याला साधेना. त्याच्या श्रुति पुन्हां पुन्हां तिकडे ओढ घेत तो काळोख किती भयंकर आणि भ्रांतिकारक होता ! तरीहि त्याचें रम्योद्भुत होतें ! हे कंप आणि हीं कूजितें, हें भ्रमण आणि हें विलें कुठून येतंय हें सारें ? मनुष्यमात्रांतून कीं जीवमात्रांतून ? कीं हा वृक्षशाखांतील वायूचा खेळ आहे ? एडगरने कान दिला. हो. पानांतून सळसळत आहे...छे: दटालिंगनांत रममाण झालेल्या त्या ते जोडप्याचीच कुजबूज आहे ती ! स्त्री आणि पुरुष. शहरांतला उजेड सोडून एकान्त मिळण्यासाठीं तीं या काळोखांत आलीं. कं हेतूने ? त्या प्रश्नाचें उत्तर त्याला मिळालें असतें तर त्याला शांति व असती आणि त्याच्या गांजलेल्या चित्ताला विसांवा मिळाला असता. माणसें आणि तीं एक आकृति दिसावी अशा रीतीनें एकमेकाना । लेलीं—त्याची आई आणि बॅरन होती तशी ! ... मग ते दारुण इथें सुद्धा आहे तर ? त्याचीं पावलें जवळ येऊं लागलीं; मधुर हास्याचा व ध्वनि ऐकूं येऊं लागला. त्या जवळ येणाऱ्या जोडप्याला आपण दिसलो तो चार पावलें मागे हटून काळोखांत दडून राहिला. त्याच्या कांहीं तें आले नाही. परस्परालिंगनात दंग झालेलीं अशीं तीं संथपर्णे त्याच्या उ पुढें गेलीं. एडगर मोकळेपणानें श्वास सोडूं पहात होता. तोच मु मुख दाबीत तीं तेथेंच थांबलीं. आणि त्या स्त्रीच्या तोंडून समाधानाचा सु बाहेर पडला. त्या पुरुषाच्या मुखांतून कांहीं द्रुत उद्गार बाहेर पडले. एड विलक्षण भीति वाटली पण त्या बरोबरच अपरिचित मुखानें त्याचें शहारून गेलें. मिनिटभरानें त्यांच्या पायाखालचीं टेकळें पिचर आवाज झाला व तें जोडपें काळोखांत दिसेनासें झालें.

नि वि ड अं धा रां त

एडगरच्या नाड्या जोरांन उडत होत्या आणि एकाकीपणाच्या जाणिवेने त्याची पकड घेतली होती. केव्हां एकदां प्रियजनांचा स्वर कानी पडेल, प्रेमळ बाहुपाश आपणाला जवळ घेतील, उजेडाने भरलेली ररिचयाची खोली आणि मायेचीं माणसें दिसूं लागतील असें त्याला होऊन गेलें. रात्रीचा तो भीषण काळोख त्याच्या हाडींमाशीं खिळल्यासारखा झाला होता. आपण इथून निसटलों नाहीं तर आपलें काळीज फुटून निघेल असें त्याला वाटूं लागलें.

घर ! घर ! सुप्रकाशित उबदार खोली ! ओळखीचीं माणसें ! मग सगळें ठीक होऊन जाईल. एकदां आपण आपल्या म्णसांत गेलों म्हणजे काहीं वाईट व्हायचं नाहीं. फार तर तीं रागें भरतील किंवा मारतील इतकेंच. या निर्जन काळोखापेक्षा तें पुरवेलें.

आपण काय करतो आहोंत याची शुद्ध न राहून तो सारखा पळत राहिला तो आजीच्या घराशीं येऊन थांबला. घंटा बाबण्यासाठीं हातसुद्धा घातला त्यानें. वेलीच्या पालवीमागून खिडक्यांतल्य प्रकाश दिसत होता; आंतल्या चिरपरिचित खोल्या व त्यातलीं मायेचीं माणसें कल्पनेनें त्याला दिसत होती. हें सान्निध्य सुखकारक होतें. घंटा व्जविण्याच्या बाबतींत त्यानें आतां जो विलंब लावला तो या सुखाच्या, प्रियजनसहवासाच्या जाणीवेचा पूर्वास्वाद घेण्यासाठीं.

तोच मागून कर्णकर्कश आवाज ऐकूं आल्यामुळें तो भानावर आला.

‘ वाः एडगर ! एकदांचा आलास बाबा शेवटीं ? ’

ती त्याच्या आजीची मोलकरीण होती. ती धांवतच त्याच्याजवळ गेली आणि तिनें त्याला कडकडून पोटाशीं धरलें.

जळते रहस्य

जादूच्या चमत्काराप्रमाणे दार धडाधड उघडी झाली, कुत्रे धांवत येऊन भुंकत भोंवती उड्या मारू लागले, कंदील मेणवत्या घेऊन माणसे गोळा झाली, आश्चर्य आणि आनंद याचे संमिश्र उद्गार कानांत दुमदुमू लागले आणि प्रियजनाच्या स्वरूपांचा एकच कल्लोळ त्याच्या कानाडोळ्यांपुढे उडून गेला. त्याच्या आजीने त्याला घट्ट पोटाशी धरले होते, आणि तिच्यामागून—तो स्वप्नांत तर नव्हता !—त्याची आई होती. लाजेने तो चूरमार झाला होता, त्याचे सर्वांग थरथरत होते आणि डोळ्यांतून आंसवे ओघळण्याच्या बेतात आली होती. कुठं जावे किंवा काय करावे हे कळेनासे होऊन तो निश्चल होऊन राहिला होता. ती भीती होती की सुवाची परिसीमा होती ?

शेवटचे स्वप्न : : : : : १३

हो, ती त्याची आईच होती. सिमरिंग स्टेशनावर विचारपूस करून त्याच्या पलायनाचा माग तिने काढला होता. विद्येन्नाला नवऱ्याला आणि बेडनला आईकडे तिने केव्हाच तारा पाठविल्या होत्या. तो कसा पोचला नाही ? फ्रो ब्लुमेंतालने एक्सप्रेस पकडली आणि त्याच्या आधी ती बेडनला हजर झाली. त्यांनी त्याला विजयानंदांने दिवाणखान्यांत नेले. त्याला त्या थोड्या बोलल्या खऱ्या पण त्या बोलण्याचे त्याला दुःख झाले नाही. कारण त्याला त्यांच्या डोळ्यात प्रेम आणि आनंद याखेरीज कांहीएक दिसत नव्हते; त्यांचा तो लटका रागसुद्धा फार वेळ टिकला नाही. क्षमा मागण्या-आधीच तो निवला होता. आतां आजीने त्याला पुन्हां पोटाशी धरले होते

शेवट चें स्वप्न

आणि ती त्याच्यावर अश्रू टाळीत होती. कुणीच त्याला तसें रागें भरलें नाहीं. त्याला त्याचें आश्चर्य वाटलें. त्याला वाटत होतें कीं आपण प्रेमाचे बंदीवान आहों. मोलकरणीनें त्याच्या अंगचा पातळ कोट काढला आणि त्याला गरम शालीत गुंडाळलें. अन्-तुला भूक लागली आहे का किंवा आणखी कांहीं हवंय का ? अशी चौकशी केली. मूल म्हणून आपल्याला वागवलें म्हणजे पूर्वी त्याला राग येत असे पण आतां त्यातच त्याला परमानंद होऊं लागला. गेल्या दिवसातला सारा उद्धटपणा आणि अभिमान-वृत्ति त्याला सोडून गेली होती.

शेजारच्या खोलींतून टेलिफोन वाजल्याचें ऐकूं आलें. त्याची आई उत्तर करूं लागली ' हो...एडगर आला...ठीक आहे...' ती आपल्यावर कशी रागावली नाहीं याचा त्याला अचंबा वाटला. अपूर्व भावाने तिचे प्रेमळ डोळे त्याला कुरवाळीत होते. बर्था मावशी आणि आजी याचे कोडकौतुक ह्युगारून देऊन आईच्या बाहुपाशात जाऊन उडी घ्यावी आणि तिची क्षमा मागून तिला हवे ते कवूल करावे अशी उर्मि त्याच्या मनात उसळून आली. तो उठूं लागला. पण दचकून जाऊन आजीने त्याला विचारलें, ' कुठें जातोस, बाळ ? '

जरा कुठें त्यानं हालचाल केली तर त्यांचीं मनं इतकीं खालींवर होत होतीं तर ! त्यांना वाटलें, तो पुन्हा पळून जातो कीं काय ! त्यानं चांगलंच त्यांना भय घातलं होतं म्हणायचं ! आपल्या पलायनाचा आपल्या इतका खेद कुणालाच झालेला नाहीं हें त्यांना कसं पटवायचं ? हा प्रश्न सारखा त्याला छळीत होता.

जेवणाची वेळ होण्याआधींच त्याचें जेवण त्याच्यापुढें हजर झालें होतें. आजी त्याच्याजवळ बसली होती आणि तिचे डोळे सारखे त्याच्यावर

जळते रहस्य

लागले होते. आजी, मावशी आणि मोलकरीण यांनी तर त्यांच्याभोंवतीं ममतेचें कडेंच तयार केलें होतें. त्यांच्या जिऱ्हाळ्याच्या उबें तयाचे सारे शीण सार्थकीं लागले होते. पण आई कां नाहीं आली ? तिच्या गैरहजेरी-मुळें तयाचें चित्त अस्वस्थ झालें. पश्चात्तापानें तो कसा जळून निघाला हें तिळा कळतें तर.....

बाहेर गाडी थांबल्याचा आवाज झाला. आजी निघून गेली. अनेक आवाजांच्या गलबलाटांतही एडगरला आपल्या वडलांचा आवाज ओळखतां आला. मावशी आणि मोलकरीण सुद्धां बाहेर दिवाणखान्यांत गेलीं होती. एडगर आतां पुन्हां एकदा एकटा पडला आणि पुन्हा एकदां एकान्तामुळें घाबरून गेला. बापानें त्याला नेहमींच कडकपणानें वागविले होतें. त्यामुळें त्याला तो फार घाबरत असे. दारापलीकडून वडलांचा आवाज त्याच्या कार्नी येत होता. ते संतापलेले दिसत होते आणि बोलतां बोलतां संतापानें त्यांचा आवाज चढत होता. त्याची आई त्यांना शांत करण्याची पराकाष्ठा करीत होती. पण त्यांचीं बेगुमान पावलें त्याच्याच दिशेनें येत होती. एकदम दार उघडलें गेलें आणि वडलांची भव्य मूर्ति त्याच्या दृष्टीस पडली. त्यांचा करडा स्वर कार्नी पडताच एडगरचा जीव मुंगी-एवढाला होऊन गेला. त्यांनीं विचारलें,

‘गाढवा, कोणता समंध तुझ्या मानगुटीला बसला म्हणून तूं असा पळून जाऊन तुझ्या आईला असं घास्तीत पाडलंस ?’

गृहस्थ खरोखरच फार संतापला होता; पण त्याची आई बरोबर नवऱ्याच्या पाठीमागें उभी राहिली होती. तिच्या तोंडावर सावली पडल्या-मुळें तिच्याकडून सूचना घेणें त्याला शक्य नव्हतें म्हणून त्यानें कांहींच उत्तर दिलें नाहीं.

शेवट चें स्वप्न

“ काय ! दांतखीळ बसली का तुझी ? कुणी घोडं मारलं होतं तुझं ! बोल, घाबरूं नकोस, तुला लागण्यासारखं वागलं का कुणी ! ”

उत्तर देण्यासाठी एडगर धडपड करूं लागला. आठवणीसरशी त्याच्या मनांत दुःख आणि संताप जागीं होऊं लागलीं. आपण समर्थन करावं का ? त्यांनं डोळे वर करून आईकडे पाहिलें. ती अजून आपल्या नवऱ्याच्या भव्य छायेतच उभी होती पण ती कांहींतरी खुणावते आहे असें एडगरला वाटलें. तिनें हळूच आपलें बोट तोंडावर ठेवलें आणि तिचे डोळे गप्प रहाण्याबद्दल त्याला आर्जवूं लागले.

एडगरचें अंतःकरण फुलून आलें. आपल्या रहस्याचा परिस्फोट न करण्याबद्दल ती आपल्याला विनवीत आहे एवढें त्याला समजलें. हर्षानें आणि अभिमानानें त्याला अस्मान ठेंगणें झालें. जिवाचा धडा करून तो बोलला,

“ तसं कांहींच कारण नव्हतं पपा. मोठ्या मजेंत होतों मी. आई तर मला कांहींच उणें पडूं देत नसे. पण मलाच एकाएकी वाटलें कीं आपण खूपसा द्राडपणा करावा आणि म्हणून मी पळालों. ”

साशंक होऊन त्यांनीं मुलाकडे पाहिलें. असलें उत्तर मिळेल याची त्यांना मुळींच कल्पना नव्हती. या स्पष्ट कबुलीजबाबापुढें त्यांची सारीं शक्तीं लळीं पडलीं.

‘ठीक.’ ते म्हणाले ‘ झाल्या प्रकाराबद्दल तूं पस्तावला असलास तर बोलणंच खुटलं. यापुढं असें कांहीं तरी करण्यापूर्वी थोडा अधिक विचार करीत जा म्हणजे झालें. ’ त्यांनीं प्रेमळ दृष्टीनें मुलाला आपादमस्तक पाहून घेतलें आणि त्यासरशीं त्यांच्या आवाजाला मार्दव आलें. ते म्हणाले,

जळते रहस्य

‘ थोडा निस्तेज दिसतोय तुम्हा चेहरा पण घरून गेल्यापासून चांगलाच वाढलेला दिसतोस तू. यापुढं असल्या खोळ्या करायच्या नाहीत तर ! आतां तू कांहीं लहान नाहीस, तेव्हां संमजसपणानें वागलं पाहिजेस यापुढं...’

एडगरनें टक लावून आईकडे पाहिले. पूर्वी कधीही न दिसलेली चमक तिच्या डोळ्यात होती आणि ओलावून येऊन ते लकाकत होते आणि कृतज्ञतेनें भरलेलें स्वर्गीय स्मित तिच्या जिवणीभोंवतीं खेळत होते.

त्याला आतां झोंपी जायला सागण्यांत आले पण त्याची त्याला चीड आली नाही की एकटें रहावे लागल्याचें दुःख झालें नाही. त्याचें चित्त विचारानीं नादावत होतें. खऱ्या अनुभवाच्या नाविन्यांत आणि आनंदांत गेल्या दिवसातलीं त्याचीं सारीं दुःखे तो विसरून जाऊन सत्य-सृष्टीशीं कराव्या लागणाऱ्या भावी संग्रामाची निर्भयतेने वाट पाहूं लागला होता. बाहेर वाऱ्यामुळें झाडे हलत होती, सळसळत होती. पण त्वा गड-बडीमुळें त्याचें चित्त उदास होत नव्हतें. जीवन ऐश्वर्यसंपन्न आहे, सहस्र-विध आहे हें त्याला पटलें होतें; दंभ आणि असत्य यांची प्रावरणे झुगारून देऊन आपल्या स्वयंसिद्ध भीषण सौंदर्याचें दर्शन त्याने त्याला दिलें होतें. विशिष्ट व्यक्तीबद्दल किंवा गोष्टीबद्दल दावा बाळगणें ही गोष्ट त्याला पोरकट-पणाची आणि अज्ञानाची वाटूं लागली. एके काळचा त्याचा वैरी बॅर-नही आज त्याच्या उत्कट कृतज्ञतेचा वांटेकरी होऊन राहिला होता कारण या खोळ्या मित्रामुळेंच त्याला भावनांच्या यक्षनगरींत असा प्रवेश मिळाला होता.

तृप्ति, अभिमान, हर्ष इत्यादि भावनांचा आस्वाद घेत एडगर काळोखांत पडून राहिला होता, आणि तशा स्थितींत त्याच्यावर झोंपेचा अंमल चढत चालला होता. तोंच त्याला वाटलें, कुणी तरी खोलींत आलें

शेवटचें स्वप्न

असून मधुरपणानें आपल्या केंसातून बोटें खेळवीत आहे. अश्रूंचे येव त्याच्या गालावर पडले. . . आणि, एक शब्दहि न बोलतां जिवाभावाने आईने त्याचा मुका घेतला. या अश्रूंचा आणि मुक्यांचा पुरा अर्थ फार वर्षांनी एडगरला कळून आला. यापुढें आपलें सारें प्रेम, आपल्या साऱ्या शक्ति मुलापार्थी वेंचायच्या; शृंगारसाहसावर पाणी सोडायचें; शरीरसुखाला मूठमाती द्यायची, असा तो संकल्प होता, प्रतिज्ञा होती. निरर्थक आणि अपात्र अशा भानगडींतून आपली सुटका केल्याबद्दल ती मुलाची जन्माची ऋणी होऊन राहिली होती; आणि कृतज्ञतेच्या या कटुमधुर भाराखालीच तिनें मुलासाठीं जगण्याचें व्रत स्वीकारले होतें. बालपणा-मुळें त्यावेळीं जरी एडगरला तिच्या या वर्तनाचें पुरे महत्व कळलें नाहीं तरी इतकें उत्कट प्रेम मिळणे मोठ्या भाग्याचें आहे एवढें त्याला समजले आणि तेवढ्यावरून त्याने निष्कर्ष काढला कीं कोणत्यातरी अगम्य प्रकाराने याच प्रेमाचे धागे जीवनाच्या महत्तम रहस्यांत कायमचे गुंतले गेले आहेत.

ती दार लावून निघून गेल्यावरसुद्धां एडगरला तिचें सान्निध्य जाणवत हें आणि तिच्या ओठाचा उबदार स्पर्श त्याच्या गाला-वर तरळत होता. जसजसा त्याच्यावरचा झोंपेचा अमंल वाढत गेला तसतसें अर्ध निद्रावस्थेंतच त्याला वाढूं लागले का मृदुल ओठांचा तो दाब असाच निरंतर आपणाला मिळत रहावा. गेल्या प्रसंगपूर्ण दिवसांचा सारा चित्रपट त्याच्या मिटल्या दृष्टीपुढून वेगानें जात होता आणि त्यातलीं चित्रे पुसट होत होती; त्याच बाल्य आतां संपलें होते; नियतीनें त्याच्या यौवनग्रंथाची पाने उलटायला सुरवात केली होती; त्याला झोंप लागली आणि त्याचे परम गहन जीवनस्वप्न एकेका पाकळीनें उमळूं लागलें.

ॐ समाप्त ॐ

आमर्चे प्रकाशन

कादंबऱ्या

तांबडी माती	बा. सी. मर्ढेकर
अंधारांतली वाट	बा. भ. बोरकर
काश्मिरी गुलाब	प्रो. फडके
कुलाब्याची दांडी	,,
दौलत (सं. आ.)	,,
रिकामा देव्हारा	खांडेकर
सुखाचा शोध	,,
दिव्यचक्षु	कु. रत्नप्रभा रणदिवे
आंधळा न्याय	वि. वा. पत्की
समरांगण	म. भा. भोसले

लघुकथा

इत्तक व इतर गोष्टी	खांडेकर
विद्युत्प्रकाश	,,
पाकळ्या (३री आवृत्ति)	,,
परिस आणि लोखंड शं. गो. गोखले	
विश्रांति	प्रो. भा. म. गोरे
मकरंद	कमल दीक्षित
कोंवळी किरणें	दि. द. पाटील

काव्य

भिकारीण व इ. कविता	मंगसुळीकर
जीवनप्रभा	द. दा. पेंडसे
संसार	सौ. संजीवनी मराठे
संस्कृत	

द्विविभूतिचरितम्	रा. वि. गोखले
बलिदानम्	लाटकरशास्त्री

नाटकें व नाटिका

तेतया नाटककार	प्रो. फडके
जडावाची देवी	,,
आगलावी	,,
विदुषी	ना. घों. ताम्हनकर
मंगळागौर	,,

संकीर्ण

हिरवे कंदील	अनंत काणेकर
तुषार	प्रो. पंगु
आस्वाद	,,
वाढ्यायविलास	माडखोलकर
वनभोजन	खांडेकर
धुंधुर्मास	,,
प्रतिभासाधन (३री आ.)	प्रो. फडके
साहित्य आणि संसार (२ री आ.)	,,
वाढ्यायविहार (२री आ.)	,,
मानसमंदीर	,,
खांडेकर चरित्र आणि वाढ्याय	

प्रो. मा. का. देशपांडे

कलेचीं क्षितिजें	प्रभाकर पाध्ये
बुद्धिबलक्रीडारत्नें	हळदीकर
लघुरत्नपरीक्षा	म. ल. खांबेदे
आभिनयकला	मिरजकर
व्यायामाचा अभ्यास	गुप्ते व गुरव
भाग १	

प्रकाशक : दा. ना. मोघे, कोल्हापूर.

